
ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
№ 1(55)/2016

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ ТА СОЦІОЛОГІЯ ПРАВА

Бернюков А.М. Основний зміст правової герменевтики
Артура Кауфмана 7

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Вознюк С. Виконання зобов'язань України щодо реалізації
напрямку боротьби з економічними злочинами транснаціонального
характеру в рамках Угоди про асоціацію між Україною
та Європейським Союзом від 21 березня 2014 року 16

Радзівілл О.А. Систематизація законів історичної динаміки
для цілей стратегічного управління і правової політики 27

Терещенко О. В. Актуальні питання міжнародного правосуддя 40

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

Ситник Г.А. Адміністративно-правове регулювання діяльності
органів законодавчої влади в умовах використання
інформаційних технологій: міжнародний досвід 49

НОТАРІАТ

Данюк Л.В. Адміністративно-правові відносини у сфері
управління нотаріатом: теоретико-правовий аспект 55

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Базюк Т.В. Історія та розвиток «економічних і фінансових злочинів»
в Україні і в світі 66

Гмирін А.А. Безпосередній об'єкт злочину незаконне
виготовлення, зберігання, збут або транспортування
з метою збуту піддакцизних товарів 71

Запотоцький А.П., Шармар О.М. Проблемні питання
кримінальної відповідальності за корупційні злочини 85

Карпенко М.І., Попченкова І.М. Причини, наслідки
та профілактика військових злочинів, зокрема за ст.422 КК України 93

Мороз А.О. Вдосконалення нормативних положень щодо захисника
чи представника особи як засіб забезпечення захисту
цих учасників процесу від втручання в їх діяльність 110

Ольховенко О.І. Порівняльно-правове дослідження злочину, передбаченого ст.385 КК України та аналогічних діянь за кримінальними кодексами деяких зарубіжних держав	117
Орлов Ю.В. Порівняльно-правова характеристика складу злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму за законодавством України та законодавством деяких зарубіжних держав	125
Соловійова А.М. Неправомірний доступ до телекомунікаційних послуг як злочин проти власності за законодавством зарубіжних країн	132
КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО	
Аракелян Р.Ф. Шляхи вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні	137
Токаренко К.В. Рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження	148
МИТНЕ ПРАВО	
Адам Дроздек. Об'єднаний Митний кодекс як основа митного права (окремі аспекти)	156

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
№ 1(55)/2016

СОДЕРЖАНИЕ

ФИЛОСОФИЯ И СОЦИОЛОГИЯ ПРАВА

Бернюков А.М. Основное содержание правовой герменевтики
Артура Кауфмана 7

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Вознюк С. Выполнение обязательств Украины по реализации
направления по борьбе с экономическими преступлениями
транснационального характера в рамках Соглашения
об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом
от 21 марта 2014 года 16

Радзивилл А.А. Систематизация законов исторической динамики
для целей стратегического управления и правовой политики 27

Терещенко О. В. Актуальные вопросы международного правосудия 40

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО

Сытник Г.А. Административно-правовое регулирование
деятельности органов законодательной власти в условиях
использования информационных технологий: международный опыт 49

НОТАРИАТ

Данюк Л.В. Административно-правовые отношения в сфере
управления нотариатом: теоретико-правовой аспект 55

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

Базюк Т.В. История и развитие «экономических и финансовых
преступлений» в Украине и в мире 66

Гмырин А.А. Непосредственный объект преступления
незаконное изготовление, хранение, сбыт или транспортировка
с целью сбыта подакцизных товаров 71

Запотоцкий А.П., Шармар О.М. Проблемные вопросы уголовной
ответственности за коррупционные преступления 85

Карпенко Н.И., Попченкова И.Н. Причины, последствия
и профилактика воинских преступлений,
в частности по ст.422 УК Украины 93

Мороз А.А. Совершенствование нормативных положений
в отношении защитника или представителя лица как средство

обеспечения защиты этих участников процесса от вмешательства в их деятельность	110
Ольховенко А.И. Сравнительно-правовое исследование преступления, предусмотренного ст. 385 УК Украины и аналогичных деяний по уголовным кодексам некоторых зарубежных государств	117
Орлов Ю.В. Сравнительно-правовая характеристика состава преступления незаконное уничтожение избирательной документации или документов референдума по законодательству Украины и законодательству некоторых зарубежных государств	125
Соловьева А.Н. Неправомерный доступ к телекоммуникационным услугам как преступление против собственности по законодательству зарубежных стран	132
УГОЛОВНОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО	
Аракелян Р.Ф. Пути решения криминальных конфликтов при содействии института медиации в уголовном производстве	137
Токаренко К.В. Решение следователя, прокурора о прекращении уголовного производства	148
ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО	
Адам Дроздек. Объединенный Таможенный кодекс как основа таможенного права (отдельные аспекты)	156

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JURIDICAL JOURNAL

№ 1(55)/2016

CONTENTS

PHILOSOPHY AND SOCIOLOGY OF LAW

Bernyukov A.M. The maintenance of the legal hermeneutics
of Arthur Kaufman 7

INTERNATIONAL LAW

Voznyuk S.A. Implementation of Ukraine's commitments to implement
the direction of the fight against economic crimes of transnational
character within the Association Agreement between Ukraine
and the European Union on 21 March 2014 16

Radzivil A.A. Systematization of laws of the historical dynamics
for aims of strategic management and legal policy 27

Tereshchenko O. Topical issues of international justice 40

ADMINISTRATIVE LAW

Sitnic G. Administrative-legal regulation of activity of the legislature
in terms of information technology: international experience 49

NOTARY SYSTEM

Danuk L. Administrative and legal relations in the sphere of notary
system management: theoretical legal aspect 55

CRIMINAL LAW

Bazyuk T. The history and development of "economic and financial crimes"
in Ukraine and the world 66

Hmyrin A. The direct object of the crime of the illegal manufacture,
possession, sale or transportation with the aim to sell excisable goods 71

Zapototskyi A.P., Sharmar O.M. The problematical questions
of criminal responsibility for corruption crimes 85

Karpenko M.I., Popchenkova I.M. The reasons, consequences
and prevention of military crimes, including art. 422 Criminal Code
of Ukraine 93

Moroz A.O. Improving regulations in the case of counsel
or representative of the person as a means to protect these
participants from interfering in their activities 110

<i>Olhovenko A.</i> Comparative legal research of the crime under Art. 385 of the Criminal Code and similar offenses under the Criminal Code of some foreign countries	117
<i>Orlov Y.</i> Comparative legal description of the crime of illegal destruction of election documents or documents for the referendum under legislation of Ukraine and laws of some foreign countries	125
<i>Soloviova A.</i> Legal access to telecommunications services as a crime against property under the laws of foreign countries	132
CRIMINAL PROCEDURAL LAW	
<i>Arakelyn R.F.</i> Ways of the conflict resolution under the auspices of the Institute of mediation in criminal proceeding	137
<i>Tokarenko C.</i> The decision of the investigator, prosecutor on the termination of criminal proceedings	148
CUSTOMS LAW	
<i>Adam Drozdek.</i> The union customs code as basis for customs law (selected aspects)	156

УДК 340.12

Вернюков А.М.

THE MAINTENANCE OF THE LEGAL HERMENEUTICS OF ARTHUR KAUFMAN

А.М. Бернюков

завідувач кафедри правознавства,

кандидат юридичних наук, доцент

Хмельницький інститут соціальних технологій

ВМУРОЛ «Україна»

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ПРАВОВОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ А. КАУФМАНА

Постановка проблеми. Предметне розроблення основоположних, засадничо-вихідних та методологічних проблем української юридичної науки нині має належати до пріоритетних завдань. Тож, оскільки не можна ставити нові меблі у брудну квартиру, оновлення в нашій державі потрібно починати саме з вироблення високоефективного засобу розуміння права, що має найбільш позитивним чином відбитися на нашому реальному житті. І лише тільки тоді, у такому випадку, коли вдасться переробити даним чином хід думок, можна буде говорити про завтрашній день, а без з'ясування даного питання українському суспільству ніколи не просунуться вперед у своєму розвитку. Поки ж, у цьому світлі, як бачимо, зважаючи на існуючу ситуацію у вітчизняній юриспруденції, без вжиття всіх необхідних реанімаційних заходів наше майбутнє виглядає непевним. У цій галузі «завтра» для нас може вже і не настати.

Отже, недостатня розробленість в нашій державі методологічних основ пізнання (а відтак й функціонування) юридичної реальності, змушує нас вкотре «кидати» свій погляд на філософсько-правові ідеї, розроблені останнім часом на Заході. І в цьому плані важко оминати саме кауфманівську модель нормо-застосування, – одну з найбільш обговорюваних у наукових колах юристів усього розвинутого світу, останньої третини минулого століття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проводячи всесторонній «серфінг» по наявній джерельній базі вітчизняної науки нам не вдалося віднайти жодної праці спеціально присвяченій висвітленню ідеї А. Кауфмана.

Тож, зважаючи на це, ми у своєму дослідженні будемо спиратися виключно на першо-думки даного німецького автора.

Мета статті. В якості завдання для нашого есе ми визначаємо для себе здійснення аналізу юридичної герменевтики, як її розумів А. Кауфман. Для цього нам доведеться з'ясувати основні концептуальні визначення, які вкладає цей вчений у дану методологію. А також окремо зупинимось на кауфманіанському обґрунтуванні «герменевтичного кола» як центрального засобу юридичної інтерпретації. Бачиться, що якраз така послідовність дозволить нам «на виході» сформулювати загальне уявлення про право-реалізаційний механізм, розроблений розглядуваним нами мислителем.

Основні результати дослідження. Як відомо, уся юридична концепція Кауфмана «підпирається» правовою герменевтикою, яка, на його думку, стає можливою тому, що «в нормативній галузі знання завжди перебувають в певному засобі, продукті суб'єктивного пізнання» [4, с.22]. Але лише одного даного, на думку німецького науковця недостатньо. На його переконання, важливим у цьому плані є й те, що «об'єкти» нормативних наук – мораль, теорія правил або наука про право – складаються не з речовин, а із зв'язків» [4, с.25]. До цього всього, як не менш вагомий компонент, Кауфманом прив'язується і «справедливість», на яку він виходить через «людину»: «І зараз ми знаходимося перед великим питанням: із чого складається «тема» або «об'єкт» міркування стосовно справедливості? У відповідності з тим, як вже досі зазначалося, цей «об'єкт» – ніколи не може бути знайдено, якщо ми розуміємо його як речовину – він не знаходиться ні повністю поза інтелектуального процесу розслідування про право, ні повністю всередині нього: оскільки, в іншому випадку, ми би знову впали би в онтологію сутностей або ж в функціоналізм. Отже нам потрібне явище, яке б було однаково як сутнісне, так і процесуальне. І те, що ми шукаємо, може бути тільки людина; але людина не як емпірична реальність, а як людина в її умовах, а саме, як комплекс зв'язків людини з людиною та з речами. Ця реляційність існує у всіх формах організації. Це є саме те, що дозволяє ідентифікувати в юридичну мову в її специфіці ці зв'язки між людьми: тому що в глибині розуму, який виправдовує існування права може бути лише та причина, яка гарантує кожній людині те, що властиве їй як особистості: *ius suum*.

Але давайте конкретизувати: людина не речовина; людина означає зв'язок, або, більш точно, структурну одиницю зв'язку» [4, с.26].

Далі до суб'єкта пізнання Кауфманом приєднується «історичність». Про саму ж «людину», у такій площині, вчений тепер говорить так: «Як така, вона знаходиться як всередині, так і за межами дискурсивного процесу; вона з'являється як інформація і одночасно як один випадок. Хоча вона в статичному плані перебуває в позачасовості, однак усі її примхи формуються саме в історично-динамічній реальності. І саме ця обставина визначає також те, що «герменевтичне коло» кожного активного розуміння засноване на особистості людини, яка через це не може бути усунута» [4, с.27]. І далі Кауфман розвертається вже із таким доводами, паралельно приєднуючи і «суспільство», до теми справедливості: «процедурна теорія справедливості цілком заснована на

людині. ... Це створює завдання зі створення мови, але не тільки у вигляді абстрактної моделі або «ідеальної мовної ситуації», а головним чином слід покладатися на суспільний розум, який був випробуваний ходом історії, і в кривизні якого був здійснений обмін досвідом та переконаннями. Ця реальна мова повинна базуватися на емпірії для створення результатів, які, однак, не повинні бути логічно-імперативно виведені, але мати в собі певний ступінь узгодження достовірності схвалення інтерсуб'єктивністю» [4, с.28]. Ось таке, в цілому, у Кауфмана і виходить обґрунтування юридичної герменевтики.

Окремо слід зупинитися й на тому, що під герменевтичним колом у праві розуміє Кауфман, тим паче, що даному питанню ним спеціально присвячено не одну наукову статтю. Перш за все, даний вчений намагається розставити основні крапки над «і», аби в подальшому не виникало уточнюючих питань про який саме характер структури веде мову автор: «якщо отримання права розуміється як проста субсумція через логічний висновок, тоді не виникає кола будь-якого, все розуміється без труднощів. Недоліком є те, що реальний процес не відповідає цьому опису, оскільки не йдеться про жодне математичне завдання. Жодний процес пізнання, що спрямовується на зміст, не може уникнути «кола»» [5, с.405-406]. Не зупиняючи тільки на цьому, далі Кауфман одразу ж переходить вже до «передрозуміння», як необхідної умови для вступу в «герменевтичне коло». І для початку вчений задається питанням про момент «старту» для правоінтерпретатора: «В який момент юридичного процесу він входить у гру «герменевтичного кола»? ... Логічний характер герменевтичного передрозуміння, що полягає в абдукції, виявив Чарльз Пірс ... Передрозуміння, як і абдукція, це не остаточний умовивід («юридичне виведення результату»), але в цій точці ми стоїмо перед істинним колом. Герменевтичне передрозуміння можна виявити в будь-якому вирішенні права: оскільки як може бути відомо в якому напрямку рухатися, зокрема, які отримувати докази? Але потрібно мати на увазі, що це передрозуміння є попереднім судженням, яке повинно бути відкритим для корекції» [5, с.406-407].

Як бачимо, Кауфман не був би самим собою, тобто «аргументистом» (хоч він це і не афішує), в разі, коли б він відмовився приміряти ще до початку руху в «герменевтичному колі» аналітичні засоби. Тож, базуючи вже на цьому, німецький вчений продовжує: «Коли говорять про кругову аргументацію, то мають на увазі коло, яке містить в собі певні засновки для певних висновків» [6, с. 11] (шляхом виведення А через Б, та зворотне виведення Б через А, тобто отримання нового знання через нього ж самого), що, можливо для декого, на перший погляд, як вказує Кауфман, виглядає «як логічний софізм». Відтак, аби у когось помилково не склалось враження, що вченому все ж вдалося втулити «аналітизм» у початкову стадію «герменевтичного кола», вчений розгортає свої міркування, зазначаючи, що налагоджування зв'язку між життєвою ситуацією та відповідно кореспондуючій їй правовою норми неможливо досягти через логічну колову аргументації, яку використовують для цього юрпозитивісти. Це питання, на його думку, виключно герменевтичне [6, с.27]. І щоб остаточно розвіяти усі сумніви, що логіка не є мотором для запуску «кола», Кауфман каже про те, що «структура упереджень, які гнізяться в розумінні

проявляється методологічно поза логікою, і через це, упередження або «суб'єктивне» передрозуміння створюють складнощі на шляху, який веде до «об'єктивно правильного» права-в-розумі, в зв'язку з чим, право не може існувати в «чистому об'єктивному розмірі», а отже, і не існує «відповідно до закону» [6, с. 27-28]. Тож, в підсумку, він формує свій категоричний висновок по даному питанню: «Герменевтичне коло не корениться в сфері логіки та методології, через що воно не може мати апіорі порочний сенс. Однак, більш важливим є той факт, що в будь-якому випадку, процес, який ігнорує герменевтичне коло, одночасно ігнорує і історичність процесу розуміння. І якщо використовується саме такий спосіб, то залишається вибір тільки між абсолютною догматизацією та виключно ідеологізацією права; а саме, з одного боку, над регламентованим розумінням права, що заперечує жодне неспівпадіння відносно його «правильного розуміння» і, з іншого боку, закінченою автономією системи права, яка забороняє виправлення «системи» кожне відображення природи права на системно-трансцендентних основах та умовах» [6, с.29].

Разом з тим, усвідомлюючи, що останньою заявою він може взагалі прогнати логіку із «герменевтичного кола», Кауфман твердить: «Було би дещо грубо розуміти ціль герменевтики, в тому щоб виділити в структурі упереджень розуміння певну свободу для довільного або навіть маніпулятивного правового вирішення. Якраз, саме навпаки. Герменевтичне коло і передрозуміння в юридичному розумінні, як я вже сказав, і дозволять мені це ще раз висловитись з цього приводу по-модному «повинні бути зреалізовані прозорим способом», таким чином, щоб подолати видиму раціональність (яка вміщується в методологічній доктрині та нею використовується) та рухатися до раціональної істини. Для цього потрібна постійна практика та досвід; перевірка та виправлення; відображення та аргументація; аналіз та оспорювання; при цьому перебуваючи на критичній дистанції між дискусією та постійною комунікацією. У такому взаємовідношенні в їх сумі відбувається розрив, долання та вихід з кола в процесі, який ніколи не припиняється, причому, однак, в своєму розвитку відбувається кожного разу переміщення на верхній рівень (принаймні з певної точки зору)» [6, с. 29-30]. Тож, на підставі цього, Кауфман уточнює, що аналітичне аргументування необхідне для того, щоб не промахнутися повз «герменевтичного кола»: «Наукова дискусія стосовно колової аргументації майже завжди починалася з питання про те, як її могли б не допустити, або, принаймні, подолати. Однак, якщо ми, з одного боку, розуміємо, що усе наше розуміння, – і, відповідно, також і юридичне розуміння, – рухається в колі передрозуміння і що, з іншого боку, це коло логічно не є порочним, що воно не заслуговує на те, щоб воно було недопущене; тоді робиться висновок про те, що в інтересах самого дослідника є точне переміщення в це передрозуміння» [6, с.31].

Відтак, далі, у певному розумінні відштовхуючись від ідей, сформульованих логістом Ч. Пірсом, Кауфман, говорячи про рух у герменевтико-правовому колі, вказує: «Пірс казав, що абдукція передує індукції (висновок випадку стоїть над висновком норми). Це ж саме відбувається і в процесі отримання права. За герменевтичним передрозумінням слідує утворення великої і малої

передпосилку шляхом дедуктивно-субсумційного висновку. Найбільша передпосилка (а також «конкретизована норма», «норма випадку», «дійсне припущення») проходять через індукцію; менша передпосилка (також «порівняння випадків», «порівняння») проходять випробування аналогією. Але ці два акти не відбуваються послідовно, але одночасно; вони відбуваються всередині кола. Для цього є досить вдалим посилення Інгіша про «рух вперед у погляді між нормою і фактом» [5, с.407]. Конкретизуючи це положення вже на практиці, Кауфман, аби було зрозуміліше, вказує, що він має під цим на увазі: «Індукція і аналогія передують субсумції (висновку). Що представляє собою за змістом 267 стаття Німецького кримінального кодексу я можу дізнатися тільки тоді, коли я дізнаюся про що вона говорить; те, про що вона говорить я можу дізнатися тільки тоді, коли я знаю значимі данні про випадок. «Припущення по справі» («конкретизована норма», «норма випадку») формується, починаючи з правила (норми), шляхом реалізованої інтерпретації, обслуговуючи випадок. Справжній зміст утворюється, починаючи з випадку, шляхом його будівництва, обслуговуючи правило (норму). Слід підкреслити, що ці два акти індукції та аналогії з'являються раз, і, подібному одному, йдуть і приходять із погляду, між великою та малою передпосилкою ... Тут і відбувається вкорінення в «герменевтичне коло» [5, с.407-408].

Після цього, автор приступає до здійснення аналізу процедури аналогії (порівняння) в герменевтичному колі у праві: «Під час аналогії порівнюється найменш впізнане з більш знайомим (це не висновок, а саме порівняння), щоб визначити відоме в невеликій кількості як більш рівне або нерівне з найбільш відомим відносно сумнівних точок ... Якщо порівняння або нерівність – правильні, то справа, однак, ще не може бути вирішена, оскільки ми повинні отримати одночасно і конфігурацію змісту факту і припущення у справі в контексті нових відтінків випадку. В будь-якому випадку таке порівняння або нерівність не простий акт знання, але також і рішення, і владна оцінка. Це є важливий момент переходу раціональності в юридичність для того, хто шукає право, і йому слід врахувати даний характер отримання права» [5, с.408-409].

І на завершення Кауфман, як він це завжди робив, ще раз наполягає на трансцендентальності герменевтики, а відтак, і герменевтичного кола, при цьому посилаючись на авторитетних філософів: «Отже, що представляє собою «герменевтичне коло»? ... Про це не раз говорилося, але, мабуть найгостріше з цього приводу висловились Вольфганг Штегмюллер, Мартін Хайдеггер та Ганс-Георг Гадамер, які підкреслювали, що герменевтика, – перш за все, трансцендентальна філософія, а не (в першу чергу) метод; і в сенсі трансцендентальної філософії «герменевтичне коло» – це не якесь коло, а трансцендентальна умова розуміння» [5, с.409]. Кауфман, спробі надати об'єму «герменевтичному колу», схиляється до заміни його на «спіралевідну» модель, зокрема, як про неї говорить інший знаний німецький юрист-теоретик В. Хассемер: «Вінфрід Хассемер говорить не про «герменевтичне коло», в про «герменевтичну спіраль». Це не проста гра слів; скоріше формулювання Хассемера розкриває істинну структуру герменевтики. Порочне коло повертається у відправну точку, яка не залишає коло. Спіраль же, на противагу цього також змушує нас

повернутися назад, але не приземлитися у відправну точку, але приводить нас до «верхньої» площини. Ми не заходимо у глухий кут, але рухаємось у відкритій області, досягаючи нових областей, наближуючись до далекої цілі відправної точки, до тих пір, поки не досягаємо успіху» [5, с.409-410].

Тож, як бачимо, для Кауфмана в гносеології (яка у нього замінює собою й онтологію) немає нічого складного. Всього-на-всього «ми повинні не забувати, що між чисто суб'єктивною та об'єктивною інтерпретацією немає третього шляху» [3, с.31]. А оскільки ж друге досягти неможливо, то він зупиняється в питанні права саме на першій техніці пізнання, якою він і відрубує «юснатуралістський кінець». «Рихтує» все це даний німецький вчений, як і «полірує», знову ж таки, за допомогою юридичної герменевтики: «Як вже було сказано, герменевтика не метод, а трансцендентальна філософія, яка показує нам умови для розуміння значення слів та намірів текстів. Тому неправильно називати герменевтику, як це часто робиться, ефективним методом за допомогою якого судді, вирішують справи, керуючись своїми попередніми поняттями, в процесі, несумісному з інтелектуальним осмисленням за схемою суб'єкт-об'єкт, знаходять юридичний реальний зміст. Не бракує прихильників і у підтриманні чіткої ідеї про те, що «форма» герменевтики – це не трансцендентальна філософія, а метод. Спроби виключити з герменевтики її ірраціональність, суб'єктивізм та ненауковість майже завжди зводяться саме до цієї другої позиції.

Щоправда ці заперечення є правильними, коли ми говоримо про точний засіб, в якому юридичний метод постає як такий, у вищезазначеному ж значенні, він не є чисто раціональним, ні, відповідно, точним та однозначним. Отже те, що ми пробуємо пропонувати, замислюється як метод такого способу, який є раціональний та обґрунтований у всьому можливому. Ми пропонуємо, відповідно, герменевтичний погляд на юридичний метод, який не виключає дії можливих інших методів, жоден з яких не може бути підтриманий як абсолютний» [3, с.26-27].

Бачачи ж, в загальному, світле майбутнє у висунутої ним концепції «юридичної герменевтики», а по-суті, оновленої, шляхом розширення предметного поля та методологічної універсалізації «теорії інтерпретації», Кауфман вказує: «Традиційна методологія оновлюється. На наше переконання її компоненти є гарним фундаментом, на якій будується сучасна методологія. Старі канони інтерпретації не оголошені недійсними через той факт, що до нинішнього часу не вдалося встановити точних правил пріоритетності між ними; ні також тому, що поряд із цими канонами, існують й інші засоби аргументації, як-от: ідея справедливості, рівності, правової визначеності, практичність, наслідки рішення, основи порядку та багато інших. Таким чином, судді буде корисно притримуватися перш за все цих класичних шляхів міркування. Ми робимо теж саме» [3, с.27-28].

І наостанок, розкриваючи усі карти, якби «по Фрейдю» знімаючи свої маски, Кауфман однозначно вказує на головну, згідно його думок, герменевтичну проблему в праві: «Але головна проблема, нині як завжди, – це вибір методу. Німецькі суди все ще продовжують повністю діяти на свій розсуд, незважаючи на те, яких би значних успіхів досягла теорія аргументації» [3,

с.33]. Тож, як вірно зауважує Бабаєв, насправді, «німецький ... правознавець Ф. Кауфман, показуючи специфіку прояву логічних форм у правовій сфері, веде мову тільки про формальну логіку і називає її як метод пізнання» [1, с.42].

Висновки. Отже, на думку Кауфмана, юридичний розв'язок справи, як «безпосередньо-визначувана» норма, або точніше, за термінологію науковця «право-як-річ», виробляється під час пізнавальної «розмови» інтерпретатора в правовому каркасі герменевтичного кола із встановленим «фактом», в якості прояву особистісних конкретних взаємовідношень суб'єкта із конкретною обставин справи.

Момент розгляду справи у Кауфмана оголошується герменевтичною ситуацією, яка і народжує необхідне «jus». Причому, останнє тут постає в мануальному, ручному режимі, в залежності від історичного моменту, в якому присутня необхідність вирішення юридичної справи. Тож, в даній концепції право ототожнюється з фактичними обставинами, а останні, за Кауфманом, якби є його джерелом народження під егідою наявних у «теперішньому» часі уявлень про справедливе. По суті ж, такий вид філософії – це, за великим рахунком, все той же класичний юридичний реалізм, з усією його ситуативністю вирішення та відсутністю наперед чітко-визначеної нормативності.

«Третій шлях» Кауфмана є, певною мірою, виявом «соціального реалізму» та продовженням традицій «історичної школи», оскільки для цього визначного німецького теоретика і практика, жодного онтологічного jus, як міцної опори (ні у вигляді норми позитивної, ані юснатуральної, в силу їх абстрактності), не існує. Для нього право народжує лише конкретна життєва ситуація, що потребує юридичного вирішення, і вона ж, по-суті, диктує свій розв'язок, проявляючись в суб'єктивності інтерпретатора, обмеженого рамками історичної, а отже, мінливої справедливості. За таких обставин, як бачимо, помилка Кауфмана полягала в абсолютизації релятивізму, оскільки в класичній тріадній юридично-гносеологічній схемі «норма-суб'єкт-факт», ним, фактично, виключався перший елемент. Тим самим, через заперечення стійких правоорієнтирів, з відсиланням лише на мінливу, розмиту історичну справедливість, створювалися умови для анархічного свавілля суб'єктивності, а отже, хаосу та вакханалії в цілому. Таким чином, будучи правий у тому, що позитивна норма повністю не зв'язує інтерпретатора, він помилявся у тому, що для суб'єкта не є абсолютним орієнтиром jus naturale. Питання ж про те, що не всі адекватно розуміють останнє, то вже проблема іншої площини – епістемологічної.

Разом з тим, слід констатувати, що певною мірою Кауфман, сам того не усвідомлюючи, близько підійшов до правильного онтоправового вирішення. Справді, на практиці розв'язок справи народжується суб'єктом відповідно до історичної традиції, в якій він перебуває. Але при цьому, – не завжди на створених конкретним суспільством уявлень про справедливе. В ідеальному ж варіанті розв'язок має базуватися лише на основі універсальних природно-правових правил. Кауфман же не розводить поняття «як є в дійсності» та «мало би бути по-правильному»: вони для нього зливаються навіть не в єдиний комплекс, а в банальну тотожність. Для терміну «правова інтерпретація»

він «забиває» та навечно закріплює лише одне «історично-справедливе» значення.

Закінчуючи же розгляд кауфманіанства, слід зазначити, що дані ідеї знайшли своїх шанувальників на пострадянському просторі. Одним з таких, як відомо є російський науковець Поляков, з його «комунікативною» теорією права. Про це говорить і Бутакова: «А.В. Поляков, який запропонував комунікативну теорію права ... розглядає останню як антропогенну, комунікативну реальність, яка завжди має конкретно-історичний зміст. Щоб адекватно відобразити різноманіття буття права, автор описує право як систему, що складається з онтологічно включених до неї, і таких, що складають її сутність, структурних елементів. В якості таких він виділяє «загальнозначущі норми і міжсуб'єктивні правовідносини (суб'єктивні права і корелятивні обов'язки)». В рамках соціологічного праворозуміння А.В. Поляков використовує юридичний підхід» [2, с.14].

І, насамкінець, зазначимо, що питання про ступінь придатності та необхідності впровадження ідей кауфманіанства у вітчизняну модель юридичної реальності – вже становить предмет для окремих наукових розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Бабаев В.К.* Логика в сфере права: понятие и основные направления исследования // Советское государство и право. – 1979. – № 7. – С. 40-47.
2. *Бутакова Н.А.* Правоотношения в структуре правовой действительности: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. / Северо-западная ак-я госуд. службы. – СПб, 2006. – 24 с.
3. *Kaufmann A.* Concepción hermenéutica del método jurídico // Persona y Derecho. – 1996. – № 35. – P. 11-36.
4. *Kaufmann A.* En torno al conocimiento científico del derecho // Persona y Derecho. – 1994. – № 31. – P. 9-28.
5. *Kaufmann A.* La espiral hermenéutica // Persona y Derecho. – 2005. – № 52. – P. 405-410.
6. *Kaufmann A.* Sobre la argumentación circular en la determinación del derecho // Persona y Derecho. – 1993. – № 29. – P. 11-31.

Бернюков А.М. Основний зміст правової герменевтики Артура Кауфмана

У представленій статті здійснюється аналіз основних положень юридичної герменевтики А. Кауфмана. Відповідно до цього, автором осмислюються ключові моменти даної концепції, зокрема, в частині розуміння вказаним німецьким дослідником поняття «герменевтичного кола». Подібного роду філософсько-правове дослідження, як актуального та важливого питання нашої науки, – є методологічно обґрунтованим та заслуговує на широку увагу як теоретиків, так і практиків, що працюють у сфері юриспруденції.

Ключові слова: право, буття права, філософія права, А. Кауфман.

Бернюков А.М. Основное содержание правовой герменевтики Артура Кауфмана

В представленной статье проводится анализ основных положений юридической герменевтики А. Кауфмана. В соответствии с этим, автором осмысливаются

ключевые моменты данной концепции, в частности, относительно понимания указанным немецким исследователем понятия «герменевтического круга». Подобного рода философско-правовое исследование, как актуального и важного вопроса нашей науки, – является методологически обоснованным и заслуживает широкое внимание как теоретиков, так и практиков, работающих в сфере юриспруденции.

Ключевые слова: право, бытие права, философия права, А. Кауфман.

Bernyukov A.M. The maintenance of the legal hermeneutics of Arthur Kaufman

In the presented article the analysis of basic provisions of a legal hermeneutics of A. Kaufman is carried out. According to it, the author comprehends the key moments of this concept, in particular, concerning understanding by the specified German researcher of concept of a «hermeneutical circle». Philosophical and legal research of this sort as topical and important issue of our science, – is methodologically reasonable and deserves broad attention as theorists, and the practicing experts in the sphere of law.

Keywords: law, being of law, legal philosophy, A. Kaufman.

Стаття надійшла до редакції 26.11.2015.

УДК 341.244:343.37(477):061.1

Voznyuk S.A.

**FULFILLMENT OF UKRAINE'S OBLIGATIONS
FOR REALIZATION DIRECTION FOR COMBATING
TRANSNATIONAL ECONOMIC CRIMES WITHIN
THE ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN UKRAINE
AND EUROPEAN UNION DATED 21 MARCH 2014**

С.Вознюк

*здобувач кафедри міжнародного права
Українського державного університету
фінансів і міжнародної торгівлі*

**ВИКОНАННЯ ЗАБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ
ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ НАПРЯМКУ БОРОТЬБИ
З ЕКОНОМІЧНИМИ ЗЛОЧИНАМИ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В РАМКАХ
УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ
ВІД 21 БЕРЕЗНЯ 2014 РОКУ**

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття процеси, які протікають у світовій економіці, торгівлі, суспільно-політичному житті, є передумовою виникнення принципово нової ситуації у світі, що знаходить своє відображення у вигляді транснаціональної злочинності. Транснаціональну злочинність можна спостерігати у різних галузях життєдіяльності суспільства, зокрема, в економічному секторі. Усвідомлення глобальної загрози, яку несе транснаціональна злочинна діяльність в економічній сфері, і виникнення проблем, які пов'язані з необхідністю боротьби з нею, зумовили необхідність наукового осмислення даного питання. На сучасному етапі політичних, правових та економічних змін, що відбуваються у нашій країні, особливо резонансним є дослідження даної проблематики в розрізі Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21 березня 2014 р.

Варто зазначити, що серед міжнародних договорів, які укладає Європейський союз (ЄС) із третіми країнами й міжнародними організаціями, особливу роль відіграють угоди про асоціацію, як спосіб залучення партнерів ЄС до європейської інтеграції. Угоди про асоціацію ЄС із третіми країнами, зокрема країнами-учасницями східного партнерства [12], становлять один із потужних правових інструментів створення такими країнами із Союзом простору стабільної економічної, політичної та правового співробітництва [14]. Завдяки угодам про асоціацію ЄС поширює дію свого права на внутрішні правопорядки асоційованих країн, що в свою чергу, є відзеркаленням правової політики Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На жаль, праць, які б прямо стосувалися зазначеної теми не має. Саме тому, в ході підготовки до написання статті, було розділено джерельну базу на два складники: джерела, що стосуються проблем боротьби з транснаціональною злочинністю та джерела, що стосуються питання асоціації між Україною та Європейським Союзом. Середвітчизняної наукової літератури проблемами боротьби з транснаціональною злочинністю присвячені роботи таких науковців, як: А.М. Бойко, М.Г. Вербенський, А.Д. Дорошенко, В.М. Дрьомін, Н.А. Зелінська, Т.В. Мельничук, І.В. Сервецький, В.І. Литвиненко, В.П. Шеломенцев, О.О. Шаповалов та інші. Питанням створення асоціації між Україною та Європейським Союзом були присвячені роботи І. Березовської, Б.І. Дяченко, Н.О. Кушнір, Н. Мушак, К. Хілліона. Проте сучасні реалії співпраці України з ЄС потребують подальшого дослідження цієї проблематики. Аналіз цих наукових праць засвідчує, що зараз в Україні сформувалась необхідність активізованої боротьби з транснаціональною злочинністю, особливо з економічними злочинами. З огляду на це, вивчення зазначених питань становить актуальну проблему сучасної науки не лише українського права, а й міжнародного та європейського, а їхнє вирішення матиме вагомое практичне значення.

Мета статті полягає у визначенні ступеня виконання зобов'язань України щодо реалізації напрямку боротьби з економічними злочинами транснаціонального характеру, що впливають з положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21 березня 2014 р.

Основні результати дослідження. Економічні злочини все частіше набувають якостей транснаціонального явища, що в свою чергу, є реальною загрозою демократичним процесам в Україні, в умовах яких особливо зараз перебуває наша держава. Транснаціональні злочини становлять собою проблему, що загрожує соціально-економічному розвитку не лише нашої держави, але й державам-партнерам, причому розповсюдження такого виду злочинів постійно зростає. Від цього небезпечного явища, не захищена жодна країна чи регіон. У зв'язку з цим необхідно адекватно оцінювати масштаби та ступінь загрози, де особливу увагу необхідно приділити дослідженню правових норм, які є фундаментальними засобами в питаннях боротьби зі злочинністю.

Найважливішими умовами розбудови України як правової держави є завершення реформування системи кримінальної юстиції, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, що

відбувається у період становлення ринкових відносин під впливом тривалої економічної кризи, безпрецедентної тінізації економіки, криміналізації суспільних відносин. Особливу небезпеку для розбудови держави і формування громадянського суспільства становлять суттєві зміни в структурі злочинності, яка набуває ознак організованої й транснаціональної. За даними МВС України, на території держави у 2001–2011 рр. виявлено 389 організованих груп і злочинних організацій з міжнародними і транснаціональними зв'язками [9, с.60].

Основні фактори, що сприяють розвитку транснаціональної злочинності, – це: відсутність до останнього часу необхідних законів про боротьбу з організованою злочинністю, взагалі, й транснаціональної, зокрема; законів, що переслідують за відмивання «брудних» грошей; ефективно діючої системи правоохоронних органів; жорсткого валютного, фінансового, банківського, податкового та іншого економічного контролю, добре обладнаних кордонів і чітко налагодженої митної та міграційної служб; державного усвідомлення небезпеки «своєї» і «чужої» транснаціональної злочинності; політичної волі для боротьби з нею [11].

В Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21 березня 2014 р. були зазначені положення, направлені на зменшення факторів, що сприяють розвитку транснаціональної злочинності, а саме це статті 20-24 даної Угоди. Наразі варто проаналізувати виконання зобов'язань, які були на нас покладені.

Так, у ст.20 Угоди про асоціацію вказано: «Сторони співробітничать з метою запобігання та боротьби з легалізацією (відмиванням) коштів та фінансуванням тероризму. Із цією метою Сторони посилюють двостороннє та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво на оперативному рівні. Сторони забезпечують імплементацію відповідних міжнародних стандартів, зокрема стандартів Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму (FATF) та стандартів, рівнозначних тим, які були прийняті Союзом» [10].

З метою реалізації цього зобов'язання Кабінет Міністрів спільно з Національним банком видали постанову № 99 від 11 березня 2015 р., в якій було затверджено «План заходів на 2015 рік із запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення».

Також, під час Пленарного засідання Moneyval (14-18 вересня 2015 р.) українською делегацією було презентовано доповідь стосовно прогресу в Україні у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Спеціальним Комітетом Ради Європи з питань взаємної оцінки заходів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму було схвалено Звіт України у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму. Для реалізації завдань, передбачених пріоритетом, Українська сторона залучає експертну та фінансову допомогу в рамках проекту «Проведення національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму в

України» (ЄС), фінансування – 267,8 тис. євро на період: 07.04.2015 – 15.05.2017 [6, с.76].

Далі варто проаналізувати ст.21 Угоди про асоціацію, у тексті якої сказано: «1. Сторони співробітничать у питаннях, що стосуються боротьби з незаконним обігом наркотиків, ґрунтуючись на спільно погоджених принципах, що відповідають міжнародним конвенціям у цій сфері, при цьому беручи до уваги Політичну декларацію та Декларацію про керівні принципи скорочення попиту на наркотики, прийняті на двадцятій спеціальній сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй з боротьби з наркотиками у червні 1998 р.

2. Таке співробітництво спрямоване на боротьбу з незаконним обігом наркотиків, зменшення обсягів постачання, торгівлі та попиту на наркотики, боротьбу з наслідками для здоров'я та соціальними наслідками наркозалежності, а також на більш ефективне запобігання відводу хімічних прекурсорів, що використовуються для нелегального виробництва наркотиків та психотропних речовин.

3. Сторони використовують необхідні методи співробітництва для досягнення зазначених цілей, забезпечуючи збалансований та інтегрований підхід до зазначених питань» [10].

Для забезпечення виконання цього зобов'язання було відновлено роботу Державної установи «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України». Відновлення роботи цієї установи є важливим кроком, адже саме ця установа виконує функції контактного центру в рамках Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством охорони здоров'я України та Європейським моніторинговим центром з питань наркотиків та наркотичної залежності (EMCDDA). Також, Центр подав Європейському моніторинговому центру з питань наркотиків та наркотичної залежності (ЄМЦННЗ) щорічний Звіт щодо наркоситуації в Україні. Проте, так як Центр тривалий час не функціонував, то цей Звіт подавався за даними 2013 р., а це в свою чергу, не може відображати реальний стан ситуації в нашій державі.

Наступними діями, які здійснила наша держава з метою виконання покладених на неї зобов'язань, було подання розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 514, яким уряд затвердив «План заходів на 2015 рік з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року». Варто відзначити, що даний План удосконалює систему взаємодії державних органів, підприємств та установ у сфері наркоборотьби. Стратегія ж, в свою чергу, забезпечує розв'язання проблеми наркотиків з точки зору інтересів людини, в першу чергу з метою отримання надійного захисту здоров'я і безпеки громадян держави від загрози поширення наркоманії та наркозлочинності.

Найбільшою за кількістю зобов'язань є ст.22: «1. Сторони співробітничать у боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також з метою її попередження.

2. Таке співробітництво спрямовується на вирішення, *inter alia*, таких проблем:

а) незаконне переправлення через державний кордон нелегальних мігрантів, торгівля людьми і вогнепальною зброєю та незаконний обіг наркотиків;

б) контрабанда товарів;

с) економічні злочини, зокрема злочини у сфері оподаткування;

д) корупція як у приватному, так і в державному секторі;

е) підробка документів;

ф) кіберзлочинність.

3. Сторони посилюють двостороннє, регіональне та міжнародне співробітництво у цій сфері, зокрема співробітництво із залученням Європолу. Сторони і надалі розвивають співробітництво, *inter alia*, стосовно:

а) обміну найкращими практиками, в тому числі щодо методик розслідування та криміналістичних досліджень,

б) обміну інформацією відповідно до існуючих правил,

с) посилення потенціалу, зокрема навчання та, у разі необхідності, обмін персоналом,

д) питань, пов'язаних із захистом свідків та жертв.

4. Сторони віддані ефективному виконанню Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року та трьох Протоколів до неї, Конвенції ООН проти корупції 2003 року та інших відповідних міжнародних документів» [10].

Так як зобов'язань, поставлених перед Україною в рамках виконання даної статті дуже багато, пропонуємо в першу чергу зупинитися на результатах досягнутих у межах виконання завдання протидії корупції. Вважаю, що дане питання є особливо актуальним для нашої держави.

В рамках запобігання та боротьби з корупцією у 2015 р. в Україні було створено ряд нових інституцій, а саме: Національне антикорупційне бюро України, Рада громадського контролю при Національному антикорупційному бюро, Національне агентство з питань запобігання корупції та Спеціалізована антикорупційна прокуратура.

Національне антикорупційне бюро України – державний правоохоронний орган, основне завдання якого – попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, вчинених вищими посадовими особами, а також запобігання вчиненню нових.

Рада громадського контролю при Національному антикорупційному бюро здійснюватиме цивільний контроль за діяльністю Бюро, сприятиме його взаємодії з громадськими об'єднаннями, а також братиме участь у формуванні складу конкурсної комісії з відбору кандидатів на зайняття вакантних посад у Бюро.

Національне агентство з питань запобігання корупції створено як центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом.

Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру утворено на правах самостійного структурного підрозділу. Передбачається, що до складу Спеціалізованої

антикорупційної прокуратури увійдуть управління процесуального керівництва, підтримання державного обвинувачення та представництва в суді, а також відділи аналітично-статистичного та документального забезпечення. Згідно із Законом України «Про прокуратуру» на Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру покладаються такі функції: – нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, яке здійснюється Національним антикорупційним бюро України; – підтримання державного обвинувачення у відповідних провадженнях та представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених цим Законом і пов'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями [5].

Щодо інших важливих напрямів запобігання та протидії корупції варто відзначити ряд змін у нормотворчій діяльності держави.

16 липня 2015 р. шляхом прийняття відповідного Закону України було внесено зміни до ст.216 Кримінального процесуального кодексу України. Нововведенням є уповноваження детективів Національного антикорупційного бюро здійснювати досудове розслідування злочинів, пов'язаних із декларуванням публічними посадовими особами недостовірної інформації.

27 липня 2015 р. підписано Меморандум про співпрацю та обмін інформацією між Міністерством юстиції, Національним антикорупційним бюро та Міністерством внутрішніх справ з метою консолідації зусиль у частині попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень. У Меморандумі закріплено положення щодо забезпечення прямого доступу новостворених органів, таких як НАБ, Національна поліція, до реєстрів та баз даних, утримувачем яких є Мін'юст. Це, в свою чергу, дозволить суттєво скоротити час на збір інформації, при проведенні досудового слідства у справах у сфері боротьби з корупцією.

Також, з метою збільшення громадського контролю за відповідальними посадовими особами 14 липня 2015 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення прозорості у сфері відносин власності з метою запобігання корупції» (№ 597-VIII). Цей Закон забезпечує відкритість та прозорість правовідносин у суспільстві шляхом спрощення доступу до відомостей, що містяться в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, надання вільного доступу до державного земельного кадастру та Єдиного державного реєстру.

На виконання рекомендацій Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) у Верховній Раді зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України та суддів)» (реєстр. № 1776). Законопроект 5 лютого 2015 року направлено Верховною Радою до Конституційного Суду для одержання висновку щодо відповідності його вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Законопроект передбачає скасування депутатської недоторканості (водночас депутати не нестимуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп) та зміну процедури зняття суддівської недоторканості [6, с.35].

У рамках подальшого удосконалення законодавства у сфері запобігання та боротьби з корупцією 10 листопада 2015 р. Верховною Радою України прийнято Закони України:

– Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні. Зміни, які пропонуються Законом, надають можливість: – накласти арешт на майно будь-яких осіб, якщо воно може бути використане як доказ у кримінальному провадженні;

– забезпечити відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

– стягнути в дохід держави неправомірну вигоду;

– Про внесення змін до Кримінального та Цивільного кодексів України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні (№770-VIII). Законом, серед іншого, розширюється застосування спеціальної конфіскації (з виключно корупційних злочинів) на всі предмети злочинної діяльності. Закон спрямований на імплементацію Директиви Європейського Союзу 2014/42/ЄС від 3 квітня 2014 р. про арешт та конфіскацію предметів злочинної діяльності та доходів від неї в ЄС та реалізацію відповідних рекомендацій FATF.

– Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування (№771-VIII).

Закон спрямований на чітке розмежування підслідності кримінальних правопорушень між органами досудового розслідування, а саме: МВС, СБУ, органами прокуратури, Національним антикорупційним бюро та Держаним бюро розслідувань. Крім цього, передбачено обмеження повноважень Служби безпеки України з досудового розслідування кримінальних правопорушень здійсненням кримінального провадження щодо злочинів у сфері національної безпеки і оборони та пов'язаних з тероризмом [6, с.36].

Варто відзначити, що Україна також провела ряд заходів з метою виконання інших зобов'язань, а саме українські фахівці взяли участь у практичних міжнародних операціях, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю: операції «Моцарт» (документування протиправної діяльності транснаціональної злочинної групи, причетної до викрадення коштів із банківських рахунків та подальшої їх легалізації); – операції «Чорний Посейдон» (захист інтелектуальної власності та протидія нелегальному обігу підакцизних товарів); операції «Пангея VIII» (фальсифікація лікарських засобів та обіг фальсифікованих лікарських засобів). Окрім цього було поновлено співпрацю з Федеральною Поліцією ФРН.

Ще одним важливим кроком було підписання Угоди про співробітництво між Генеральною прокуратурою України та Федеральною прокуратурою Королівства Бельгія у боротьбі з кіберзлочинністю, організованою злочинністю, корупцією та тероризмом від 15 жовтня 2015 р. В Угоді передбачено, що

сторони вживатимуть заходів задля сприяння ефективному та своєчасному виконанню запитів про правову допомогу у кримінальних справах, обмін інформацією та документами стосовно злочинів, пов'язаних із кіберзлочинністю, організованою злочинністю, корупцією і тероризмом та причетних до них осіб.

Далі пропоную розглянути виконання зобов'язань за змістом ст.23: «1. Сторони домовились співробітничати з метою попередження та запобігання актам тероризму згідно з міжнародним правом, міжнародним правом щодо захисту прав людини, біженців та гуманітарним правом, а також відповідними нормативними та підзаконними актами Сторін. Зокрема, Сторони домовились співробітничати на основі повного виконання Резолюції Ради Безпеки ООН № 1373 2001 р., Глобальної контртерористичної стратегії ООН 2006 року та інших документів ООН, а також відповідних міжнародних конвенцій та документів.

2. Зокрема, Сторони реалізують ці домовленості шляхом:

а) обміну інформацією щодо терористичних угруповань та організованих груп, які здійснюють їх підтримку,

б) обміну досвідом та інформацією про тенденції тероризму та стосовно засобів і способів боротьби з тероризмом, зокрема допомогу у технічній галузі та навчанні, та

с) обміну досвідом стосовно запобігання тероризму.

Обмін всією інформацією відбувається відповідно до міжнародного та національного права» [10].

Для реалізації зобов'язань за ст.23 Угоди про асоціацію Україна 28 жовтня 2015 р. підписала додатковий Протокол до конвенції Ради Європи про запобігання тероризму. Новим, згідно з цим Протоколом, є те, що за такі діяння як умисна участь у терористичній групі, проходження курсу підготовки для вчинення терористичних актів, факт виїзду за кордон з терористичною метою, фінансування або організацію таких поїздок вводиться кримінальна відповідальність. Також передбачено створення мережі національних, цілодобово доступних контактних пунктів для оперативного обміну інформацією.

Наостанок проаналізуємо виконання зобов'язань за ст.24: «1. Сторони домовились надалі розвивати судове співробітництво у цивільних та кримінальних справах, повною мірою використовуючи відповідні міжнародні і двосторонні документи та ґрунтуючись на принципах юридичної визначеності і праві на справедливий суд.

2. Сторони домовилися розвивати подальше судове співробітництво між Україною та ЄС у цивільних справах на основі відповідних багатосторонніх правових документів, зокрема конвенцій Гаазької конференції з міжнародного приватного права у сферах міжнародного правового співробітництва, судового процесу, а також захисту дітей.

3. Стосовно судового співробітництва в кримінальних справах Сторони намагаються посилити взаємодію щодо взаємної правової допомоги та екстрадиції. Це включатиме, у разі необхідності, приєднання до відповідних міжнародних документів ООН та Ради Європи, зокрема Римського статуту

Міжнародного кримінального суду 1998 р., та їх виконання, як зазначається у статті 8 цієї Угоди, а також більш тісне співробітництво з Євроюстом» [10].

16 січня 2015 р. у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до ст.124 Конституції України (щодо визнання положень Римського статуту)» (реєстр. № 1788). Питання ратифікації статуту обговорюється в рамках діяльності Конституційної комісії (Указ Президента України від 3 березня 2015 р. № 119). Утворено три робочі групи з напрацювання змін до Конституції України, одна з яких відповідатиме за напрацювання змін до Конституції України в частині, яка регулює питання правосуддя, зокрема й щодо визнання положень Римського статуту Міжнародного кримінального суду [6, с.71].

Також, у лютому 2015 р. було проведено завершальний раунд консультацій щодо проекту Угоди про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції. В процесі переговорів було досягнуто домовленості щодо початку проведення Сторонами необхідних процедур з метою підготовки до підписання зазначеної угоди. Угода з Євроюстом надасть нашій державі можливість швидкого обміну інформацією, координації дій у протидії транскордонній злочинності, сприяння збору доказів, надання правової допомоги, а також видачі правопорушників.

Висновки. Проблема організаційно-правового забезпечення запобігання та боротьбі з економічними злочинами транснаціонального характеру є складною, багатofункціональною та багатогалузевою, й саме з цим пов'язаний різноплановий характер її вирішення. Вагомою складовою вирішення даного типу проблем є ефективне міжнародне співробітництво держав у цій сфері. В часи євроінтеграції нашої держави ключову роль з точки зору правового регулювання посідає Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21 березня 2014 р. Проаналізувавши положення Угоди про асоціацію можна зробити висновки, що Україна поступово виконує покладені на неї зобов'язання. В першу чергу варто відзначити, що ми здійснили ряд нормотворчих змін та нововведень, які сприяють не лише вирішенню наявних проблем, пов'язаних з економічними злочинами транснаціонального характеру, а й забезпеченню нового рівня правопорядку для запобігання появи таких видів злочинів у майбутньому.

Окрім нормотворчих змін наша держава провела ряд змін у практичній діяльності. Були створені нові інституції, а саме Національне антикорупційне бюро України, Рада громадського контролю при Національному антикорупційному бюро, Національне агентство з питань запобігання корупції та Спеціалізована антикорупційна прокуратура. Крім цього українські фахівці взяли участь у практичних міжнародних операціях, спрямованих на боротьбу з організованою злочинністю: операції «Моцарт», операції «Чорний Посейдон», операції «Пангея VII».

Для України результати виконання зобов'язань за Угодою про асоціацію вдосконалюють державну політику протидії економічним злочинам транснаціонального характеру, та створює нові умови для побудови і розвитку якісного правового поля, де права і свободи людини є найвищою цінністю держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Беззуб І.* Сучасний стан і перспективи української євроінтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1209:suchasnij-stan-i-perspektivi-ukrajinskoji-evrointegratsiji&catid=8&Itemid=350

2. *Березовська І.* Угоди про асоціацію в практиці зовнішніх зносин Європейського Союзу / І. Березовська // *Ze studiow PolskoUkrainskich*. – Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2008. – Р. 2531.

3. *Вербенський М.Г.* Кримінологічна характеристика злочинів, що складають ядро транснаціональної організованої злочинності / М.Г. Вербенський // *Право і суспільство*. – 2010. – № 1. – С. 132–140.

4. *Гречанюк Р.В.* Виконання Україною міжнародних рекомендацій щодо створення спеціального антикорупційного органу / Р.В. Гречанюк // *Сучасні проблеми реформування кримінальної юстиції в Україні: зб. матеріалів Інтернет-конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 р.)*. – К. : НАПУ, 2014. – С. 18–19.

5. Про прокуратуру: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>

6. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом січень – жовтень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248115804&cat_id=247749488

7. *Крикунова (Шадрова) І.В.* Транснаціональна економічна злочинність в умовах криміналізації глобалізаційних процесів // *Молодий вчений : наук. журн.* – Х. : «Гельветика», 2014. – Вип. 12(15). – С. 165-171.

8. *Ненон Л.* Що змінилося у відносинах Україна–ЄС в 2015-му та які плани на наступний рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/01/11/7043161/>

9. *Тичина Д.М.* Основні напрями запобігання транснаціональній організованій злочинності в Україні // *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн.* – К. : ВЦ Міжвід. наук.-дослід. центру з пробл. боротьби з організованою злочинністю, 2012. – Вип. 1(27). – С. 59-68.

10. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21 березня 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2820#n2820

11. *Шеслер А.В.* Влияние глобализации на организованную преступность / А.В. Шеслер // *Вестник Владимирского юридического института*. – 2009. – № 2. – С. 157–163.

12. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council of 3 December 2008: COM (2008) 823 final. Eastern Partnership [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0823:FIN:EN:PDF>

13. Conclusions and recommendations of the international conference on preventing and controlling money-laundering and the use of the proceeds of crime: a global approach. – Mode of access: <http://www.imolin.org/imolin/courmaye.html>

14. European Neighbourhood and Partnership Instrument, Ukraine: Country Strategy Paper (2007–2013) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eeas.europa.eu/enp/pdf>

15. Godson R., Olson W. International Criminal Organization // Organized Crime: Contemporary Issues. – P. 155 – 156

16. Hillion C.A. New Framework for the Relations between the Union and its East-European Neighbours / C. Hillion // EUI Working Paper Law. – 2007. – № 21. – P. 147–154.

Вознюк С. Виконання зобов'язань України щодо реалізації напрямку боротьби з економічними злочинами транснаціонального характеру в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21 березня 2014 року

У статті проаналізовано ступінь виконання зобов'язань, покладених на Україну в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 21 березня 2014 р. Виокремлюються статті Угоди про асоціацію, які напряму стосуються боротьби з економічними злочинами транснаціонального характеру. Наводяться приклади виконання покладених зобов'язань у розрізі кожної зі статей.

Ключові слова: виконання зобов'язань, зобов'язання України, боротьба з економічними злочинами, транснаціональна злочинність, Угода про асоціацію, Україна – ЄС.

Вознюк С. Выполнение обязательств Украины по реализации направления по борьбе с экономическими преступлениями транснационального характера в рамках Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом от 21 марта 2014 года

В статье анализируется степень выполнения обязательств, возложенных на Украину в рамках Соглашения об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом от 21 марта 2014 года. Выделяются статьи Соглашения об ассоциации, которые напрямую касаются борьбы с экономическими преступлениями транснационального характера. Приводятся примеры выполнения возложенных обязательств в структуре каждой из статей.

Ключевые слова: выполнения обязательств, обязательства Украины, борьба с экономическими преступлениями, транснациональная преступность, Соглашение об ассоциации, Украина – ЕС.

Voznyuk S.A. Implementation of Ukraine's commitments to implement the direction of the fight against economic crimes of transnational character within the Association Agreement between Ukraine and the European Union on 21 March 2014

The subject of the article is fulfillment of Ukraine's obligations for realization direction for combating transnational economic crimes within the association agreement between Ukraine and European Union dated 21 March 2014. The present article deals with the fight against transnational economic crimes. The document opens with the characterization of transnational crimes. The author points out several factors that favor the development of transnational crime.

At the end of the document the author sums it up and draws few conclusions. She notes that the results of execution Ukraine's obligations under the Association Agreement improving state policy to combat transnational economic crimes and creates new conditions for the construction and development of high-quality legal framework where human rights and freedoms are the supreme value of the state.

Key words: fulfillment of obligations, Ukraine obligations, the fight against economic crime, transnational crime, Association Agreement, Ukraine – EU.

Стаття надійшла до редакції 08.12.2015.

УДК 341.231.12:261.6

A.A. Radzivil

SYSTEMATIZATION OF HISTORICAL LAW FOR STRATEGIC MANAGEMENT AND LEGAL POLICY PURPOSES

О.А. Радзівіл

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії держави і права
ВНЗ «Національна академія управління»*

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКОНІВ ІСТОРИЧНОЇ ДИНАМІКИ ДЛЯ ЦІЛЕЙ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Постановка проблеми. Мірою усвідомлення причин і природи соціальних конфліктів, в політичній і правовій культурі зростає розуміння переваг перед їх силовим вирішенням – культурно-правових засобів профілактичного оздоровлення суспільних відносин різного рівня. Втілені, зокрема, у понятті «соціальна інженерія», такі засоби вже ефективно діють на рівні національних стратегій у зрілих суспільствах, де над клановими й корпоративними інтересами в масовій свідомості стабільно домінують громадянські чесноти й верховенство права. Але сучасне завершення глобального протистояння ідеалів і принципів громадянського суспільства – тисячолітнім станово-клановим традиціям, продукуючи постійні виклики миру й міжнародній безпеці, актуалізує зміцнення на міжнародному рівні солідарності всіх людей доброї волі. Засоби «соціальної інженерії», маючи предметом свого санаційного впливу трансмасштабну природу соціальних конфліктів та історично різнотривалі причини, що їх породжують, потребують координації на міжнародному рівні, наукового й організаційного забезпечення стандартами, домовленостями й інституціями міжнародного права. Філософсько-методологічно основою цієї «міжнародної практичної соціології» – має стати історико-правова концепція людства, побудована на ґрунті найбільш загальних закономірностей історичної динаміки, які можна буде алгоритмізувати для розробки тактик і стратегій соціального розвитку та культурної й правової політики держав.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Продовжуючи власні дослідження з систематизації й узгодження закономірностей еволюційної й історичної динаміки, автор спирається на ідеї Г.В.Ф.Гегеля, О. Шпенглера, П. Сорокіна, А. Тойнбі, У. Мак-Ніла, Л. М. Гумільова, Дж. Г. Бермана, Д. Р. Келлі, М. ван Хука та ін., корелюючи їхні концепції з моделями в царині динаміки складних систем, відомих з робіт П. Кюрі, Р. Тома, Г. Хагена, І. Пригожина,

А. В. Шубнікова та інших авторів – в таких метанаукових галузях, як теорія симетрії, синергетика, теорія катастроф, топологія тощо.

Метою статті є систематизація й узгодження основних тенденцій та закономірностей історичної (соціальної і культурної) динаміки – для їх використання в якості основи для різноперіодичних соціальних прогнозів і програм духовно-інтелектуального й соціально-економічного розвитку громад і суспільств різних масштабів і форм організації.

Основні результати дослідження. Через колективний суб'єктивізм (етнічного, корпоративного, конфесійного, регіонально-цивілізаційного та інших рівнів), що невідворотно впливає на історичні свідчення, тлумачення та мотиви, – історична наука й донині не має загальної парадигми – «історико-правової концепції людства», яка б системно охопила всі знання про людину й суспільство – від появи й розселення виду *Homo sapiens sapiens*, як носія фундаментальних принципів суспільно-правової організації – до сучасного ідеалу міжнародного співтовариства народів [1, с.17]. Попри досягнення суспільних наук, історичні факти та уявлення в різних історико-культурних традиціях залишаються несистематизованими й неузгодженими, а сама історія – далекою від вимог, яким мають задовольняти наукові знання. Натомість, можливості глобального інформаційного суспільства, сучасні інтеграційні тенденції в науці й філософії, методи машинної обробки паралельних сценаріїв реальних історичних процесів на основі варіативної інтерпретації фрагментарних документальних свідчень, артефактів та міфологізованих версій історії – на порядки збільшують адекватність кореляції й зближення різних історико-культурних традицій, при умові їх прийняття не як догматичних «символів віри», а як складових спільного історичного досвіду людства, набутих в різні епохи різними народами й цивілізаціями. Результатом цієї роботи, має стати історико-правова концепція людства – узгоджена система уявлень про трансісторичні тенденції формування й розвитку світогляду, принципів самоорганізації суспільств та інституціалізації суспільних відносин.

В історії права вже, загалом, усвідомлено, що поступ є лише одним із аспектів соціальної й культурної динаміки, який, з одного боку, ускладнюється різномасштабними ритмами-флуктуаціями, тобто змінами на протилежну – спрямованості векторів історичних домінант, з іншого боку, лишаючись підпорядкованим певним константам, що діють впродовж всієї історії людства, або ж визначають особливості окремих її ер і епох [2, с. 238]. Зокрема, поступальну характеристику історії людства демонструють такі генеральні тенденції, як прогрес науки й технологій, глобальні інтеграційні процеси, рух до гуманізації й раціональної організації суспільств, з метою формування «дружнього» для розвитку особистості соціокультурного середовища. Приклади різномасштабних флуктуацій соціальної й культурної динаміки детально досліджені П. Сорокінім [3, с. 97-100]. Зокрема, динаміку розвитку європейської правової традиції (починаючи з «доантичної» Греції) дослідник охарактеризував через, приблизно, п'ятисотлітні флуктуації «типу культури» [3, с.852]. «Тип культури» П. Сорокіна охоплює комплекс взаємопов'язаних показників, об'єднаних у понятті «стиль» та втілених у таких феноменах, як мистецтво, світоглядні

системи, методи отримання, систематизації й трансляції знань, панівні політичні й правові доктрини, домінантні типи ментальності індивідів, тощо [3, с.77-80]: ці показники, в перехідний час змінюються взаємоузгоджено й в комплексно, а в межах «спокійного» періоду домінування того чи іншого типу культури – можуть втілювати константи відповідного типу й періоду. Константи в історичній динаміці являють собою усталену тривалість фундаментальних «макрорівневих» показників соціального й культурного життя. Трансісторичними константами, крім психофізичної природи людини, як унікального біологічного виду, можна вважати: потребу людини в соціалізації, а людства – у багаторівневій структуризації; забезпеченість соціальної організації мовною та іншими видами комунікацій; здатність до усної й матеріальної культурної творчості; турботу про життєздатність і соціалізацію підростаючих поколінь. «Підпорядкованими» константами, що діють лише в межах певних історичних епох виступають: політична організація населення за територіальним принципом; станово-кланова і станово-корпоративна стратифікація суспільств; практика укладання парних шлюбів тощо.

Встановлені шляхом тривалих емпіричних спостережень, константи, флуктуації й поступ – являють собою найбільш загальні історичні тенденції, які в науці ще залишаються, по-перше, недостатньо узгодженими між собою, по-друге, не дослідженими на предмет глибинних, умовно «мікрорівневих», причин і механізми їх прояву в історії. Таким чином, крім координації трьох вищезначених вимірів історичного процесу, реальна його багатовимірність вимагає комплексного і взаємоузгодженого усвідомлення всіх складових його динаміки. Алгоритмізація параметрів і взаємозв'язків різних рівнів суспільних відносин, включаючи появу типових груп індивідів та динаміку їх співвідношення в окремі епохи чи в короткочасні перехідні періоди – все більше привертає увагу правознавців і соціологів, спонукаючи їх активно використовувати теоретичну базу, моделі та уявлення, вже апробовані в провідних галузях фундаментальних та природничих наук [4, с.242]. Одним із таких важливих запозичень для дослідження соціокультурних систем стали моделі підтримки самототожності (емерджентності) в біологічних системах, які, сприймаючись незмінними через «макрорівневі» якості-константи, на «мікрорівнях» залишаються суттєво мінливими (динамічними, відкритими, поліморфними, еволюціонуючими і т.п.) [5, с.68-69].

Так, за однією з найбільш популярних нині моделей, макрорівневу самототожність біологічних і соціальних систем забезпечує ансамбль мікрорівневих, умовно замкнених, циклічних процесів самовідтворення (аутопоезису) [6, с.15-17], наділених високим ступенем консервативності, гармонізованості та захищеності від впливів ззовні (гомеостазисом), досягнутим в ході тривалої їх «підгонки» в процесі, відповідно, біологічної еволюції та ранньої соціальної історії. Звичайно, реально біологічні й соціальні системи мають мультирівневу складність: «макро» й «мікро» масштаби тут виділяються умовно й відносно – як будь-яке співвідношення двох істотно віддалених один від одного рівнів впорядкованості, які можна кваліфікувати, відповідно, як «цілісність» та її «елементи». Зокрема, для соціокультурних систем, крім повсякденних, безза-

стерезно мікрорівневих, побутових циклів біологічного, господарського чи емоційно-енергетичного відтворення «рутинних» параметрів кожного індивідуального життя, важливе значення мають, умовно «мезорівневі», цикли «культурного самовідтворення» суспільства, що забезпечуються через виховання, навчання та інші форми соціалізації кожного з його наступних поколінь. Таким чином, видима, умовно «безперервна», тривалість у часі найбільш усталених рис культури етносу, нації чи регіональної цивілізації – забезпечується (через мімесис, мову, фольклор, звичаї, уявлення про «правду і кривду», про «людську» й «нелюдську» поведінку тощо) їх періодичним відтворенням і актуалізацією в кожному з наступних поколінь. Всі важливі риси культури конкретного суспільства в трансісторичному вимірі об'єднує поняття «тип культурного самовідтворення» [1, с.23-24], що характеризує суспільство як соціально-культурну цілісність, сприймаючись, передаючись і триваючи – як в інтуїтивній єдності «стилю», так і у вигляді формалізованих констант.

Циклічні процеси самовідтворення (аутопоезису) є лише одним з аспектів моделювання біологічних і соціокультурних систем, які часто описуються також як дисипативні, далекі від рівноваги, відкриті, мультирівневі, динамічні і т. п. [5, с.68]. Зокрема, характеристика системи як «далекої від рівноваги» означає, що її виокремлює з середовища комплекс внутрішніх високогармонійних зв'язків, міцніших за її зовнішні контакти з середовищем: при цьому сумарна енергетика внутрішніх зв'язків, зафіксована в структурній організації системи (наприклад, як «тип симетрії»), істотно перевищує енергетику її зв'язків з середовищем. «Дисипативна» означає, що система змушена здійснювати для самозбереження постійну роботу проти зростання в ній ентропії: інакше її внутрішня впорядкованість буде зруйнована, і система розсіється (піддається дисипації) в середовищі. Дисипативна система є відкритою й динамічною, її структура (закон співвідношення форм і рівнів організації) являє собою досить точно збалансований ансамбль потоків обміну ресурсу (енергії, інформації) з середовищем, де кожний потік знаходиться в «динамічній рівновазі» з середовищем та з іншими потоками: нестача, надлишок або ж будь-які якісні чи параметричні відхилення в потоках ресурсу, що живлять систему, призводять до зростання в ній ентропії, за чим може настати дисипація (розсіяння) системи в середовищі. Протидія системи руйнівним процесам буде тим ефективнішою, чим більше гармонізованих між собою структурних рівнів (потоків ресурсу, циклів самовідтворення) вона включатиме: саме рівномірний солідарний розподіл по всіх рівнях імпульсів від руйнівних впливів ззовні, зберігає (до певної критичної межі) цілісність системи. Отже відкрита дисипативна система, щоб стабільно тривати в часі, має бути «мультирівневою».

Таким чином, циклічні процеси аутопоезису та їхні модельні аналоги у вигляді усталених потоків відкритих мультирівневих дисипативних систем дають уявлення, принаймні, про загальні особливості зв'язків між умовними мікро- й макро- рівнями – у реальних, безкінечно мінливих та невичерпних у різноманітті, системах. При дослідженні соціокультурних процесів, знання особливостей прояву, впливу та співвідношення вищенаведених модельних чинників сприятиме адекватності реалізації морально-правових ідей та цін-

ностей в політиці та інших сферах дії соціальних інституцій. Зокрема, розуміння значення циклів самовідтворення для тривалості соціокультурних констант, дозволить ефективніше знаходити й нейтралізувати виклики, що загрожують їх системотворчій дії, чи підбирати засоби їх відновлення у формах, актуальних для сучасності, а моделі відкритих дисипативних мультирівневих систем видаються досить евристичними для досліджень динаміки взаємин зі своїм середовищем таких різнорівневих колективних суб'єктів соціального життя й історичного процесу, як рід, територіальна громада, корпорація, держава, регіональна цивілізація і все міжнародне співтовариство.

Переходячи, далі до флуктуацій в історичній динаміці, слід зазначити, що вони є продуктом емпіричних спостережень «зміни знаку», які, в залежності від аспектів дослідження, можуть символізувати зміну домінування «протилежностей» досить різної природи. Такими, наприклад, можуть бути опозиційні пари: відкритих-закритих (фрітрейдерських-автаркічних), ліберальних-авторитарних чи елітарних-егалітарних – настроїв в суспільстві, або відцентрових-доцентрових (диференційних-інтегративних), хвильових-корпускулярних, ідеалістичних-матеріалістичних доктрин у науці. Емпіричні спостереження флуктуацій в історії в різні епохи спонукають дослідників формалізувати їх ритміку для прогнозування [7, с.52-55]. Проте, різноманіття чинників, що впливають на соціальні процеси в їх довгоперіодичних коливаннях, проблемність оцінки інтенсивності впливу кожного з них та безліч інших джерел похибок – роблять такі дослідження придатними лише для виявлення вірогідних тенденцій. При цьому, очевидно, варто враховувати, виявлену П. Кюрі, загальну властивість суперпозиції різночастотних коливальних процесів, що реалізується при одночасному накладанні різномасштабних ритмів флуктуацій, з утворенням, в результаті, інтегрованої ритміки¹ [13, с.172]. Таким чином природа, принаймні деяких, емпірично виявлених історичних флуктуацій може виявитися суперпозицією цілого комплексу ритмічних змін – як природного, так і соціально-культурного походження. Як робочу гіпотезу, можна припустити, що тривалі, витримані за ритмом і амплітудою історичні флуктуації, скоріше за все, пов'язані з планетарною й космічною ритмікою, тоді як будь-яке протистояння соціокультурних систем, будучи, водночас, і взаємодією, досить швидко завершується, принаймні частково, синтезом – тобто не може бути джерелом тривалого чергування флуктуацій, оскільки ті, затухаючи, можуть зробити лише кілька (три або п'ять) повторів.

Протистояння двох опозиційних соціокультурних масивів виявляється, зазвичай, найбільш очевидним джерелом флуктуації. Системне дослідження флуктуацій соціальної й культурної динаміки, здійснене П. Сорокіним, стало продовженням давнього інтуїтивного усвідомлення людиною діалектичності буття, всюдисущої наявності протистояння і взаємодії суперечливих начал, втілених в чергуваннях періодів їх тимчасової переваги. Діалектичними можна вважати авестійську й даоську світоглядні традиції, які розглядають світ як арену боротьби протилежностей, з яких кожна, поперемінно, отримує

¹ Проявами суперпозиції є інтерференція хвильових характеристик в фізиці і муар.

перевагу, не порушуючи в своїх флуктуаціях загального їх балансу. Як раціоналістичний метод прийняття рішень, діалектика¹ отримала поширення, завдяки роботам Аристотеля, а в середньовічній Європі діалектичний метод став основою схоластичного триступеневого дослідження абстрактних категорій і юридичних фактів, що складався з: а) висловлювання певної тези б) наступної її критики опонентом (антитеза, або «заперечення» тези) і в) виведення остаточного висновку (синтез, або «заперечення заперечення») [9, с. 136]. Починаючи з робіт В. Ф. Г. Гегеля і, згодом, К. Маркса, в європейській науці діалектичне тлумачення застосовується до явищ реальної історії, пояснюючи їх як втілення у масштабних фактичних подіях – протистояння антагоністичних історичних тенденцій, рухомих конфліктом колективних інтересів: у Гегеля історичними антагоністами виступають окремі генерації народів, у Маркса – пари опозиційних (домінантних та підвладних) класів, характерні для певної суспільно-економічної формації [10, с.654-656]. У Мак-Ніл добре показав, що епоха, традиційно (й одностороннє) названа «епохою цивілізації» (від 5-4 тис. до н.е. – донині) – є, насправді, епохою діалектичного протистояння двох опозиційних начал, якими виступають варварство й цивілізація – як альтернативні принципи організації суспільних відносин в межах великих географічних регіонів [11, с.160-164]. Відповідно, «три покоління» регіональних цивілізацій, виділені, в межах загальної «епохи цивілізації» А.Тойнбі [12, с.82-85], втілюють великі флуктуації домінування одного з цих двох начал, а саме – зміни періодів «цивілізаторського» впливу «суспільств – будівничих регіональних цивілізацій» на періоди домінування «варварських рухів». Так, цивілізації «першого покоління» (4-2 тис до н.е.) було зруйновано (бл. XI-XII ст. до н.е.) рухом «народів моря» та інших варварських народів, але це були наслідки подій, що почалися з {XVIII ст. до н.е. – вторгненням в осередки цих цивілізацій індоєвропейських «колісничників бронзової доби» [11, с.180]. Їх нащадки, спільно з підпорядкованими народами, що їх частково асимілювали, утворили цивілізації «другого покоління», які, в свою чергу, були зруйновані у перше тисячоліття «нової ери» новими потужними варварськими рухами, об'єднаними світовими релігіями. З заспокоєнням цих рухів (з XII-XIV ст. нової ери) почався період стагнації сучасних цивілізацій «третього покоління» [13, с. 114-115]. Таким чином, історичні флуктуації втілюють періодичні зміни в домінуванні опозиційних (внутрішньо комплексних) соціокультурних масивів в континуумі їх тривалої взаємодії, і це втілення може бути різномасштабним: масштаби флуктуацій (умовний мікрорівень) обумовлені масштабами масивів самих опозиційних начал на «макрорівні». Як вже було зазначено, флуктуації, можуть мати різну природу, в залежності від того, які аспекти досліджуються, проте, найбільш глибокою причиною флуктуацій – як у природі, так і в суспільстві – є, очевидно, чергування процесів диференціації й синтезу (або «відцентрових» і «доцентрових» процесів), причому, таке чергування має трансісторичний,

¹ Діалектика (від грецьк. *Διαλεκτική*) – мистецтво діалогу, узгодження протилежних суджень.

трансгеографічний і мультимасштабний характер – тобто відбувається не лише в часі, але і в просторі та по рівнях складності.

Переходячи до поступального виміру історичної динаміки, не можна обійти увагою одне з ключових його явищ, визначене поняттям «точка біфуркації». Біфуркація являє собою першу фазу, охарактеризованого нижче, тристадійного «акту соціогенезу» [14, с.21-22] і являє собою спонтанну поляризацію й подальше розщеплення первинно єдиної соціокультурної системи на дві складові. Як і поняття «матеріальна точка», «точка біфуркації» є абстракцією, що, в залежності від масштабів самої «розщепленої» системи (умовно макрорівня), може втілювати локалізації різного просторово-часового виміру (умовно мікрорівня), в межах яких відбувається перехід системи з цілісного у «біполярний стан: головне що, в порівнянні з відносно спокійним протіканням процесів за межами «точки біфуркації», в її межах таке протікання на порядки ущільнюються, тому часто визначається як революційне. Дійсно, в «точці біфуркації» відбувається прискорене «співздійснення» найрізноманітніших подій, часто досить неспоріднених і різної історичної тривалості, за яким настає власне біфуркація – спонтанне (у вигляді «кооперативного ефекту») виокремлення «дочірньої» системи з «материнської» системи-середовища. Прикладами «точок біфуркації» в біології можуть бути процеси поділу клітини або утворення, на основі однієї з ізолюваних популяцій, нового біологічного виду. В соціальній історії біфуркація часто супроводжується антагоністичним протистоянням «материнської» й «дочірньої» спільнот. Прикладів «не антагоністичного» поділу відносно мало: такими можна вважати розщеплення первісних родів на «материнський» і «дочірній» або заснування полісом-метрополією – полісукolonії. В «постнеолітичній» історії такий поділ, найчастіше, виявляється конфліктним і супроводжується запеклим протистоянням з політичних і (чи) релігійних мотивів: так сталося між Бхаратами-Куру і Бхаратами-Пандавами, ворожнеча яких в епосі «Махабхарата» виступає динамічним тлом для викладенням морально-правових основ брахманізму. На релігійній основі відбувся розкол давньоарійського суспільства на аріїв-«девоприхильників» і аріїв-«асуруприхильників», а також православної й католицької церков, та мусульман-сунітів і мусульман-шіїтів. Етно-політичні причини мали розділення – після смерті царя Соломона – Ізраїлю та Іудеї, а після падіння Київської Русі – «Руси Литовської» і «Руси Московської». Отже, як загальна тенденція, в процесі революції-біфуркації єдиний соціальний масив (будь-то окремий рід, народ, суперетнос, регіональна цивілізація чи все людство) – «поляризується» на два опозиційні блоки, які, зазвичай, співвідносяться один з одним як «революційний» і «консервативний», або як «дочірній» і «материнський». Коли, завдяки кооперативному ефекту (синергізму), більш солідарне (революційне, «дочірнє») відгалуження спонтанно відокремлюється від «материнського», відбувається «вивільнення енергії», зв'язаної до цього старими суспільними відносинами, яка швидко реалізує в значимих соціальних зрушеннях, закладаючи основи історичного поступу, проте, як буде показано далі, незворотне закріплення історичних новацій відбувається за межами стану біфуркації – на третій стадії (синтезу) «акту соціогенезу».

Історичний поступ людства часто моделюється у вигляді зростання й розгалуження «древа», де кожна нова (дочірня) гілка відділяється в «точці біфуркації» від материнської гілки вищого порядку. Така модель характеризує історію людства як «поступ-ускладнення», де «дочірні гілки» продовжують підтримувати фізичний зв'язок і живлення – як безпосередньою з «материнською», так, через неї, – і з «праматеринськими» гілками все більш високих порядків, а через них – зі «стовбуром» і «корінням». Отже, в своєму зростанні й розгалуженні «дерево людства» зберігає глибинні зв'язки всіх рівнів своїх відгалужень. Характерне для останніх тисячоліть панування агресивних ідеологій, масове забуття такого зв'язку – триває, в масштабах всієї історії, «лише мить» і не означає його остаточного розриву, хоча ігнорування генетичної пам'яті офіційним «безпам'ятством», не врахування її важливості в процесі соціалізації підростаючих поколінь – породжує хронічний психологічний конфлікт особи з панівною ідеологією, якщо остання негармонійна цій пам'яті. «Дерево людства» моделює історичний процес як багаторівневу послідовність-розгалуженість-ієрархію констант різного часу появи (й тривалості) та різного «рангу»: чим давніше константа, тим вищий її «ранг», оскільки вона є спільною для ширшого кола сучасних генерацій народів. Зрозуміло, що константи соціально-біологічної природи людини, закладені при появі *Homo sapiens sapiens*, діють трансісторично (подібно до стовбура дерева), залишаючись актуальними впродовж всієї історії людства.

Усвідомлення історичних закономірностей в динаміці створення й розпаду різних форм і рівнів соціальної та культурної організації людства буде неповним без з'ясувати питань співвідношення в них процесів диференціації й інтеграції (відцентрових і доцентрових процесів). В трансісторичному масштабі перевага процесів диференціації характерна для першої й більш тривалої половини історії людства, коли воно, організоване в великі кровноспоріднені роди, заселяло планету, здійснюючи періодичні поділи (біфуркації) окремих родів на «материнські» й «дочірні» [13, с.46-47]. Елементи інтеграції в цю еру втілювалися лише в екзогамії міжродових шлюбів, а також в ритуалі індивідуального чи колективного «прийняття в рід». Інтеграційні процеси, як феномен трансісторичного значення, виявляються з неоліту – в процесі розселення стаціонарних територіальних громад землеробів, які стали, надалі, й осередками урбанізації. Від неоліту, з наростаючою інтенсивністю й масштабністю, інтеграційні процеси поширюються планетою, закріплюючись на різних рівнях соціально-культурної активності, формуючи нині глобальну мультикультурну спільноту територіальних громад, держав-націй і регіональних цивілізацій. При цьому, при зростанні значення, а надалі й домінуванні інтеграційних процесів – диференційні процеси також істотно впливали на історичну динаміку: великі переселення супроводжувалися розгалуженнями «варварських» етносів, відбувалася стратифікація суспільств на стани, професійні й культурні корпорації (пізніше з них виокремилися в самостійний тип релігійні общини), розпадалися імперії, переживали «розколи» релігійні течії. Завдяки постійним процесам диференціації, людство залишається багаторівнево структурованим, підтримуючи необхідне для здорового розвитку внутрішнє різноманіття.

Проте інтеграція людських колективів і спільнот на глобальному рівні стає в історії домінантним процесом, сприяючи синтезу різних культурних традицій і формуванню в новоутворених інтегрованих суспільствах – синтетичних «типів культурного самовідтворення». Якщо продовжити користуватися метафорою «дерева людства», то інтеграційні процеси виявляють здатність цього дерева «зростатися гілками», причому, чим ближче до сучасності – тим «гілками» все більш високих порядків. Фундаментальною умовою, що робить це можливим, є генетична єдність людства, яка обумовлює і єдність його духовно-інтелектуальної основи. Вона й забезпечує формування в інтегрованих суспільствах «синтетичних» культур і типів культурного самовідтворення [13, с.61-63].

Трансмасштабною «елементарною одиницею» історії, в якій диференційні й інтеграційні її аспекти узгоджуються впродовж трьох послідовних стадій (теза, антитеза, синтез), виступає «акт соціогенезу» [14, с.14-16]. Трансмасштабність прояву цього явища означає, акти соціогенезу різного масштабу утворюють ієрархію і заповнюють весь багатовимірний «континуум історії», і вся ієрархія підпорядкована найбільш масштабному, «одноразовому» в історії, – акту «соціогенезу людства». Якщо розкривати зміст «акту соціогенезу» через модель утворення далекої від рівноваги дисипативної системи, то першу його стадію (тезу) можна охарактеризувати як спонтанне, «революційне» за темпами, порушення умовної рівноваги «материнського» середовища, з яким відбувається «біфуркація» – тобто виокремлення з середовища, консолідованого «кооперативним ефектом», нового «дочірнього» утворення. Далі на другій стадії (антитези), коли потенціал кооперативного ефекту дочірньою системою вичерпано, відбувається «контрреволюційна» реакція середовища, яке намагається поглинути (дисиплювати) дочірнє утворення: при цьому останнє зникає на «макрорівні», але зберігається на своїх мезо- й мікрорівнях. На третій стадії (синтезу) відбувається відродження на макрорівні новоутвореної системи, яка, в компромісі з материнським середовищем, відновлює інтегровану рівновагу на історично новому рівні [13, с.23-24].

Однак тлумачення діалектичної тріади соціогенезу, як відновлення рівноваги, після її порушення спонтанним «вибухом» нової соціальної системи, виявляє лише один з аспектів появи й узгодження дуалізму буття за три діалектичні стадії «акту соціогенезу». Зокрема, три фази соціогенезу можуть розглядатися як свідчення неможливості безпосереднього (на стадії тези-біфуркації) закріплення нової інформації, носієм якої є дочірня система. Закріплення історичних новацій реалізується лише на стадії синтезу і лише в тих формах і якостях, в яких вони зберігаються після їх «заперечення» на стадії антитези. Інформаційний аспект «акту соціогенезу» усвідомлюється краще в контексті комунікативної теорії права, що розглядає право як підмножину соціальних комунікацій [15, с.353]. Комунікації, зокрема, поділяються на «симетричні» й «асиметричні», і якщо симетричні комунікації можна ототожнити з замкненими аутопоетичними циклами самовідтворення, відповідальними за незмінність організації системи, то поява й поширення в соціальному середовищі

новоствореної інформації відбувається як спонтанне формування нециклічних асиметричних комунікацій. В цьому сенсі, три фази соціогенезу можуть тлумачитися таким чином: «тезою» тут виступає поява носія нової інформації – «оригіналу», тобто самобутнього суспільства, побудованого на істотно нових для історії принципах; «антитезою» – фіксація й поглинання «ідеї оригіналу» середовищем-матрицею; а синтез продукує численні реплікації в нових генераціях суб'єктів історії – «ідеї оригіналу», збереженого в матриці-середовищі. Найбільш яскравим прикладом такого руху виступає реплікація політичних ідей Афін в розвитку західної політико-правової традиції: античні Афіни, як «школа Еллади» стали тим суспільством-оригіналом, яке – через «матрицю-середовище» Еллінської цивілізації (Македонську й Римську імперії) – передала «іонійський» стиль мислення оновленим спільнотам середньовіччя, що увійшли не лише в Західно-християнську й Православну, але й у Ісламську регіональні цивілізації [13, с.117]. На тлі цього загального «суперритму» [3, с.852], Д. Келлі виявив, менші за масштабом, тристадійні акти розвитку правосвідомості, які пережило кожне з суспільств, що успадковувало й розвивало західну правову традицію [16, с.18]. Д. Келлі показує як, кожне в свій час, суспільства Афін, Риму, Візантії, Італії, Франції і т. п. – пройшли три етапи розвитку правової свідомості, визначені автором як Фізис, Номос і Логос: на першій стадії «Фізису» – правосвідомість базується на природному родовому праві; на другій стадії, «Номосу» – на розумінні права як публічно волеустановлених (всенародно, колегіально чи від імені монарха) – законах, істотно відмінних від природного права, що мають основою свого забезпечення, передовсім, примус; зрештою, на третій стадії – «Логосу», правосвідомість зорієнтована на трансцендентний закон-ідеал, який, по можливості, втілюється у нове, істотно гуманізоване, право [16, с.23]. Таким чином, специфіку трьох типів правосвідомості визначає масштаб комунікацій, домінуючих у певний час в певному суспільстві, або ступінь його відкритості [13, с.110-113]: як показав Д. Келлі, лише на стадії Логосу кожне з суспільств повністю відкриває світовим культурним надбанням ойкумени. Таким чином, три діалектично відокремлені стадії соціогенезу втілюють загальний алгоритм узгодження: по-перше – тенденцій поступу й завершеності; по-друге – «відцентрових» і «доцентрових» процесів; по-третє – хвильового й корпускулярного аспектів історичної динаміки. Всі зазначені пари, можуть, вочевидь, бути доповнені й іншими, в залежності від обраних параметрів дослідження. «Акт соціогенезу» людства, трансісторично охоплюючи всі підпорядковані акти соціогенезу менших масштабів, в найбільш загальному вигляді теж представлений трьома стадіями, де «тезі» відповідає ера первинного розселення людства великими родами по планеті (від палеоліту до неоліту), а антитезі – ера розшарування й структуризації людства, що супроводжувалася ескалацією експлуатації людиною природного середовища й собі подібних та «війною всіх проти всіх» (неоліт – новий час). Третя ера, що лише починається, має стати мультирівневим синтезом – гармонією гендерних, вікових, соціальних, конфесійних та інших характеристик внутрішньо безкінечно різноманітного людства, а його в цілому – з його «материнським» планетарним середовищем.

Висновки. Сучасне напруження міжцивілізаційних відносин обумовлене комплексом причин, які тягнуться з минулого, маючи різну історичну інерцію, а відсутність у людства ідеологічно незаангажованої концепції його історії, відкриває широкі можливості для історичних спекуляцій, що швидко знаходять собі недобросовісне використання для обґрунтування міжнародних правопорушень і маніпуляцій масовою свідомістю. Як показує історичний досвід, серйозні порушення тією чи іншою нацією норм і принципів міжнародного права традиційно супроводжуються ідеологічно скерованим переглядом доміантних історико-правових концепцій. Як правило, такі ревізії історії спираються на дійсно важливі для науки факти й теорії, але їх недобросовісне використання в цілях недалекогоглядних геополітичних проєктів – надалі надовго закриває їх від можливостей наукової оцінки і поширення серед широкого загалу.

Цілісність спільноти на будь-якому рівні її організації обумовлена солідарністю суб'єктів, що її складають. У сучасному глобалізованому світі такої солідарності потребує все людство, структуроване на родини, сусідські й територіальні громади, корпорації, зрештою, етноси й політичні нації, об'єднані в держави, регіональні цивілізації і все міжнародне співтовариство. Сучасні проблеми людства, окремих регіональних цивілізацій, націй і народів – це сукупність різнопорядкових наслідків, причини яких закладалися десять, сто чи тисячі років тому. Тому, морально-етичні, політичні, юридичні та інші деонтологічні засоби практичної соціології повинні бути спрямовані не лише на подолання поточних проблем, а й на виправлення негативних наслідків прожитої історії – для збереження для прийдешніх поколінь всього доброго й цінного зі спільної спадщини минулого людства та мінімізації загроз людству майбутнього. Солідарність людства, як глобальної соціокультурної системи мають забезпечувати елементи загальнолюдської культури, які лише починають складатися в цілісну концептуальну систему. Спираючись на раціональну основу й вищі стандарти правової культури, міжнародне право в цьому комплексі відіграє провідну роль, значною мірою залишаючись спадщиною і складовою філософсько-правової концепції *jus gentium* (права народів), а нині все частіше діючи як «міжнародна практична соціологія». В цій царині міжнародне право (універсальне й, особливо, регіональне), розроблює стандарти діяльності соціальних установ на всіх можливих рівнях суспільних відносин. В його інтелектуальну ресурсну базу варто активніше включати історичні знання, що сприяло б подоланню застарілих історичних комплексів у відносинах між етносами, конфесіями, мігрантами різних поколінь та корінними народами і т. п.

Визначені в статті тенденції історичної динаміки та характеру їх зв'язків – дає можливість зробити першу робочу їх систематизацію для концептуальної основи нового цілісного усвідомлення історії людства – як історії його системотворчих, тобто культурно-правових інституцій. Всі ці тенденції є лише інструментами пізнання, для яких, очевидно, мають бути розроблені певні процесуальні норми, своєрідний «кодекс поведінки» в питаннях узгодження історико-правових проблем. Процесуальні норми в «історичній юри-

спруденції» повинні сприяти найбільш справедливій оцінці тих чи інших історичних подій, керуючись при цьому імперативом непорушності солідарності всього людства і блага його прийдешніх поколінь. В контексті загальної концепції людства, маючи систематизовані уявлення про закономірності історичної динаміки істотно зростуть можливості встановлення історичної справедливості, як і об'єктивні знання про історію людства для стратегій його розвитку на майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Радзівілл О.А.* Питомі виміри історико-правової освіти в процесах духовно-інтелектуального оздоровлення суспільств. // Юридична наука. – 2015, № 12. – С. 17-28.
2. *Krygier M.* Law as Tradition. Law and Philosophy. 1986. - № 5. - P. 237-262.
3. *Сорокин П.А.* Социальная и культурная динамика. – М.: Астрель, 2006. – 1117 с.
4. *Ladur K.H.* Perspectives on a Post-Modern: Teory of Law //Autopoietic Law/ A New Approach to Law and Society /Ed. G. Teubner. Berlin, New York, 1988. – P.242-282
5. *Радзівілл О.А.* Причини зростання соціальної ентропії і міжнародно-правові засоби його стримування // Наук. вісник: економіка, право, політологія, туризм. Вип. 2. – Київ, 2010 – С. 67-73.
6. *Teubner G.* Law as an Autopoietic Sistem. Oxford, 1993. – 384 с.
7. *Катица С.П., Курдюмов С.П., Малинецкий Г.Г.* Синергетика и прогнозы будущего. – М., 1997. – 80 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spkurdyumov.ru>
8. *Шубников А.В., Котчик В.А.* Симметрия в науке и искусстве. – М., Ижевск : Институт комп. исследований, 2004 – 560 с.
9. *Берман Г.Дж.* Западная традиция права: эпоха формирования. – М.: ИНФРА*М–НОРМА, 1998. – 624 с.
10. *Себайн Дж.Г., Торсон Т.Л.* Історія політичної думки. – К.: Основи, 1997. – 838 с.
11. *Мак–Ніл В.* Піднесення Заходу. Історія людського суспільства. – К.: Ніка–Центр, 2002. – 1112 с.
12. *Тойнбі А.Дж.* Постижение истории. – М.: Айрес-Прес, 2004. – 640 с.
13. *Радзівілл О.А.* Співвідношення природного й волеустановленого права в трансісторичному контексті // Правова система України в епоху глобалізаційного поступу: [монографія] / О.Є. Гіда, О.М. Костенко, О.А. Радзівілл [та ін.]; За заг. ред. В.К. Матвійчука. – К.: ВНЗ «Національна академія управління, 2014. – 492 с.
14. *Радзівілл О.А.* Алгоритми соціогенезу і їх значення для «управління правом». // Юридична наука. – 2011, № 2. – С. 10–25.
15. *Habermas J.* The theory of Communicative Action. Vol.2 Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason / Tr. T McCarthy, Boston Beacon press 1984. – 562 p.
16. *Kelley, Donald R.* The human measure: social thought in the western legal tradition. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1990 – 328 p.

Радзівіл О.А. Систематизація законів історичної динаміки для цілей стратегічного управління і правової політики

У статті систематизовано й узгоджено макро- й мікрорівневі закони історичної динаміки, які можуть стати основою історико-правової концепції людства і використані для розробки й міжнародної координації програм соціального й культурного розвитку. Для цього з макрорівневими характеристиками історичної динаміки (константи, флуктуації, поступ) узгоджено найпоширеніші моделі мікрорівневих соціальних процесів: замкнені цикли аутопоезису, біфуркації й кооперативні ефекти, симетричні й асиметричні комунікації, акти соціогенезу.

Ключові слова: соціальна інженерія; трансмасштабна природа соціальних конфліктів; міжнародна практична соціологія; історико-правова концепція людства; замкнені цикли аутопоезису; симетричні й асиметричні комунікації; акт соціогенезу

Радзівіл А.А. Систематизация законов исторической динамики для целей стратегического управления и правовой политики

В статье систематизированы и согласованы макро- и микроуровневые законы исторической динамики, которые могут стать основой историко-правовой концепции человечества и быть полезными для разработки и международной координации программ социального и культурного развития. С этой целью с макроуровневыми характеристиками исторической динамики (константы, флуктуации, прогресс) соотнесены наиболее известные модели микроуровневых социальных процессов: замкнутые циклы аутопоезиса, бифуркации и кооперативные эффекты, симметричные и асимметричные коммуникации, акты социогенеза.

Ключевые слова: социальная инженерия; трансмасштабная природа социальных конфликтов; международная практическая социология; историко-правовая концепция человечества; замкнутые циклы аутопоезиса; симметричные и асимметричные коммуникации; акт социогенеза.

Radzivil A.A. Systematization of laws of the historical dynamics for aims of strategic management and legal policy

The article systematized and agreed macro- and micro-level laws of historical dynamics, which can be the basis of historical and legal conception of mankind and to be useful for the elaboration and international coordination of programs, social and cultural development.

For this purpose, macro-level characteristics of the historical dynamics (constant, fluctuations, progress) correlated most famous models of micro-level social processes: closed cycles of autopoiesis, bifurcation and cooperative effects, symmetrical and asymmetrical communication, action of sociogenesis.

Keywords: social engineering, transscale nature of social conflicts, international practical sociology, historical and legal concept of mankind, closed autopoietic cycles, symmetrical and asymmetrical communication, action of sociogenesis.

Стаття надійшла до редакції 09.12.2015.

УДК: 340.123:341.123.04

Tereshchenko O.

TOPICAL ISSUES OF INTERNATIONAL JUSTICE

О.В. Терещенко

*аспірант кафедри міжнародного права
Українського державного університету фінансів та
міжнародної торгівлі*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Постановка проблеми. На сучасному етапі світового розвитку, що вирізняється розмаїттям і багатогранним характером суспільних явищ, зростає значення засобів мирного вирішення міжнародних конфліктів та спорів, активізації дії міжнародних інститутів, у тому числі і судових органів. Як відомо, своєчасний та ефективний розгляд справ є важливим не лише для підтримки нормальних міжнародних відносин, а й для забезпечення інтересів кожного суб'єкта міжнародного права. Основою нормального існування держав та сталих міжнародних відносин є панування права, тобто такий загальний правопорядок, основу якого становить сучасне право як домінуючий фактор міждержавних відносин. Діяльність міжнародних судових органів дає нам можливість у випадках розглядів спорів на основі міжнародно-принципових правових норм підтримувати загальносвітовий правопорядок, і саме завдячуючи його діяльності з'явилася змога протягом останніх десятиріч жити без війн і мати конфлікти лише локального характеру.

Розвиток міжнародних, насамперед, міждержавних відносин, як і боротьба за ствердження національного суверенітету на сучасній міжнародній політичній арені, зумовлює виникнення безлічі актуальних міжнародно-правових питань, що потребують найшвидшого врегулювання, насамперед, міжнародно-правовими механізмами. Не є винятком і питання міжнародного правосуддя, вирішенню якого останніми роками приділено багато уваги в межах діяльності міжнародних організацій та державних формувань.

Сьогодні створено багато судових установ, що діють на міжнародному та регіональному рівнях. Саме вони вповноважені розглядати спори між державами, тлумачити та давати висновки щодо міжнародних договорів.

Проте, незважаючи на значні досягнення у системі міжнародного правосуддя, міжнародна спільнота все ще продовжує стикатися із проблемами застосування принципів міжнародного правосуддя в практиці міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання міжнародно-правового співробітництва в мирному вирішенні міжнародних спорів розглядалися ученими в рамках міжнародного права.

Теоретичну основу даного питання склали праці вітчизняних та іноземних фахівців, таких як: С.С. Алексєєв, В.Ф. Антіпенко, О.О. Афанасьєва, М.О. Баймуратов, І.П. Бліщенко, М.В. Буроменський, О.В. Буткевич, В.Г. Буткевич, В.А. Василенко, В.Н. Денисов, А.І. Дмитрієв, О.В. Задорожний, Ф.І. Кожевников, О.Л. Кошеленко, Е.С. Кривчикова, С.Б. Крилов, Л.В. Лазутін, А.С. Мацко, В.В. Мицик, Л.Д. Тимченко, Г.В. Шармазаншвили, Н.І. Ушаков, та ін.

Мета статті полягає у визначенні сутності і змісту поняття «міжнародна судова юрисдикція», актуальних проблем міжнародного судочинства та аналізі останніх на прикладі діяльності міжнародних судових органів.

Основні результати дослідження. Теоретичне осмислення проблеми війни як руйнівної сили й дослідження питання виникнення міжнародної судової юрисдикції показує нам, що саме юристи та філософи вбачали коріння виникнення конфлікту в недосконалості морального розвитку людини, її неосвіченості у гуманітарній сфері, а саме щодо толерантного співіснування. Стало зрозуміло, що крім міжнародних відносин відомі правники розглядали, зокрема, такі питання як конфлікт інтересів, спір та підстава щодо його розв'язання в суді, як форма мирного врегулювання.

Спочатку юрисдикція в римському праві «...розглядалася як повноваження магістрату на дозвіл приватних суперечок на основі закону і становила елемент магістраторської влади» [7, с.25]. Крім того, на той час сфера юрисдикції охоплювала не лише правоохоронну, але й правозастосовчу діяльність компетентних органів. Необхідно також відзначити, що «в римському праві до поняття юрисдикції включалися повноваження магістратів, що стосуються посвідчення певних обставин з метою надання їм безперечного, достовірного характеру» [7, с.25].

Щоб розібратися в сутності поняття «юрисдикція», вважаємо, що спочатку треба звернутися до його тлумачення в рамках загальнодоступних словників. Так, звертаючись до словників та енциклопедій, слід виділити деякі, найбільш прийнятні дефініції поняття «юрисдикція». Як зазначається в Короткому словнику іноземних слів, юрисдикція найчастіше ототожнюється з «судочинством та правосуддям» [5, с.472], у Малій Радянській енциклопедії – з підвідомчістю, підсудністю вирішуваних справ [6, с.1083-1084], у Великій Радянській енциклопедії – з повноваженнями вирішувати справи і застосовувати санкції [1, с.255].

В українській Юридичній енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка зазначено, що слово «юрисдикція» (лат. *jurisdictio*) перекладається як «судочинство», від *jus (juris)* – право і *dicere* – говорити, проголошувати» [11, с.490]. Зокрема, Дружков П.С. визначає юрисдикцію як «встановлену законодавством сукупність повноважень відповідних органів державної влади та органів державної місцевого самоврядування розглядати та вирішувати правові спори і справи про правопорушення, давати правову оцінку діям осіб або інших суб'єктів права з точки зору їх правомірності або неправомірності, застосовувати санкції до правопорушників.

На межі XIX і XX століть, коли загроза світової війни стала очевидною, коли почали створюватися військові союзи і блоки між найбільшими державами Європи, була зроблена спроба створення певної подібності міжнародної організації безпеки шляхом скликання Гаазьких мирних конференцій 1899 і 1907 рр. Щоправда, уряди-ініціатори Гаазьких конференцій не ставили своєю метою запобігання агресії. Вони використовували ці конференції радше як ширму для своїх мілітаристських цілей. Проте в результаті проведення цих конференцій була заснована Палата третейського суду в Гаазі й укладено безліч конвенцій про арбітраж між окремими державами. Проте ці слабкі спроби врегулювати міжнародні конфлікти, ясна річ, не були здатні хоча б у невеликій мірі послабити підготовку до Першої світової війни [9, с.10].

Постійний третейський суд не можна назвати судом як таким. Він не являє собою постійної організації для розбору позовів між державами, оскільки замість такої організації насправді існує лише список арбітрів, наданий в розпорядження сторін, які в разі конфлікту можуть обирати з цього списку членів для призначень до складу суду.

Постанови першої Гаазької конференції 1899 р. піддалися перегляду на другій конференції, що відбулася також у Гаазі в 1907 р. На другій Гаазькій конференції знову постало питання про обов'язковий третейський розгляд. Деякі делегації висунули проекти, які повинні були замінити принцип добровільного звернення до третейського суду на обов'язковий третейський розгляд справи. Але ці пропозиції не зустріли підтримки на конференції. Не мав успіху і проект установлення постійного, у справжньому сенсі цього слова, третейського трибуналу в Гаазі.

Хоча проект, розроблений у 1907 р., так і залишився проектом, він сприяв залученню нових прихильників самої ідеї міжнародної юстиції, а коли у 1920 р. складався проект Постійної палати міжнародного правосуддя, його автори відштовхувалися саме від проекту 1907 р.

Вироблений Гаазькою конференцією проект 1907 р. про заснування Судової третейської палати послужив матеріалом для розробки окремих заходів із організації інститутів міжнародного правосуддя в Латинській Америці.

З 1902 по 1920 рр. Постійна палата третейського суду здійснила всього п'ятнадцять арбітражів для вирішення спорів між державами, переважна більшість яких стосувалася міжнародних проблем другорядного значення. Пізніше звернення до Постійної палати третейського суду стали ще більш рідшими [8, с.33]. Формально існуюча Постійна палата третейського суду насправді не функціонувала.

Міжнародному суду при ООН хронологічно передувала Постійна палата міжнародного правосуддя, статут якої набрав сили 1 вересня 1921 р. Постійна палата міжнародного правосуддя тісно пов'язана з Версальською системою, встановленням якої завершилася Перша світова війна.

Як показав аналіз різних судових структур, є міжнародна судова система як постійний механізм захисту та дотримання прав суб'єктів міжнародного права. До того ж, Україна є однією з держав, котрі активно займаються зовнішньою політикою та виступають учасниками Міжнародного Суду ООН.

Різні категорії суб'єктів міжнародного права завжди мають власні можливості обстоювання інтересів, які у більшості випадків є суб'єктивними й становлять при розв'язанні проблеми значну складність. Кожен з учасників, виходячи з різних поглядів, обирає найбільш прийнятну для себе форму вирішення спору чи то конфлікту: це можуть бути переговори, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд, звернення до регіональних органів або угод, а також інших мирні способи за власним вибором, що визначено ст.33 Статуту ООН [10].

Грунтуючись на принципі справедливості, на міжнародній арені діють судові інституції. Сучасне застосування судового розгляду спору має розгалужену мережу. Ми знаємо, що суди існують для врегулювання спору, як на універсальному, так і регіональному рівні. Ми дійшли висновку, що історично так склалося, що спори поділяються на галузі, а саме: економічні, політичні, публічні, приватні, спортивні тощо. І залежно від того, який предмет спору виник, учасники звертаються до відповідної судової структури. Так само для розв'язання міжнародних суперечок застосовують трибунали, арбітражі, міжнародні суди та ін. Коли сторонами у спорі виступають суб'єкти міжнародного права, то передовсім потрібно обрати суд, відповідно до юрисдикції якого визначається підвідомчість того питання, з яким звертаються сторони.

Аналіз конвенційної практики останніх років свідчить про те, що закріплення в угодах права держав-учасників звертатися до арбітражного розгляду або до Міжнародного Суду ООН з питань їх тлумачення і застосування більше всього передбачено в нормах міжнародного права щодо захисту навколишнього середовища, морського права, міжнародного кримінального права, якщо застосування інших методів виявилось безуспішним.

Інше становище посідають судові установи, створені в рамках регіональних організацій. Перш за все слід зазначити механізм міжнародного контролю за Європейською конвенцією про права людини від 4.11.1950 р. Згідно зі ст. 19 Конвенції, з метою забезпечення дотримання зобов'язань, прийнятих на себе Сторонами, створюється Європейська Комісія з прав людини і Європейський Суд з прав людини. До жовтня 1994 р. лише держави-учасниці Конвенції і Комісія мали можливість передавати справи до Суду. 1 жовтня 1994 р статус окремих осіб у Суді істотно зміцнився після набуття чинності Протоколу № 9, який вніс поправки до Конвенції: до суб'єктів, які мають право передавати справи до Суду, були віднесені окремі особи, неурядові організації та група осіб [3, с.73-78].

Вирішальне значення для поживлення європейської системи права в галузі прав людини мав допуск до Суду приватних осіб. З 1953 по 1983 рр. до Комісії було передано лише 18 петицій від держав, тоді як приватних позовів – 10709.

Якщо порівняти завантаженість Європейського суду з прав людини та Міжнародного Суду ООН, то вражає той факт, що різниця в числі розглянутих справ пояснюється саме доступом приватних позивачів до європейської системи захисту прав людини. На відміну від роботи Міжнародного Суду, обсяг якої протягом 68 років залишається приблизно однаковим, сфера діяль-

ності Європейського суду з прав людини стрімко розширюється. У 60-х роках Європейський Суд виніс лише 10 рішень, у 70х– 26, 80-х – 169, за перші чотири роки нинішнього десятиліття – вже 243 [3, с.79], а станом на 31 грудня 2012 р. 20300 справ було в стані розгляду Судом [14]. Незважаючи на ефективну роботу Європейського суду, контрольний механізм Конвенції, зважаючи на переваженість, був підданий критиці.

Постало питання про створення єдиного органу, який спростив би використовувану процедуру з двох етапів, з метою уникнення дублювання, скорочення термінів розгляду. Прихильники ідеї злиття вважають, що це усуне глибинний дефект існуючого контрольного механізму. Оскільки новим єдиним органом стане Суд, то зміцнюється його незалежність і судові функції. На думку авторів названого коментаря Європейської конвенції, реформа була спрямована на перебудову системи з метою скорочення термінів Страсбурзького розгляду. Необхідний контрольний механізм, який міг би працювати ефективно і без надмірних витрат, а також підтримання авторитету в якості прецедентного права в майбутньому [3, с.121]. Протокол № 11 до Конвенції про захист прав людини, прийнятий 11.05.1994 р.; замінить раніше встановлений контрольний механізм на єдиний постійний Суд. На думку М.Л. Ентіна, на цей Суд очікують важкі випробування, пов'язані з тим, що співтовариства, які беруть участь у Конвенції, продовжують розширюватися, і воно поповнюється новими членами, демократія в яких наразі дуже нестійка. За висловленням М.Л. Ентіна, справа не в наростанні кількості заяв і щорічно розглянутих скарг, хоча воно свідчить про зростання авторитету контрольного механізму, надіях, які з ним пов'язують приватні особи, і інтересі, який до нього проявляє стан адвокатів. Перевагою створюваного Радою Європи механізму є те, що йому вдається запобігати повторенню виявлених ним порушень прав людини, змушуючи національні влади враховувати існуючі раніше підходи і вносити корективи і в національне законодавство, і в практику застосування [4, с.17-32].

Вивчаючи діяльність Міжнародного суду ООН не можна не зупинитися на участі України як повноцінного суб'єкта міжнародного права. Історія нам свідчить, що повага до держави була на рівні ООН і тому в першу чергу відзначимо, що було надано право саме представнику України бути суддею Міжнародного суду ООН. Визначного українського юриста В.М. Корецького, як визнаного вченого було обрано на XV сесії Генеральною Асамблеєю ООН і Радою Безпеки ООН членом Міжнародного суду ООН в Гаазі терміном на 9 років (1960–1970). Глибина й об'єктивність суджень з найскладніших питань міжнародного права, різноманітність і багатство знань, живий розум та інтелігентність зробили його особливо шанованим серед колег-суддів, які обрали його згодом віце-президентом Суду (1967–1970) [2, с.25].

Але не лише представництво у Міжнародному суді ООН є в історії України. Наша держава була стороною розгляду спору. Такий досвід дає змогу в подальшому реалізовувати право нас як суб'єкта відстоювати свої інтереси на міжнародній арені. Наприклад, анексія Криму, порушення кордону з Російською Федерацією тощо.

Висновки. Виходячи з того, що глобалізація – це процес зростаючого впливу різних факторів міжнародного значення: тісних економічних і політичних зв'язків, культурного та інформаційного обміну, на соціальну дійсність в окремих країнах, який потребує, у тому числі, і універсального підходу до судочинства. Це обумовлено тим, що у ході вирішення міжнародних спорів постає багато проблем, які неможливо оцінити й вивчити лише на національному рівні, не проаналізувавши міжнародні відносини між країнами. Нині формується система, заснована на глобальних процесах. За сучасних умов і в цьому випадку Міжнародний суд ООН відіграє головну роль у розв'язанні спорів між сторонами, та дає правові прецеденти, як джерела права на яких може ґрунтуватись і національно правова система, пов'язана з розв'язанням конфліктних ситуацій.

Головна ідея, покладена в основу міжнародного співробітництва в сфері міжнародної юстиції, полягає в тому, що багато проблем потребують обережно оцінити й вивчити на міжнародному та національному рівні держави, рівні окремої країни та її міжнародних відносин з іншими країнами і саму сутність спору формулювати з точки зору сучасного правового порядку, під яким маються на увазі рішення держав, націй, народів та транснаціональних компаній інших економічних утворень діючих в середовищах різних культур або різні ідеології.

По-перше, під *юрисдикцією* у вузькому сенсі цього слова ми розуміємо правомочності, надані на підставі закону компетентним державним або недержавним органам і здійснювані в установленому процесуальному або процедурному порядку, з розгляду правових питань, підвідомчих цьому органу, і закріплення своїх висновків у відповідних юридично обов'язкових актах. В широкому розумінні під міжнародною юрисдикцією ми вбачаємо її сутність, діяльність, ефективність.

В загальному сенсі *міжнародна судова юрисдикція* – судочинство, що ґрунтується на нормах та звичаях, які дають можливість суб'єкту міжнародного права вирішувати правові питання та юридичні спори, що були зафіксовані як юридичний факт. Такими чинниками, що лягли в основу поняття стали:

- а) наявність юридичного факту, події, визначених фактом;
- б) правоздатність та деліктоздатність, що бере участь;
- в) наявність юридичних норм, які дають можливість визначити спір, віднесений до компетенції міжнародних судових структур, зокрема Міжнародного суду ООН;
- г) встановлення процедур, які ґрунтуються на неупередженості, неупередженості, справедливості, совісті (відповідно до рішення комісії міжнародного права 1907 р. ст.15 Конвенції мирного вирішення спору) тощо.

По-друге, складність правового статусу сторони нам показує дуалізм ствердження щодо участі по розгляду спору між різними учасниками. З однієї сторони, будь-яка з держав, що визнали для себе юрисдикцію Міжнародного суду ООН обов'язковою з ряду правових питань, може подавати позов до Суду. З іншої, держави ж, що не визнали юрисдикцію Суду, не мають такого

права, навіть якщо іншою стороною спору виступає держава, що визнала юрисдикцію Суду та порушує права держави не визнавати Статут.

По-третє, починаючи з 70-х років минулого століття до нині в Організації Об'єднаних Націй відбулося чимало змін. Так, була реформована структура ООН, у 1998 р. реформована рада Опіки, як орган, що виконав свою функцію. У 2004 р. створена Рада з прав людини, на виконання нової редакції Біля про права людини, до якого увійшли 7 нормотворчих документів з введеним в дію контрольним механізмом тощо. Не дало основу мати і на проведення інших реформ. Але з іншого боку, дається взнаки не реформованість Ради Безпеки, що не дає можливості прийняти певні рішення стосовно врегулювання конфліктів, наприклад в Афганістані (5 постійних членів Ради з 15 має право вето). Так проблема властива й Міжнародному Суду, який налічує 15 постійних членів. Таким чином, представництво і спори зросли з 51 до 193 країн, а ефективність знизилася. На нашу думку, слід вдатися до розширення представництва суду за рахунок не представлених континентів Африки і Латинської Америки. Виходячи з цього пропонуємо зробити виборність до МС ООН суддів по континентам. Отже, на нашу думку, кількість членів суду слід збільшити з 15 до 30 – по 5 суддів із кожного континенту, що будуть вирішувати питання розгляду спорів на основному принципі міжнародної судової юрисдикції – справедливості при прийнятті рішення для кожної сторони.

По-четверте, спір України та Румунії про морську делімітацію в Чорному морі є показовим для розвитку міжнародного права. Вперше судом було застосовано трьохетапний процес поділу морської делімітації, як новацію по розгляду спору пов'язану з використанням Статуту Міжнародного суду ООН та регламенту. Такий підхід дав можливість розширення компетенції Суду і показав його неупередженість та досконалість розгляду справи щодо змін у самому процедурному діянні суду та окремих суддів.

Все це ще раз підтверджує, що міжнародний судовий орган як правовий інститут отримав необхідне обґрунтування і став дієвим засобом здійснення політики в сфері вирішення міжнародних спорів суверенними державами. Саме він з його повноваженнями став тією ланкою, яка дає підґрунтя для підтримання гуманного правопорядку і запобігає порушення його у світі. Водночас, слід зауважити, що на сьогодні ми маємо ускладнену процедуру, яка впливає на ступінь ефективності реалізації діяльності міжнародних судових органів, особливо Міжнародного суду ООН, в системі міжнародної судової юстиції, пов'язану з тим, що кожна держава керується нормами законодавства, що ускладнювало процедури розгляду суперечок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большая советская энциклопедия / Гл.ред. С.И. Вавилов: 2-е изд. В 50 т. – М. : Госуд. научн. изд-во «Большая советская энциклопедия» 1949 – 1957. – 414 с.

2. *Денисов В.Н.* Корецький Володимир Михайлович // Антологія української юридичної думки. – Т. 8. Міжнародне право / Упорядники В.Н. Денисов, К.О. Савчук; відп. редактор В. Н. Денисов. – К., 2004. – С. 515

3. Дженис М., Рей Ричард, Брэдлі Ентони. Европейское право в области прав человека. – М., 2013. – 121с.
4. Энтин М.Л. Международные гарантии прав человека. Практика Совета Европы. – М. : Междунар. отношения, 1997. – 240 с.
5. Короткий словник іноземних слів. – М., 1952. – С.472
6. Малая Советская энциклопедия / Гл. ред. Б.А.Введенский. Т.10. – М. : Госуд. научн. изд-во «Советская энциклопедия», 1932. – С.1274.
7. Осипов Ю.К. Подведомственность юридических дел: [учеб. пособ.] / Ю.К. Осипов. – Свердловск, 1973. – 120 с.
8. Полянский Н.Н. Международный суд / Н.Н. Полянский. – М., 1951. – 236.
9. Протопопов А.С. СССР, Лига Наций и ООН / А.С. Протопопов. – ГОРОД «МЫСЛЬ». – 1968. – 167 с.
10. Статут ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_010/page
11. Юридична енциклопедія / За ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : Вид. «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. – 766 с.
12. Barbeyrac. Histoire de Anciens traites, 1739.I. – Art. 107. – P. 86.
13. Bentham J. Essay 1. Objects of International Law // J. Bentham. The Principles of International Law. [Electronic resource] // Jeremy's Labyrinth: A Bentham Hypertext. Mode of access: <http://www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/pil/pil.e01.html>
14. European court of human rights: Analysis of statistics 2012 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2012_ENG.pdf
15. Fitzmaurice G. The Law and Procedure of the International Court of Justice. Vol. 2. Cambridge University Press, 1995. – P. 437.
16. Treaty between Romania and Ukraine on the Romanian – Ukrainian State Border Regime, Collaboration and Mutual Assistance on Border Matters of 17 June 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.icj-cij.org/docket/files/132/1697.pdf>, Annex 3). Ст.1 Договору 2003 р.

Терещенко О. В. Актуальні питання міжнародного правосуддя

У статті розглянуто питання міжнародних відносин, що зумовлюють виникнення актуальних проблем міжнародного правосуддя. Визначено сутність та зміст поняття «міжнародна судова юрисдикція». Проаналізовано актуальні питання міжнародного правосуддя та наведено рекомендації щодо перспектив подальшого врегулювання останніх, зокрема, зробити виборність до Міжнародного Суду ООН суддів по континентам.

Ключові слова: міжнародна судова юстиція, міжнародні відносини, Міжнародний суд ООН, міжнародне правосуддя, співпраця держав, судові органи.

Терещенко О. В. Актуальные вопросы международного правосудия

В статье рассмотрены вопросы международных отношений, обуславливающих возникновение актуальных проблем международного правосудия. Определены сущность и содержание понятия «международная судебная юрисдикция». Проанализированы актуальные вопросы международного правосудия и приведены рекомендации относительно перспектив дальнейшего урегулирования последних, в частности, сделать выборность в Международный Суд ООН судей по континентам.

Ключевые слова: международная судебная юстиция, международные отношения, Международный суд ООН, международное правосудие, сотрудничество государств, судебные органы.

Tereshchenko O. Topical issues of international justice

The article deals with issues of international relations that contribute to the emergence of topical issues of international justice. Submitted nature and content of "international jurisdiction." Analyzed current issues of international justice and given recommendations for the prospects of their further settlement, in particular, to make the election of judges to the International Court of United Nations by continent.

Key words: international judicial justice, international relations, International Court of United Nations, international justice, the cooperation of States, the judicial authorities.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2015.

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО
АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО
ADMINISTRATIVE LAW**

УДК 347.77:004.7

Г.О. Ситник
аспірант
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут»

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ЗАКОНОДАВЧОЇ ВЛАДИ
В УМОВАХ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД**

Sitnic Galina
Postgraduate of
National Technical
University of Ukraine
“Kiev Polytechnic Institute”

**ADMINISTRATIVE-LEGAL REGULATION
OF ACTIVITY OF THE LEGISLATURE IN TERMS
OF INFORMATION TECHNOLOGY:
INTERNATIONAL EXPERIENCE**

The progress of information and communications technology has brought about profound changes in the way we live and work, ushering in a new society today familiarly referred to as the “information society.” An information society is a society in which information is a dominant medium on all essential activities of its members and is a major source of wealth creation.

Information Technology (IT) has captured unprecedented importance at national as well as global level as one of the vital factors for growing and sustainable economy, good governance, and administration of justice [1, c. 58].

The use of information technology (IT) in public administration has been developed in two dimensions: office automation and information systems. The first dimension (i.e. office automation) seeks to raise efficiency and productivity of office business; the second one aims at organizing and utilizing information to support administration and management, as well as policy development and decision-

making, so as to improve effectiveness, efficiency, and productivity of an organization as a whole.

One of the far reaching consequences of the digital revolution was the emergence of 'e-Government'. e-Government projects, undertaken starting from the 1990s in the developed parts of the world, seek to tap information technology for the innovation of government administration and public services [2].

What strikes one in reading the literature on the information society is that so many writers operate with undeveloped definitions of their subject. It seems so obvious to them that we live in an information society that they blithely presume it is not necessary to clarify precisely what they mean by the concept. They write copiously about particular features of the information society, but are curiously vague about their operational criteria.

Eager to make sense of changes in information, they rush to interpret these in terms of different forms of economic production, new forms of social interaction, and innovative processes of production or whatever. As they do so, however, they often fail to establish in what ways and why information is becoming more central today, so critical indeed that it is ushering in a new type of society. Just what is it about information that makes so many scholars think that it is at the core of the modern age? Frank Webster thinks it is possible to distinguish five definitions of an information society, each of which presents criteria for identifying the new. These are: technological, economic, occupational, spatial, cultural. These need not be mutually exclusive, though theorists emphasize one or other factors in presenting their particular scenarios. However, what these definitions share is the conviction that quantitative changes in information are bringing into being a qualitatively new sort of social system, the information society. In this way each definition reasons in much the same way: there is more information nowadays, therefore we have an information society.

As we shall see, there are serious difficulties with this ex post facto reasoning that argues a cause from a conclusion. There is a sixth definition of an information society which is distinctive in so far as its main claim is not that there is more information today (there obviously is), but rather that the character of information is such as to have transformed how we live. The suggestion here is that theoretical knowledge/information is at the core of how we conduct ourselves these days. This definition, one that is singularly qualitative in kind, is not favoured by most information society proponents, though I find it the most persuasive argument for the appropriateness of the information society label. Let us look more closely at these definitions in turn [3].

Scientists from Saudi Arabia highlighted some tangible benefits of E-government: 1. Increases transparency: E-Government allows increased transparency of government activities and makes the government more accountable to citizens. 2. Reduces scope for corruption: Reduced scope for corruption is another important impact of e-Government. Combating corruption is a top priority and e-government can provide an effective tool for that purpose. 3. Helps increase investor confidence: Improvements in the transparency of government also raises investor confidence, which in turn contributes to increased foreign direct investment in the long run.

4. More efficient governance: E-Government facilitates in making the government's internal processes more efficient, thus saving time and resources in the long run. 5. More efficient services to citizens: E-Government enables the government to respond more efficiently and quickly to citizen demands and requests. 6. Helps boost the private sector: E-government helps provide boost to the private sector, particularly SMEs, by reducing the time and expense required for businesses to interact with the government. Furthermore, through simplification of government processes and services such as online procurement, the government can reduce barrier to entry for new businesses and also increase competition. 7. Allows for decentralization of governance: E-Government makes decentralization of government easier since data stored in digital format can be updated and accessed from virtually any office within a networked environment. 8. Allows greater scope for integration: Digital storage of data and software applications allow greater scope of integration of activities of different government offices as data can be shared easily and efficiently. 9. Allows learning from the past: Since e-Government allows data to be stored and from past projects can be easily used for new retrieved easily, experiences and statistics similar projects. 10. Stimulates the local ICT industry: e-Government projects also provide valuable experience to the local ICT industry for becoming competitive in an international market. 11. Makes ICT relevant to the masses: E-government makes ICT relevant to the masses as its benefits can gradually be shared by all from every corner of the country [4].

The most obvious benefit of e-government is improving the service to people. Each of the 38 programs studied for the report cited improved service delivery and social welfare of citizens as key objectives. Survey respondents rated the improvement in service even higher than agencies, with 80 per cent saying e-government had been of moderate or significant social benefit to them.

E-government also saves customers money in the form of faster, easier and more convenient service, better quality and reduced turnaround times, and in some cases a reduction in the direct cost for the service. At least 45 per cent of those studied said they had saved money by using e-government.

Ten per cent of people, and 23 per cent of businesses and intermediaries said they had saved more than \$25 per transaction. Estimates indicate the 169 identified programs, across 38 agencies, saved at least \$1.1 billion in 2002. There are also many social benefits valued by citizens including increased community skill and knowledge, and new business and work opportunities [5].

Governmental informatization (GI) is an important composition of national economic informatization and social informatization. GI can boost the improvement of management, decision-making and public service of governments by applying modern information technology to exploit and manage governmental information source. As cities in developing countries and system-changing countries, the acceleration of GI brings new opportunities to the economic and social development, and urges a change from a traditional government in the industrial period to an advanced government in information period.

E – Government can provide better ways to manage information compared to traditional means. Hypertext enables you to provide access to complex sets of

information in relatively easy and user-friendly ways and, combined with databases, it can also provide users with ways to interact directly with the data, i.e. consult it, update it and/or send it to other destinations: in other words, a website can enable users to initiate and/or complete service transactions without recourse to human intervention. The absence of a gate-keeping role on the part of humans not only saves time and money, but it is also likely to help reduce and prevent phenomena such as corruption and bribery, a problem experienced by many governments: by potentially cutting out “middlemen”, e-government represent a relatively transparent way of administering services and information, in comparison to traditional means. Having a website also provides governmental bodies with an opportunity to systematically collect information about their clients and users: this includes running surveys, asking users to share their personal data in order to register for specific services (and therefore easily create and maintain a database of users of these services), and generally monitoring the behaviour of visitors to the site (e.g. through statistical analysis, which can be used to establish what information users are most interested in) [6].

Nanjing is the capital of economically developed Jiangsu Province as well as a center city in Yangtze River valley. Nanjing has owned some foundation on city informatization, and accelerated the process of GI in recent years. With the positive effect shown by the electronic government which initiated from the government online project, Nanjing is making great efforts to become a modern informational center city. Facts indicate that GI is a key sector in city informatization, and plays an important role in advancing the opening, development and perfection of city's functions [7].

Information and communications technology (ICT) is often used as an extended synonym for information technology (IT). It is a more extensive term (i.e. more broad in scope) that stresses the role of unified communications and the integration of telecommunications (telephone lines and wireless signals), computers as well as necessary enterprise software, middleware, storage, and audio-visual systems, which enable users to access, store, transmit, and manipulate information. ICT can be very useful for interacting with the legislative, obtaining information on legislative operations – norms, rights, monitoring of legislative proposals, actions pressurizing the legislature and contacts with representatives. For example, the consultation of a ‘proposals databank’ according to type, number, author, issue, date, and other parameters, would facilitate a follow-up of the projects, of amendments made, of related subjects, and it would allow to register through e-mail to receive data on the progress of proposals of interest.

ICT can be used for rendering services to the public, such as obtaining general certificates, personal documents – identity, commercial information, transfers, contracts, deaths, notary information, or facilitating the payment of taxes and dues. In the area of public safety,

ICT can be very useful both in infrastructure solutions (equipment and personnel) and in building a network (including a database) for combating drug trafficking and arms smuggling, as well as for the centralized control of criminals and border patrol operations. Most importantly, ICT integration generates a

democratization factor. ICT themselves should be a means for creating mechanisms and policies conducive to learning, a new technology facilitating the sharing of solutions among different levels of government and population [8].

Thus, mass introduction of new information technologies in the legislative process through the development and phased implementation of information and communication systems of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine and other authorities; conducting complex administrative and information studies for validity and consistency of laws and other decisions can significantly improve the efficiency of legislative activities.

REFERENCES:

1. *Ситник Г.О.* Адміністративно-правове регулювання використання інформаційних технологій у діяльності судових органів / Г.О. Ситник // Юридична наука. – 2015. – № 10 – С.58-61.

2. *Pilwoon Jung.* Toward A Methodology for e-Government Legislation / Jung Pilwoon // Electronic resource: file:///C:/Documents%20and%20Settings/User/%D0%8B/Downloads/Toward%20A%20Methodology%20for%20e-Government%20Legislation.pdf

3. *Webster Frank.* Theories of the Information Society / Frank Webster // Electronic resource: <https://cryptome.org/2013/01/aaron-swartz/Information-Society-Theories.pdf>

4. *Al-Mushayt Omar.* Electronic-government in Saudi Arabia: a positive revolution in the peninsula / Omar S. Al-Mushayt, Kashiful Haq, Yusuf Perwej // Electronic resource: <http://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1205/1205.3986.pdf>

5. E-government benefits study // Electronic resource: http://www.finance.gov.au/agimo-archive/_data/assets/file/0012/16032/benefits.pdf

6. *Ntulo Getrude.* E-government: its role, importance and challenges / Getrude Ntulo, Japhet Otike // Electronic resource: file:///C:/Documents%20and%20Settings/UserDownloads/e-government%20(1).pdf

7. The function of governmental informatization on boosting city's opening and development // Electronic resource: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/apcity/unpan004431.pdf>

8. *Batista Carlos.* ICTs and Good Governance: The Contribution of Information and Communication Technologies to Local Governance in Latin America / Carlos Batista // Electronic resource: http://portal.unesco.org/ci/en/files/11316/10547335250Report_on_e-governance_in_Latin_America.pdf

Sitnic G. Administrative-legal regulation of activity of the legislature in terms of information technology: international experience

In the article analyzed the international experience of administrative-legal regulation of activity of the legislature in terms of information technology. The author highlighted benefits of E-government and analyzed the point of view of scientists on the issue.

Keywords: information, management, administrative law, government informatization.

Ситник Г.А. Адміністративно-правове регулювання діяльності органів законодавчої влади в умовах використання інформаційних технологій: міжнародний досвід

У статті проаналізовано міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання діяльності органів законодавчої влади в умовах використання інформаційних технологій. Автор підкреслив переваги електронного уряду і проаналізував точки зору вчених з цього питання.

Ключові слова: інформація, управління, адміністративне право, уряд, інформатизація.

Ситник Г.А. Административно-правовое регулирование деятельности органов законодательной власти в условиях использования информационных технологий: международный опыт

В статье анализируется международный опыт административно-правового регулирования деятельности органов законодательной власти в условиях использования информационных технологий. Автор подчеркнул преимущества электронного правительства и проанализировал точки зрения ученых по этому вопросу.

Ключевые слова: информация, управление, административное право, правительство, информатизация.

Стаття надійшла до редакції 23.11.2015.

УДК 347.961

Danuk L.

**ADMINISTRATIVE AND LEGAL RELATIONS
IN THE SPHERE OF NOTARY SYSTEM MANAGEMENT:
THEORETICAL LEGAL ASPECT**

Л.В. Данюк

приватний нотаріус

Ужгородського міського нотаріального округу,

кандидат юридичних наук

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ
У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ НОТАРІАТОМ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Постановка проблеми. Розвиток інституту нотаріату нерозривно пов'язаний із судовою діяльністю. Завдяки діяльності нотаріусів вирішувались важливі завдання щодо забезпечення стабільності цивільного обороту, зниження навантаження на суддів через зменшення кількості суперечок про нікчемність і заперечність операцій, вирішення правових конфліктів без звернення до суду. Крім того, діяльність нотаріусів була гарантією не лише підвищення рівня правової освіти населення, а й дотримання режиму законності. Так, у процесі вчинення нотаріальних дій особі, що звернулася до нотаріуса, роз'яснювались значення всіх положень операцій і наслідків їх здійснення, і її дії приводилися у відповідність із законодавством [9, с.14].

В Україні основним нормативно-правовим актом з даної проблематики є Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ, саме він визначає правовий статус нотаріусів, зміст та організацію нотаріальної діяльності. Інші нормативно-правові акти, такі як профільний закон «Стосовно реформування нотаріату в Україні», лише конкретизують його. Конкретизація включає в себе уточнення правового статусу державних і приватних нотаріусів, стажиста нотаріуса, регламентації змісту державного регулювання нотаріальної діяльності, конкретизацію вимог до нотаріусів, регламентації режиму нотаріальної таємниці, встановлення гарантій нотаріальної діяльності, уточнення порядку роботи кваліфікаційної комісії нотаріату, визначення нотаріального округу,

уточнення правового режиму організації нотаріату. Всі ці напрацювання сприяють поступовому переходу до єдиної системи нотаріату, яка в свою чергу допоможе удосконалити порядок допуску громадян до нотаріальної діяльності, а це допоможе покращити умови доступу громадян до нотаріальних послуг. Проте за час свого тривалого існування нотаріальна система України не знайшла повного вирішення проблем, що включає в себе як практичні, так і теоретичні аспекти функціонування і організації нотаріату в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Низка наукових статей та розробок присвячені проблемам обґрунтування діяльності нотаріусів з боку законодавства України, особливо зосереджуючи увагу на аспектах подальшого вдосконалення чинного законодавства шляхом його реформування. Це формує саме теоретичну складову проблематики, якою займалися такі вітчизняні науковці, зокрема: В.В. Баранкова, В.В. Комаров, Л.С. Сміян, Ю.В. Нікітін, П.Г. Хоменко, І.Г. Бережна, Д.В. Журавльов, В.Г. Шишленко та ін. Проте, у сучасній науці адміністративного права проблема сутності і змісту управління нотаріатом вивчена вкрай недостатньо. Однією з перших наукових робіт, яка певною мірою стосувалась зазначеної проблеми, було дисертаційне дослідження Г.Ю. Гулевської «Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні» (2004 р.). Пізніше, у 2007 р., Н.В. Карнарук виконала дисертаційне дослідження, присвячене проблемі державного контролю за нотаріальною діяльністю. К. І. Федорова вивчала проблеми адміністративно-правового регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні (2008 р.).

Мета статті полягає у визначенні сутності і змісту адміністративно-правових відносин у сфері управління нотаріатом, їх місця у нотаріально-правових відносинах, обґрунтуванні напрямків розвитку адміністративно-правового регулювання і на цій підставі формулювання відповідних пропозицій щодо вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері.

Основні результати дослідження. Розкриття змісту адміністративно-правових відносин у сфері управління нотаріатом та визначення їх місця у нотаріально-правових відносинах передбачає поетапне вивчення деяких аспектів. По-перше, визначення змісту нотаріальної діяльності. По-друге, встановлення сутності управління нотаріатом, його структури та співвідношення із організацією нотаріальної діяльності. По-третє, визначення кола адміністративно-правових відносин у сфері управління нотаріатом.

Нотаріальна діяльність це різновид правозастосовчої, юрисдикційної діяльності, що зачіпає найбільш важливі та істотні аспекти здійснення прав громадянами й юридичними особами і тому має здійснюватись у процесуальній формі, що забезпечує єдність і адекватність правового змісту і юридичної форми договору чи іншої юридично значущої дії; виявлення дійсного волевиявлення сторін; баланс публічних та приватних інтересів. Підкреслюється процесуальний характер відносин, що виникають у зв'язку зі здійсненням нотаріальної діяльності між нотаріусами та заінтересованими у вчиненні нотаріальних дій особами з приводу посвідчення юридичних фактів (угод), прийняття заходів щодо охорони спадкового майна, видачі свідоцтв про право на

спадщину й іншого. Ці процесуальні відносини спрямовані на вирішення матеріально-правових питань, віднесених до його компетенції (нотаріальної справи) [6, с.48-49]. З наведеного вище виходить що нотаріальна діяльність спрямована на легітимацію певних фактів, що в свою чергу визначає напрями нотаріальної діяльності – посвідчення певних фактів, охорона спадкового майна, видача певних свідоцтв тощо.

Варто відзначити видання «Нотаріат: перспективи унормування, законодавство, судова практика», підготовлене у 2008 році В.В. Комаровим та В.В. Баранковою, в якому зазначено, що нотаріальна діяльність спрямована на надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам. Правочин, посвідчений у нотаріальному порядку, захищає набувача прав від небажаних, непередбачуваних наслідків, є правомірним, стійким. Автори наголошують, що нотаріальна діяльність дозволяє забезпечити кожну зі сторін правочину правовим захистом вже на стадії оформлення права і договору, в той час як судовий захист може знадобитись пізніше – на стадії спору [4, с.7–8].

Більшість науковців обґрунтовують теоретичну складову нотаріального процесу, проте не всі приходять до висновку, що такий процес передбачає можливість об'єднання декількох проваджень або поділ процесу на певні нотаріальні провадження, які можуть вчинятися паралельно, послідовно та узгоджено. До такого висновку прийшла С.Я. Фурса, яка у своїй праці зазначила, що провадження, у свою чергу, поділяються на етапи, що зумовлюється особливостями вчинення окремих проваджень у часі або наявністю певних умов, а етапи складаються з двох стадій: підготовчої та вчинення нотаріального провадження. Дослідниця запропонувала системну модель нотаріальних правовідносин, які складаються з нотаріальних процесуальних та нотаріально-адміністративних відносин і мають своїх суб'єктів, зміст, об'єкт й характеризуються певними особливостями [13, с.7].

З вищевикладеного матеріалу випливає, що адміністративно-правові відносини є самостійною складовою нотаріальних відносин. Даний вид відносин покликаний забезпечувати діяльність нотаріату та сприяти розвитку і удосконаленню нотаріальної процедури, що у свою чергу, супроводжується забезпеченням гарантій правильного і законного здійснення нотаріальної діяльності уповноваженими особами. Таким чином, можна зробити висновок, що нотаріально-адміністративні відносини – це відносини, які виникають в процесі реалізації повноважень органами, які наділені державою відповідною компетенцією щодо впливу на діяльність нотаріату в цілому.

Узагальнення теоретичних напрацювань дозволяє визначити суть нотаріальної діяльності як таку, що юридично закріплює цивільні права з метою запобігання можливому їх порушенню, забезпечення дотримання режиму законності у державі. Як і суди, нотаріуси здійснюють контрольну функцію щодо дотримання правил у цивільних відносинах. Однак нотаріальний контроль має попередній характер, адже він здійснюється тоді, коли відсутній спір про право, на відміну від судового контролю, який є наступним, що здійснюється вже після виникнення спірних правовідносин.

Проаналізувавши вищевикладене, стає можливим визначення характерних рис нотаріальної діяльності, яка:

а) полягає у наданні офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам, внаслідок чого посвідчений у нотаріальному порядку правочин захищає набувача прав від непередбачуваних наслідків, є правомірним, стійким;

б) є інститутом позасудового захисту;

в) спрямована на захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб;

г) сприяє досягненню завдань правосуддя, запобігаючи виникненню судових спорів.

Правовий режим нотаріальної діяльності визначений нормами не лише цивільного права, а нормами інших галузей права, зокрема – адміністративно-го, завдяки чому діяльність нотаріату набуває організаційного, цілеспрямованого характеру і він може функціонувати не як сукупність розрізнених осіб – державних та приватних нотаріусів, а як певна структура. Цій структурі притаманні організаційні взаємозв'язки як у середині, так і поза її межами.

У наукових дослідженнях з адміністративного права проблема управління нотаріальною діяльністю вивчена вкрай недостатньо. Зокрема, можна відзначити роботу Г.Ю. Гулевської, яка аналізувала організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності [3], К.І. Федорової, яка вивчала проблеми адміністративно-правового регулювання приватної нотаріальної діяльності [12].

Ці роботи є одними з перших у вітчизняній адміністративно-правовій науці досліджень, в яких аналізувались проблеми вдосконалення регулюючого впливу норм адміністративного права на нотаріальну діяльність. Разом з тим, висновки вчених не сприймаються як остаточні.

У контексті розгляду нотаріату як сукупності відносин певних видів, необхідно виділити відносини з управління нотаріатом. Виділення таких відносин визначає необхідність звернення до положень доктрини адміністративного права щодо сутності та правової основи управління, його розмежування із державним регулюванням. Зазначене питання частково було досліджене Г.Ю. Гулевською [2, с.66-81], яка визначає поняття державного регулювання нотаріальної діяльності як впорядковуючий, цілеспрямований вплив держави на суспільні відносини у галузі організації та функціонування нотаріальної діяльності, межі й сутність якого зумовлені публічно-правовою природою нотаріату, і який полягає в організації нотаріальної діяльності та контролю за її здійсненням [2, с.177]. Однак, хоча у новизні роботи і зазначено про те, що уперше здійснено розмежування між державним управлінням і державним регулюванням нотаріальної діяльності [2, с.7], однак у висновках це положення так і не знайшло свого втілення. До того ж, викликає певний сумнів визначення державного регулювання нотаріальної діяльності тільки через її організацію і контроль. А висновок про те, що державне регулювання є ширшою за змістом категорією, ніж державне управління є загальновідомим. Автор зазначає, що у процесі державного регулювання нотаріальною діяльністю, по-перше,

реалізуються завдання, функції та інтереси держави, громадян та суспільства в цілому; по-друге, функції регулювання нотаріальною діяльністю реалізуються відповідними суб'єктами, які формуються державою (відповідні органи управління в галузі юстиції); по-третє, ці суб'єкти діють за дорученням держави і наділені необхідними владними повноваженнями; по-четверте, вони діють у рамках встановлених державою відповідних нормативних правових актів [2, с.81]. Однак практично те ж саме можна зазначити і про державне управління в цілому, незалежно від предмета управлінського впливу.

Варто зазначити, що Г.Ю. Гулевська вказує на наявність двох різних організаційно-правових форм (державної та приватної) здійснення нотаріальної діяльності, що передбачає застосування різних методів та засобів управління, тобто різну міру імперативного впливу на зазначені елементи об'єкта. Щодо державного нотаріату держава завжди здійснюватиме управління безпосередньо, стосовно ж приватного більш вдалим буде застосування державного регулювання, оскільки окрім публічно-правових засад (функціонального значення) правову природу приватного нотаріату характеризує і приватноправове (організаційного значення), що зумовлює опосередкування диспозитивних відносин. Крім того, поняття «регулювання» точно відображає той комплекс адміністративно-правових та інших відносин, які виникають у процесі організації та функціонування приватної форми здійснення нотаріальної діяльності [2, с.77-78]. Проте, і державні нотаріуси, і приватні, також є суб'єктами приватноправових відносин, тож управлінські рішення державних органів щодо регламентації нотаріальної діяльності стосуються як приватних, так і державних нотаріусів.

Нотаріальні дії можуть вчиняти не лише державні і приватні нотаріуси. Управління нотаріатом передбачає наявність також інших суб'єктів нотаріальної діяльності. Статтею 37 Закону України «Про нотаріат» встановлено, що у населених пунктах, де немає нотаріусів, нотаріальні дії вчиняються уповноваженими на це посадовими особами органу місцевого самоврядування. Певні нотаріальні дії (посвідчення заповітів) можуть вчинятись головними лікарями, їх заступниками з медичної частини або черговими лікарями цих лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я, а також начальниками госпіталів, директорами або головними лікарями будинків для осіб похилого віку та інвалідів, капітанами суден, начальниками пошукових експедицій, командирами військових частин, з'єднань, установ, військово-навчальних закладів, начальниками установ виконання покарань, начальниками слідчих ізоляторів. Окремі з перелічених посадових осіб можуть засвідчувати довіреності. Нотаріальні дії можуть бути вчинені консульськими установами [8].

Участь місцевого самоврядування в управлінні нотаріатом дозволяє говорити і про муніципальне управління нотаріатом. Муніципальне управління нотаріатом реалізується у межах внутрішніх кадрових призначень посадових осіб місцевого самоврядування, уповноважених щодо здійснення нотаріальних дій.

Таким чином, питання державного управління нотаріатом стосуються цілеспрямованого впливу безпосередньо на об'єкти управління, використання

методів управління, що передбачають упорядкування діяльності об'єктів. Це можуть бути не лише методи переконання і примусу, які посідають центральне місце серед видів методів державного управління, а й методи, реалізація яких відбувається у формі імперативних приписів: встановлення обов'язковості вчинення певних дій; заборона вчинення певних дій; здійснення реєстраційних дій; проведення контролю і нагляду тощо [1, с.298].

Державне регулювання нотаріату, згідно із положеннями адміністративно-правової доктрини, пов'язане не стільки зі впливом на об'єкти управління, скільки на середовище функціонування нотаріату. Зазначене стосується, наприклад, визначення напрямків реформування нотаріату, встановлення умов та обсягів фінансування нотаріальної діяльності тощо. Згідно з ч.1 ст.2-1 Закону України «Про нотаріат» державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у встановленні порядку допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, порядку вчинення нотаріальних дій; визначенні органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії та які здійснюють контроль за організацією нотаріату і нотаріальною діяльністю в Україні, перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів та виконання ними правил нотаріального діловодства; визначенні ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами; встановленні розмірів плати за надання додаткових інформаційно-технічних послуг та порядку її справляння [8].

Отже, законодавець фактично включає до державного регулювання нотаріату і державне управління ним. Так, у межах ст.2-1 зазначеного Закону з позицій адміністративно-правової доктрини під державним управлінням нотаріальною діяльністю розуміємо застосування заходів щодо зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, здійснення контролю за організацією нотаріальної діяльності, перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів та виконання ними правил нотаріального діловодства [8].

В управлінні нотаріатом слід виділити і громадське управління. У 1993 р. на конференції державних нотаріусів була створена добровільна громадська організація нотаріусів – Українська нотаріальна палата, яка діє й сьогодні. Українська нотаріальна палата зареєстрована Міністерством юстиції України як добровільне громадське об'єднання нотаріусів. Нині Українська нотаріальна палата об'єднує 4000 державних і приватних нотаріусів, а в усіх областях створені регіональні відділення. Українська нотаріальна палата є колективним членом Співки юристів України [9, с.14]. В окремих регіонах нотаріуси об'єдналися в асоціації, гільдії, які є колективними членами Палати. Українська нотаріальна палата прийнята як спостерігач до світової організації нотаріусів – Міжнародного союзу латинського нотаріату, який об'єднує нотаріати 80 країн [11]. Статутом Української нотаріальної палати визначено такі її основні завдання: підвищення ролі нотаріату в умовах формування в Україні ринкових відносин, престижу професії нотаріуса, створення умов для активної діяльності членів нотаріальної палати на основі єдності їх професійних інтересів; сприяння вдосконаленню діяльності нотаріусів – членів Палати щодо правового обслуговування громадян, підприємств і організацій; надання чле-

нам Палати методичної та інформаційної допомоги; забезпечення захисту законних соціальних інтересів членів палати, реалізації їх прав; сприяння у захисті інтересів громадян та організацій при заподіянні їм шкоди з вини нотаріуса; сприяння розвитку міжнародних зв'язків з метою зміцнення наукових і професійних контактів членів нотаріальної палати, обміну досвідом, співробітництва з міжнародними організаціями нотаріату [10].

Отже, специфіка управління нотаріатом проявляється у існуванні трьох його видів – державного, громадського, муніципального. Державне управління здійснюється Міністерством юстиції України, Головним управлінням юстиції Ради Міністрів Автономної Республіки Крим, управлінням юстиції в областях, містах Києві та Севастополі (їх посадовими особами), а також іншими державними органами у межах виконання внутрішньоорганізаційної функції кадрового забезпечення. Останнє стосується і муніципального управління нотаріатом. Громадське управління нотаріатом здійснюється Українською нотаріальною палатою як добровільним громадським об'єднанням нотаріусів. Державне управління нотаріатом стосується цілеспрямованого впливу безпосередньо на об'єкти управління, використання методів управління, що передбачають упорядкування діяльності об'єктів. Такими методами постають переконання і примус, у тому числі – зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності. Системний характер має контроль за організацією нотаріальної діяльності, перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів та виконання ними правил нотаріального діловодства. Державне регулювання нотаріату пов'язане не стільки із впливом на об'єкти управління, скільки на середовище функціонування нотаріату. Саме тому суб'єктами державного регулювання можна визначити не лише органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, а й ті державні органи, до повноважень яких належить формування чинного законодавства, створення умов функціонування нотаріату. Так, до суб'єктів державного регулювання нотаріальної діяльності слід віднести Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України. Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади, до повноважень якого, згідно зі статтею 85 Конституції України [5], зокрема, належить прийняття законів, визначення засад внутрішньої політики. Повноваження Президента України визначені статтею 106 Конституції України. Президент України має право зупинити дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції з одночасним зверненням до Конституційного Суду України щодо їх конституційності; утворює суди у визначеному законом порядку; підписує закони, прийняті Верховною Радою України; має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України. Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України. Найширше коло регуляторних повноважень має Кабінет Міністрів України, що випливає зі ст.116 Конституції України, Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [5].

Управління нотаріатом визначено як здійснення безпосереднього цілеспрямованого, організуючого та регулюючого впливу з боку уповноважених органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій на діяльність нотаріусів, а також на відносини, які складаються у сфері вчинення нотаріальних дій з метою ефективного досягнення нотаріусами спільних результатів вчинення таких дій.

Адміністративно-правові відносини визначено як урегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їх сторони (суб'єкти) взаємозв'язані й взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, встановлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами. Виразливою особливістю адміністративно-правових відносин є те, що однією із сторін завжди є носій юридично-владних повноважень щодо інших суб'єктів, якими його наділяють адміністративно-правові норми [1, с.172].

До ознак адміністративно-правових відносин належать: а) формування в особливій сфері суспільного життя – публічному (державному і самоврядному) управлінні, і насамперед у зв'язку із здійсненням органами виконавчої влади своїх владно-розпорядчих функцій; б) можуть виникати за ініціативи будь-якої із сторін, проте згода і бажання іншої сторони не є основною умовою їх виникнення; в) суперечки, що виникають між сторонами адміністративних правовідносин вирішуються, як правило, у позасудовому порядку, тобто шляхом прямого розпорядження правомочного органу. Адміністративно-правові відносини завжди мають публічно-владний характер, оскільки один з їх суб'єктів обов'язково має юридично владні повноваження щодо інших учасників цих відносин [1, с.172-173].

Вище зазначене вказує на те, що до адміністративно-правових відносин у сфері управління нотаріатом належать відносини, які складаються з приводу реалізації організаційно-розпорядчих повноважень суб'єктами таких відносин. До них належать: прийняття приписів, обов'язкових до виконання їх адресатами; організація виконання приписів; здійснення контролю за організацією виконання.

Висновки. Характерними рисами нотаріальної діяльності є: а) надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам, внаслідок чого посвідчений у нотаріальному порядку правочин захищає набувача прав від непередбачуваних наслідків, є правомірним, стійким; б) є інститутом позасудового захисту; в) спрямована на захист прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб; г) сприяє досягненню завдань правосуддя, запобігаючи виникненню судових спорів.

Державне регулювання нотаріату пов'язане, насамперед, із впливом на середовище функціонування нотаріату. Саме тому суб'єктами державного регулювання можна визначити не лише органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські організації, а й ті державні органи, до повноважень яких належить формування чинного законодавства, створення умов функціонування нотаріату: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України.

Контроль організації нотаріальної діяльності визначено як окрему функцію управління нотаріатом. Його предметом може бути дотримання тільки тих правил здійснення нотаріальної діяльності, які пов'язані із упорядкуванням процесу реалізації нотаріусами статусних повноважень: відповідність кваліфікаційним вимогам, дотримання яких дозволяє набути статус нотаріуса, дотримання вимог щодо робочого місця, дотримання правил вчинення нотаріальних дій та документообігу. При цьому правила вчинення нотаріальних дій мають включати і вимоги щодо графіку їх здійснення та відповідних процедур проведення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник у 2-х томах: Т. 2. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова) та ін. – К. : Юридична думка, 2007. – 592 с.
2. Гулевська Г.Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Гулевська Ганна Юріївна. – Ірпінь, 2004. – 205с.
3. Гулевська Г.Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Г.Ю. Гулевська. – Ірпінь, 2004. – 19 с.
4. Комаров В.В. Нотаріат: перспективи унормування, законодавство, судова практика / В.В. Комаров, В.В. Баранкова. – Х. : Право, 2008. – 536 с.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 (зі змінами).
6. Нотаріат в Україні: [підручник] / За ред. В. В. Комарова. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 320 с.
7. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 16.05.2008 № 279-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 25. – Ст. 241.
8. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.
9. Сміян Л.С. Нотаріат в Україні: [навч. посібник] / Л. С. Сміян, Ю.В. Нікітін, П.Г. Хоменко; за ред. Ю. В. Нікітіна. – К. : КНТ, 2007. – 680 с.
10. Статут Української нотаріальної палати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://palata.notariat.org.ua/aboutunp/about/doc/118.html>
11. Українська нотаріальна палата [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://palata.notariat.org.ua/aboutunp/>.
12. Федорова К.І. Адміністративно-правове регулювання приватної нотаріальної діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / К. І. Федорова. – К., 2008. – 20 с.
13. Фурса С.Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні: автореф. дис. ... доктора юрид. наук: спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / С.Я. Фурса. – К., 2003. – 42 с.
14. An Employer's Guide to Managing Its Notary Workforce [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iaap-centralcanada.org/HigherLogic/System/>

DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=85af9295-c7bf-40d0-8c03-6d4e5858273e.

15. CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/evaluation/2014/Rapport_2014_en.pdf

16. *Christoph U., Schmid* «The Dutch and German Notarial Systems Compared» (December 31, 2012). ZERP Working Paper No. 2/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=218125068102115125122086021094102010103082061020005063086101094127013127113102117078123118100120050104112113074086121025000098020059005039077088117109103122072081111026009024115118089013002066023093115072099020074113003127092064020073098112004023098064&EXT=pdf>.

17. Using NLP and Ontologies for Notary Document Management Systems [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uni-weimar.de/medien/webis/events/tir-08/tir08-papers-final/amato08-nlp-and-ontologies-for-notary-document-management-systems.pdf>.

18. Workplace Rules on Performing Notarial Acts [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asnnotary.org/?form=employeenotaryissues>.

Данюк Л.В. Адміністративно-правові відносини у сфері управління нотаріатом: теоретико-правовий аспект

У статті проаналізовані особливості державного управління нотаріатом в умовах сучасного українського державотворення. Виокремлюється сутність і зміст адміністративно-правових відносин у сфері управління нотаріатом, їх місце у нотаріально-правових відносинах, обґрунтування напрямків розвитку адміністративно-правового регулювання та вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері.

Ключові слова: адміністративне законодавство, адміністративно-правові відносини, держава, державне регулювання, нотаріальна діяльність, нотаріат, Українська нотаріальна палата, управління нотаріатом.

Данюк Л.В. Административно-правовые отношения в сфере управления нотариатом: теоретико-правовой аспект

В статье анализируются особенности государственного управления нотариатом в условиях современного украинского государства. Выделяется сущность и содержание административно-правовых отношений в сфере управления нотариатом, их места в нотариально-правовых отношениях, обоснования направлений развития административно-правового регулирования и совершенствования административного законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: административное законодательство, административно-правовые отношения, государство, государственное регулирование, нотариальная деятельность, нотариат, Украинская нотариальная палата, управление нотариатом.

Danuk L. Administrative and legal relations in the sphere of notary system management: theoretical legal aspect

The subject of the article is notary system management in terms of administrative law. The present article deals with the peculiarities of notary system management. The document opens with the characterization of the term «notary activity». Gives a detailed analysis of

term "notary activity", the author points out administrative and legal relations as independent component of notaries relations. Sums it all up author exposes features notarial activities.

Key words: *administrative law, administrative law relations, notarial activity, notary system, notary system management, state regulation, Ukrainian Chamber of Notaries.*

Стаття надійшла до редакції 14.12.2015.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО
УГОЛОВНОЕ ПРАВО
CRIMINAL LAW

УДК 347.447.52

Т.В. Базюк
аспірантка
ВНЗ «Національна академія управління»

**ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК «ЕКОНОМІЧНИХ
І ФІНАНСОВИХ ЗЛОЧИНІВ» В УКРАЇНІ І В СВІТІ**

Bazyuk Tamara
Postgraduate of
Higher education institution
“National Academy of Management»

**THE HISTORY AND DEVELOPMENT
OF «ECONOMIC AND FINANCIAL CRIMES»
IN UKRAINE AND THE WORLD**

Economic Offences are included in the separate category of criminal offences. Such offences not only victimize the individuals with economic and financial losses but may also have adverse impacts on the national economy. Economic offences covers the crimes such as counterfeiting of currency, fraud, financial scams, money laundering, etc. which cause a serious concern for the Nation's security and the governance. On the other hand the social offences are the criminal activities arising from the violation of the social laws and interests of the state and public in general [1, p.1]

The first known criminal and, in particular, the economic rules of ancient Russ were enshrined in the treaties with Byzantium of 907, 911, 944 years in the «Russkaya Pravda» [2]. During this period, the bases for the written law were legal customs. The crimes were not considered dangerous for society as a whole, constitute an infringement of personal interests, expressed in the establishment of property damages and the possibility of applying penalties based on the principle of retaliation.

In XV-XVII centuries criminal law got completely public nature, the crime came to be regarded as acts threatening to society as a whole. The monuments of this period, the rights (Code of Law in 1497, 1550 years, «the Sobornoye Ulozheniye of 1649») the secular penal provisions are separated from the church, but still inextricably linked with the norms of other branches of law. As wealth protected by the

state and society, especially those crimes were condemned both by the religious communities and by the authorities [3, c.257].

A considerable number of compositions, now called economic crimes, was known in the time of the adoption of «the Sobornoye Ulozheniye of 1649», which dealt with the blameworthiness, for example, counterfeiting, avoidance of various kinds of duties and taxes (including trade), violation of creditor obligations (in particular, false bankruptcy), the acquisition of stolen property, forced to make a deal or fraudulent charges such coercion, smuggling, violations of rules of trade (especially alcoholic beverages, tobacco) [4].

Singling out such acts as criminal, Sobornoye Ulozheniye containing rules on issues of procedural nature, as well as matters of civil and administrative liability, in connection with which it is difficult to speak not only of any particular types of crimes in the economic sphere, but also the system of crime in general [5].

Ancient Greek commercial crime is testified to by the fact that the Parthenon's architect had to flee Athens to escape charges of embezzlement

Roman law decreed that *dardanarii* those who conspired to raise the price of grain, oil, bread, meat, or salt by the detention of vessels the suppression of provisions or similar practices were to be fined.

The development of trade in Europe in the middle ages brought in a range of punishments to restrict fraudulent practices by the growing merchant classes

In 1469 Louis XI of France promulgated an act to curb fraud in the sale and delivery of market produce.

Early English law decreed that any person who conducted business had to bring witnesses before the king's deputy who could testify to the detail of the transaction.

In the 13th Century rules were enacted into statute outlawing 3 specific marketplace actions: forestalling, regrating and engrossing. These were acts that tried to artificially raise the price of commodities: spreading false rumours, buying and selling the same article in the same market for a higher price, buying foodstuffs in the marketplace before the specified time.

The acts outlawing these practices were repealed in 1767 as it was felt that they were restricting free trade. Adam Smith published «The Wealth of Nations» in 1776 a free market exponent his treatise was published at the dawn of the industrial revolution. Most frauds prior to this time were related to food products within the agrarian society. This changed with the expansion of trade Concern over increased fraudulent acts was expressed in 1602 by Sir Edward Coke who said, "Fraud and deceit abound in these days more than in former times".

An interesting period in the history of economic crimes is a period called «railway mania». With the coming of the railways big business fraud was here to stay, Railways transformed English finance.

The aristocracy and gentry became heavily involved as they were often given large tranches of shares as compensation for lines going across their land. This mania affected large numbers of the moneyed populous who held these shares.

The phenomenal growth of the Victorian railways network and the corporations gave rise to numerous fraud possibilities. The company explosion started by

the Railway Mania of 1845 was extended by the limited liability act of 1855 and the Companies Acts of 1856 and 1862. These acts set in train the vehicles for greater levels of business and financial crime.

White-collar crimes contain some economic crimes. So, history of appearance of white-collar crime is interesting for our investigation. The term “white-collar crime” refers to crime that is economic in nature, committed by business professionals through fraud, deception, and theft [6].

The term white-collar crime only dates back to 1939. Professor Edwin Hardin Sutherland was the first to coin the term, and hypothesize white-collar criminals attributed different characteristics and motives than typical street criminals.

Mr. Sutherland originally presented his theory in an address to the American Sociological Society in attempt to study two fields, crime and high society, which had no previous empirical correlation. He defined his idea as “crime committed by a person of respectability and high social status in the course of his occupation” (Sutherland, 1939).

Many denote the invention of Sutherland’s idiom to the explosion of U.S business in the years following the Great Depression. Sutherland noted that in his time, “less than two percent of the persons committed to prisons in a year belong to the upper-class.” His goal was to prove a relation between money, social status, and likelihood of going to jail for a white-collar crime, compared to more visible, typical crimes. Although the percentage is a bit higher today, numbers still show a large majority of those in jail are poor, “blue-collar” criminals, despite efforts to crack down on corporate crime.

Other fiscal laws were passed in the years prior to Sutherland’s studies including antitrust laws in the 1920’s, and social welfare laws in the 1930’s. After the Depression, people went to great lengths to rebuild their financial security, and it is theorized this led many hard workers, who felt they were underpaid, to take advantage of their positions [7].

Societal interest in white-collar crime grew rapidly in the 1970s, rivaling the attention street crime had received in the preceding decade.

Prosecutors gave it higher priority than in the past. Targets of investigation included individual businessmen, corrupt politicians, and such corporate activities as international business bribery, the manufacture of dangerous products, and environmental pollution. The renewed interest was motivated at least in part by the discovery of corruption and other illegal practices at the highest levels of government, and by a growing sensitivity to dangerous corporate practices. The growth in interest was great enough that it could be fairly labeled a social movement.

When the pace of scholarship on white-collar crime also revived, it became evident that the wide range of phenomena suggested by the concept had to be broken down into components. Attention had focused so much on the nature of the offender that actual criminal behavior had gone unexamined. It seemed to make little sense to include under a single rubric as diverse a set of activities as bank embezzlement, land swindles, price-fixing, fraudulent loan applications, and bribery.

The first important shift away from the legacy of Sutherland was accomplished by taking the offense itself as the principal object of inquiry. In the first such effort, Herbert Edelhertz proposed to define white-collar crime as “an illegal act or series of illegal acts committed by nonphysical means and by concealment and guile, to obtain money or property, to avoid payment or loss of money or property, or to obtain business or personal advantage”.

A related shift is to search for behavioral patterns that characterize different types of white-collar crime. Susan Shapiro, for example, distinguishes fraud, self-dealing, and regulatory offenses (pp. 20–24), and Mitchell Rothman separates frauds, takings, and collusion [8].

Thus, economic crimes have a long history worldwide. Over the century the concept of “economic crimes” were of a different character.

Research of historical foundations of determining criminal responsibility and punishment for economic crimes is a very important and timely, since based on the analysis of the criminal legislation of the past years, there is an opportunity to improve the current legislation, which is based on the Ukrainian legal tradition.

REFERENCES:

1. *Ranga Ajay*. Socio economic offences in India. / Ajay Ranga // Research Dimensions. – Volume 2, № 8 / Oct 2014. – P. 1-5.
2. Руська правда // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/yushkov/уу03.htm>
3. *Скворцова О.В.* Генезис кримінально-правової відповідальності та покарання за злочини у сфері економіки в кримінальному законодавстві України в XX столітті та на сучасному етапі. / О.В. Скворцова. – Том 26 (65). – 2013. № 2-1 (Ч. 2). – С. 256-262.
4. Соборное Уложение 1649 года // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/1649.htm>
5. История развития уголовного законодательства о преступлениях в сфере экономики // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1330_page_61.html
6. White Collar/Economic Crimes // Electronic resource: <http://www.jenkinslaw.net/white-collar-economic-crimes.html>
7. White-collar crime // Electronic resource: http://whitecollar.wikia.com/wiki/White_Collar_Crime#cite_note-0
8. White-Collar Crime: History of an Idea – The Evolution Of White-collar Crime // Electronic resource: <http://law.jrank.org/pages/2312/White-Collar-Crime-History-an-Idea-evolution-white-collar-crime.html>

Bazyuk T. The history and development of “economic and financial crimes” in Ukraine and the world

In the article analyzed the history and development of the “economic and financial crime” in Ukraine and in the world. The conclusion is that the study of the historical foundations of economic crimes is very important, because based on the analysis of the criminal legislation of the past years, there is an opportunity to improve the existing legislation, which is based on Ukrainian legal tradition. The article analyzed international genesis of such crimes.

Keywords: *economic activity, bankruptcy, economic and financial crime, foreign legislation, criminal law.*

Базюк Т.В. Історія та розвиток «економічних і фінансових злочинів» в Україні і в світі

У статті проаналізована історія та розвиток «економічних і фінансових злочинів» в Україні та в світі. Зроблено висновок про те, що дослідження історичних основ економічних злочинів є дуже важливим, оскільки на основі аналізу кримінального законодавства минулих років, є можливість поліпшити чинне законодавство, яке засноване на українській правовій традиції. Проаналізовано міжнародний генезис таких злочинів.

Ключові слова: *економічна діяльність, банкрутство, економічні та фінансові злочини, зарубіжне законодавство, кримінальне право.*

Базюк Т.В. История и развитие «экономических и финансовых преступлений» в Украине и в мире

В статье анализируются история и развитие «экономических и финансовых преступлений» в Украине и в мире. Сделан вывод о том, что исследование исторических основ экономических преступлений является очень важным, поскольку на основе анализа уголовного законодательства прошлых лет, есть возможность улучшить действующее законодательство, которое основано на украинской правовой традиции. Анализируется международный генезис таких преступлений.

Ключевые слова: *экономическая деятельность, банкротство, экономические и финансовые преступления, зарубежное законодательство, уголовное право.*

Стаття надійшла до редакції 03.12.2015.

УДК 343

Нмирін А.

THE DIRECT OBJECT OF THE CRIME OF THE ILLEGAL MANUFACTURE, POSSESSION, SALE OR TRANSPORTATION WITH THE AIM TO SELL EXCISABLE GOODS

А.А. Гмирін

здобувач кафедри

кримінального права та процесу

ВНЗ «Національна академія управління»

БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ НЕЗАКОННЕ ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ АБО ТРАНСПОРТУВАННЯ З МЕТОЮ ЗБУТУ ПІДАКЦИЗНИХ ТОВАРІВ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.204 КК України, є важливими для кримінального права та практики застосування цієї статті чинного законодавства. Отже ця проблема є нагальною для дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить, що проблемами безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.204 КК України, займалися відомі вчені: С.Б. Гавриш, О.О. Дудоров, Н.О. Лопашенко, В.К. Матвійчук, В.Я. Тацій, М.І. Панов, П.П. Андрушко, В.О. Навроцький, Н.О. Гуторова та ін. Проте, до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення.

Мета статті полягає в дослідженні безпосереднього об'єкта злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

Основні результати дослідження. Сприймаючи за основу положення, що під родовим об'єктом злочинів проти фінансової системи України (до яких належать і злочин, передбачений ст.204 КК України), є суспільні відносини, що забезпечують умови з формування, розподілу, перерозподілу та використання грошових фондів, коштів, емісії та обіг фінансових ресурсів, формування додаткової вартості, виробленої в межах держави, валовий внутрішній продукт, отримання доходу (прибутку), встановлення оптимальних пропорцій, розподілу валового внутрішнього продукту, перейдемо до дослідження безпосереднього об'єкта злочину, що нами задекларований у цій статті.

Слід звернути увагу на те, що важливе значення для теорії кримінального права та правозастосовної діяльності має розуміння безпосереднього об'єкта конкретного складу злочину (у нашому випадку об'єкта злочину, передбачено-

го ст.204 КК України) [1]. В кримінально-правовій доктрині є загальновизначним той факт, що під безпосереднім об'єктом злочину потрібно розуміти конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону закону про кримінальну відповідальність, яким заподіюється істотна шкода злочинном, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину [2, с.88; 3, с.82; 4, с.99; 5, с.48-49]. У цьому сенсі необхідно звернути увагу на те, що не в кожному випадку конкретний злочин завдає істотної шкоди лише одним суспільним відносинам, але й важливо знати, що існують злочини, які одночасно посягають на двоє і більше суспільних відносин (це, зокрема, стосується і злочину, передбаченого ст. 204 КК України). Тому, в теорії кримінального права поряд з класифікацією об'єктів «по вертикалі» має місце класифікація їх «по горизонталі». Її сутність полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяють як основний, так і додатковий об'єкти [2, с.70-74].

У злочинах, які мають два або кілька безпосередніх об'єктів (до них належить діяння, передбачене ст.204 КК України) законодавець виділяє, або зі змісту статті випливає, один об'єкт, на який спрямоване злочинне посягання, що й обумовлює місце правової норми у структурі розділів Особливої частини КК України. У джерелах з кримінального права такий об'єкт, зазвичай, називають основним безпосереднім об'єктом, а об'єкт, якому завдається істотна шкода поряд з основним — додатковим безпосереднім об'єктом злочину [6, с.34]. У цьому контексті слід озвучити, що основним безпосереднім об'єктом того чи іншого злочину є завжди конкретні суспільні відносини, що в першу чергу прагнуть поставити під охорону законодавець, визнаючи суспільно небезпечне діяння злочином [4, с.76–77].

Аналіз джерел з кримінального права дає нам підстави стверджувати, що коли йдеться про безпосередній об'єкт злочину, то слід зважати на те, що місце конкретної кримінально-правової норми (у нашому випадку ст.204 КК України) у кримінальному законодавстві визначається з урахуванням захисту не тільки родового, а й основного безпосереднього об'єкта, в тому числі який ми і досліджуємо. Крім того, важливо акцентувати увагу на тому, що додатковим безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, яким також істотна шкода завдається завжди [2, с.70-74].

У наукових публікаціях не завжди чітко визначається безпосередній об'єкт злочину, передбачений ст. 204 України: 1) одні автори під таким розуміють запровадження з метою захисту системи оподаткування порядок виробництва й обігу підакцизних товарів, а додатковим – засади добросовісної конкуренції [7, с.230–231]. Натомість злочин, передбачений ч. 3 ст.204 КК України, посягає не лише на встановлений порядок акцизного оподаткування, а й на життя та здоров'я людей як споживачів недоброякісної підакцизної продукції [7, с.231]; 2) другі – стверджують, що об'єктом цього злочину, є суспільні відносини у сфері господарської діяльності з підакцизними товарами, що забезпечують: за частинами 1 і 2 – дотримання встановленого порядку виробництва й обігу підакцизних товарів та обов'язкову сплату акцизного податку, а за ч. 3 – ще й охорону життя та здоров'я споживачів підакцизних товарів та їх законні інтереси [8, с.204]; 3) треті – наполягають, що суб'єктом цього злочину,

є суспільні відносини, які виникають у сфері господарської діяльності, а саме: внаслідок її регулювання державою шляхом справляння акцизного збору на високорентабельні та монопольні товари (злочин, передбачений ч.3 ст.204 КК України, становить загрозу життю та здоров'ю особи, про що прямо зазначив законодавець) [9, с.279]; 4) четверті – вважають, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину, є запроваджений з метою захисту економічних інтересів держави порядок виробництва й обігу підакцизних товарів, а додатковим факультативними об'єктом виступає життя і здоров'я людей як споживачів недоброякісної підакцизної продукції [10, с.526]; 5) п'яті – наполягають на тому, що об'єктом указанного злочину, є суспільні відносини у сфері державного регулювання оподаткування і формування державного бюджету [11, с.392]; 6) шості – переконані, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину, є встановлений законодавством України порядок виготовлення й іншого поводження з підакцизними товарами, а додатковим обов'язковим об'єктом цього злочину є встановлений законодавством України порядок оподаткування у сфері господарської діяльності (додатковим необов'язковим – факультативним об'єктом цього злочину у випадках його вчинення за обставин, передбачених ч.3 ст.204 КК України, є життя та здоров'я людей) [12, с.149]; 7) сьомі – наголошують, що таким безпосереднім об'єктом злочину (ст.171–1 КК РФ), є встановлений відповідними нормативними актами порядок виготовлення, придбання, зберігання, перевезення з метою збуту або збут немаркованих товарів і продукції, які підлягають обов'язковому маркуванню марками захищеними від підробок [13, с.61-62]; 8) восьмі – зазначають, що основним безпосереднім об'єктом злочинів, передбачених окремими частинами ст. 204 КК України, є правопорядок у сфері зайняття підприємницькою діяльністю з виробництва та реалізації підакцизних товарів, тобто систему відповідних соціальних зв'язків, яка відповідає встановленим законодавством України правилам, вимогам, умовам та гарантіям здійснення зазначеної діяльності і використання її результатів, і яка внаслідок цього становить цінність для держави, суспільства в цілому та окремих його членів (індивідів і соціальних груп) [14, с.62]. Натомість факультативним, додатковим об'єктом, є економічна конкуренція суб'єктів господарювання, що правомірно здійснюють діяльність з виробництва та обігу підакцизних товарів; життя та здоров'я людини; фінансова діяльність держави щодо мобілізації грошових коштів до державних централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів, тобто щодо оподаткування господарської діяльності з виробництва та обігу підакцизних товарів, формування та виконання Державного бюджету України в частині надходжень від такого оподаткування [14, с.62].

На основі наукового дослідження родового об'єкта злочинів проти фінансової системи України, в попередній статті і його структури, проаналізуємо зазначені нами вище точки зору на безпосередній об'єкт злочину, передбачений ст.204 КК України. У цьому напрямку, з метою оптимального визначення основного безпосереднього та додаткового безпосереднього об'єктів злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів, необхідно врахувати всі позитивні підходи

до розуміння суспільних відносин, які поставлені під охорону зазначеної статті цього Кодексу. З вище приведених суджень, на наш погляд, можна зупинитись на тому, що: 1) основним безпосереднім об'єктом цього злочину слід визнати суспільні відносини (а не запроваджений порядок виробництва й обігу підакцизних товарів, а також не засади добросовісної конкуренції, оскільки термін «засада» означає «...основа чогось; те головне, на чому базується що-небудь. Вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки ... Спосіб, метод здійснення чого-небудь» [15, с.419] як це визначають О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк, С.М. Сулейманов, О.П. Мамотенко та недотримання встановленого порядку виробництва й обігу підакцизних товарів як це стверджує В.Я. Тацій); 2) основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, які виникають у сфері господарської діяльності, а саме: в наслідок її регулювання державою шляхом справляння акцизного збору на високорентабельні та монополні товари (за виключенням господарської діяльності, на якій наполягають автори Науково-практичного коментаря до КК України за ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка, оскільки тут може йтися про фінансову систему); 3) безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері державного регулювання оподаткування і формування державного бюджету (автор Є.Л. Стрельцов).

На підтвердження нашої позиції, корисно звернутися до висловлювання з цього приводу професорів Є.М. Жевлакова, Ю.І. Ляпунова, які, критикуючи нормативний підхід відносно розгляду поняття «об'єкт злочину», зазначали, чи то порядок чи то проведення, чи здійснення тощо не може бути відносинами, в тому числі і в зазначеній сфері, а лише регламентує використання цієї сфери [24, с.4-5; 25, с.13]. У цьому ж сенсі визначення основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.204 КК України як правопорядок (автор М.М. Мінаєв) підлягає такій же критиці [14, с.62].

Наше ставлення до основного безпосереднього об'єкта цього злочину підтверджується тим, що значна більшість авторів помістили ці діяння у своїх публікаціях (підручниках, навчальних посібниках, статтях) у параграфах з назвою «Злочини проти системи оподаткування» чи «Злочини в сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної системи України» – це, зокрема, О.О. Дудоров [7, с.226-238], [16, с.97-235], Є.Л. Стрельцов [11, с.392-394], [17, с.192-218] та ін. Важливо звернути увагу на те, що віднесення цього злочину (передбаченого ст.204 КК України) здійснювали автори до зазначених груп злочинів від безпосереднього об'єкта посягання злочину у сфері господарської діяльності. Такий підхід, на наш погляд, є достатньо аргументований. Наша позиція знаходить свою підтримку і в довідникових джерелах. Так, термін «господарська система», означає, що це «... відносно відокремлений комплекс (група) економічно та юридично пов'язаних між собою суб'єктів господарської діяльності. В теорії права Г.с. розглядається як госп. комплекс, до складу якого входять підприємства, організації та орган госп. керівництва (центр системи)...» [18, с.619-620]. Враховуючи те, що господарське право – це галузь права, якою регулюються відносини у сфері організації та здійснення господарської діяльності, що пов'язана з виготовленням і реалізацією продукції,

виконанням робіт, наданням послуг для задоволення потреб окремих споживачів та суспільних потреб, а також, що нормативною основою господарського права є господарське законодавство (основою, якого, на наш погляд, є Господарський кодекс України в якому систематизовані норми права, що регулюють суспільні відносини у сфері господарської діяльності) [18, с.621-622], то й потрібно нам звернутися до Господарського кодексу України та з'ясувати чи непрямий податок акцизний збір відноситься до господарської діяльності, щоб визначитися з основним безпосереднім об'єктом цього злочину.

У відповідності до ст.3 Господарського кодексу України під господарською діяльністю законодавець розуміє діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного, що мають цінову визначеність (сферу господарських відносин становлять господарсько-виробничі, організаційно-господарські та внутрішньогосподарські відносини) [19]. Натомість Податковий кодекс України в пп.14.1.36, 14.1 ст.14, визначає, що господарська діяльність, є діяльністю особи, що пов'язана з виробництвом, (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу [20]. Цікавими є визначення господарської діяльності в публікаціях. Так, О.М. Вінник під господарською діяльністю розуміє суспільно корисну діяльність суб'єктів господарювання відносно виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг з метою їх реалізації за плату як товару, що ґрунтується на поєднанні приватних та публічних інтересів і здійснюється професійно та зазнає регулювання з метою соціального спрямування економіки [21, с.10]. Також В.А. Січелюк вважає, що господарська діяльність – стосується виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, яку за плату та професійно ведуть уповноважені на це суб'єкти з метою задоволення відповідної суспільної потреби згідно з встановленими у чинному законодавстві правилами і під публічним контролем [22, с.43].

Маючи такі визначення господарської діяльності, то можна з упевненістю стверджувати, що злочин, передбачений ст. 204 як і деякі інші злочини, що містяться у розділі VII Особливої частини КК України, безпосередньо не посягають на суспільні відносини в сфері господарської діяльності. Певним аргументом стосовно нашого судження є положення ч. 1 ст. 4 Господарського кодексу України, де зазначається, що сфера державних фінансів не регулюється цим кодексом [19]. Тому виходячи з цього можна стверджувати, що злочин, передбачений ст. 204 КК України, безпосередньо не посягає на суспільні відносини в сфері господарської діяльності, а відноситься до злочинів, які стосуються сфери державних публічних фінансів та бюджетної системи України.

Наше дослідження також підтверджується тим, що бюджетне наповнення, тобто за класифікацією його доходів, поділяється за розділами: 1) податкові надходження; 2) неподаткові надходження; 3) доходи від операцій із капіталом; 4) трансферти [23, с.245]. Податковими надходження визнаються передбачені податковими законами України загальнодержавні й місцеві податки, збори та інші обов'язкові платежі [23, с.244-245]. Слід знати, що за формою оподаткування податки поділяються на прямі й непрямі (до непрямих подат-

ків належать акцизні збори) [23, с.377]. Це також свідчить на підтвердження нашої позиції, що цей злочин відноситься до фінансової системи.

Все зазначене свідчить про необґрунтованість думки О.П. Мамоценка про зміну місця злочину, передбаченого ст.204 КК України, в традиційних класифікаціях злочинів у сфері господарської діяльності, поданих у публікаціях на цю тему [12, с.149]. На погляд цього вченого, злочин, передбачений ст. 204 КК України, є злочином проти порядку зайняття господарською діяльністю, а не проти системи оподаткування [12, с.149; 26, с.449] чи у сфері кредитно-фінансової, банківської та бюджетної системи України [12, с.149; 27, с.186], як стверджується в зазначених і деяких інших публікаціях [12, с.149].

Отже, як це впливає з дослідження, злочин, передбачений ст. 204 КК України, відноситься до фінансової сфери, а тому з цього потрібно виходити, визначаючи його основний безпосередній об'єкт. Відштовхуючись від зазначеного вище, можна запропонувати визначення такого об'єкта. Ним є суспільні відносини, що забезпечують умови з належного справляння непрямих податків(акцизного збору) до державного бюджету з підакцизних товарів. Проте, і це визначення основного безпосереднього об'єкта цього злочину має бути підтвержене з дослідження його структури.

Щодо додаткових безпосередніх об'єктів, то їх потрібно розглянути стосовно ч.1 та 2 ст.204 КК України, а також – стосовно ч.3 ст.204 КК України. Перш за все проаналізуємо точки зору стосовно безпосередніх об'єктів у запропонованому порядку. Зокрема, В.Я. Тацій стверджує, що додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують життя та здоров'я споживачів підакцизних товарів та їх законні інтереси [8, с.204]. Уявляється, що така позиція стосовно безпосереднього об'єкта за ч.3 є більш привабливою стосовно додаткового об'єкта, що забезпечує життя та здоров'я споживачів підакцизних товарів, але не стосовно законних інтересів споживачів цих товарів, що не впливає зі змісту ч. 3 цієї статті. Більш точно зазначення додаткового об'єкта злочину, передбаченого ч.3 ст.204 КК України, пропонують автори Науково-практичного коментаря до КК України під ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка, зазначаючи, що таким є суспільні відносини, що становлять загрозу життю та здоров'ю особи [9, с.279]. Проте, це визначення потребує уточнення, що криміналізація уже відбулася тому, що такі підакцизні товари несуть загрозу завданню шкоди суспільним відносинам, але в законі передбачені й наслідки «...отруєння людей чи інші тяжкі наслідки...». Це свідчить, що тут має йтися про суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони життя та здоров'я споживачів підакцизних товарів. Найрозважливішим визначенням додаткового об'єкта злочину, передбаченого ч.3 ст.204 КК України, є те, що запропонували О.О. Дудоров та М.І. Хавронюк, але й з нього не видно, що це суспільні відносини, адже життя та здоров'я це - не суспільні відносини. Проте, не можна погодитися з О.П. Мамоценко, який визначає додатковим безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст.204 КК України, встановлений законодавством України порядок оподаткування у сфері господарської діяльності [12, с.149], оскільки він суперечить концепції суспільних відносин, а також не враховує основну мету закону (ст.204 КК України), а саме належно-

го ставлення акцизного збору до бюджету. Крім того, ствердження цим автором про додатковий обов'язковий факультативний об'єкт за ч.3 ст.204 КК України суперечить змісту ч.3 ст.204 КК України, оскільки для цієї частини статті він законодавчо передбачений як обов'язковий. Крім того, помилковим є відхід автора від концепції суспільних відносин. Не можна погодитися з визначенням додаткового об'єкта злочину, запропонованого М.М. Мінаєвим, оскільки в цьому визначенні є набір діяльності, стану, зазвичай без обґрунтування, а не суспільних відносин [14, с.62]

Отже, можна стверджувати, що зазначені вище підходи до розуміння безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 204 КК України, свідчать про відхід авторів від концепції об'єкта злочину як суспільних відносин (за виключенням В.Я. Тація; авторів Науково-практичного коментаря до кримінального кодексу України за ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка; О.П. Мамонтенко). Крім того, їх визначення ставлять під сумнів достатність суджень про сутність норм, передбачених ст.204 КК України.

Слід звернути увагу на те, що викладене ще не дає можливості на підставі аналізу, що нами зроблений, дати вичерпну відповідь відносно безпосереднього об'єкта злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Це свідчить про те, що є необхідність ще проаналізувати структурні елементи цих суспільних відносин. В контексті зазначеного, загальноновизаним є той факт, що винний при вчиненні цього злочину впливає на предмет відносин і своїми діями порушує або намагається порушити суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону, тобто завдає їм істотної шкоди.

На виконання запропонованого нами підходу, сприймемо за основу структуру суспільних відносин, що має місце в літературі з кримінального права, яку підтримує більшість вчених: 1) це — суб'єкти (носії) відносин; 2) це — предмет, з приводу якого існують відносини (тобто це те, з приводу чого існують відносини); 3) це — соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність, як зміст відносин) [28, с.35-48]. Маючи такі, і вищезазначені, теоретичні положення, продовжимо дослідження безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.204 КК України.

Проведене нами дослідження свідчить, що в юридичній літературі, звичайно, відсутня якась позиція відносно того, хто може бути суб'єктом відносин у площині кримінально-правової охорони досліджуваних відносин, а точніше, цьому питанню увага взагалі не приділялась. Зазначене дає нам можливість стверджувати про те, що суб'єкти відносин як структурний елемент об'єкта цього злочину (ст.204 КК України) зовсім не підлягали дослідженню. А він, на наш погляд, істотно впливає на з'ясування питання, що слід визнавати безпосереднім об'єктом злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів. Належний аналіз існуючих джерел, що стосується цієї проблеми, в тому числі нормативно-правових актів та проведення опитування студентів юридичних факультетів, працівників суду та правоохоронних органів, дає нам підстави визначитися з суб'єктами суспільних відносин, що забезпечують умови з охорони належного справлян-

ня акцизного збору з підакцизних товарів до Державного бюджету. Тобто суб'єктами або учасниками зазначених вище відносин можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Для досягнення мети охорони відносин, що забезпечують умови з належного справляння акцизного збору з підакцизних товарів до Державного бюджету, є не тільки виявлення осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 204 КК України, притягнення їх до кримінальної відповідальності, але й забезпечення від ухилення від справляння акцизного збору як фізичними, так і юридичними особами. Дослідження суб'єктів суспільних відносин, а також їх соціальних функцій у цих відносинах дасть змогу визначити на науковій основі ті суспільні відносини, які виступають об'єктом цього злочину. На наш погляд, цю властивість суб'єктів у суспільних відносинах використовує інколи законодавець, як для визначення меж дії кримінального закону, так і для вказівки на ті суспільні відносини, що є об'єктом відповідного злочину (скажімо, незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів) [24, с.8-9]. Як свідчить аналіз складу злочину, передбаченого ст. 204 КК України, законодавець цей підхід до злочину, передбаченого цією статтею, не застосував, чим дещо ускладнив дослідження зазначеної проблеми, а також і застосування закону (ст. 204 КК України) в практичній діяльності правоохоронних органів та суду. Провівши вивчення кримінальних справ цієї категорії, ми встановили з однієї сторони (у 80% справ) одним із суб'єктів цих суспільних відносин, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність (ст.204 КК України), обов'язковою була фізична особа (людина), а також підприємства-виробники та імпортери підакцизних товарів (у 20% справ).

З метою встановлення другої сторони суб'єктного складу відносин, що нами аналізуються, ми звернулися до законодавчих і підзаконних актів, а також слідчої та судової практики. Так, аналіз законодавчих та підзаконних актів, що стосуються суспільних відносин, що забезпечують умови з охорони належного справляння до Державного бюджету акцизних платежів (зборів) з підакцизних товарів, які є елементом об'єкта злочину, передбаченого ст. 204 КК України, виступають як фізичні, так і юридичні особи відповідно до чинного законодавства України [29; 30; 31, с.458; 32, с.1; 33, с.447; 34, с.1; 35, с.153; 36 та ін.], яке свідчить, що з другої сторони суб'єктами відносин є підприємства-виробники підакцизних товарів, імпортери, Кабінет Міністрів України, ДФС, тощо, а також фізичні особи.

Аналіз соціальної функції суб'єкта відносин, тобто його прав та обов'язків (статусу), іншими словами соціального взаємозв'язку у суспільних відносинах, має, на нашу думку, певну цінність, оскільки з'ясування суб'єктного складу відносин сприяє визначенню змісту самих відносин, дає можливість оцінити їх характер, обсяг цих відносин і межі дії закону (ст. 204 КК України). Отже, робити повним перелік суб'єктів суспільних відносин (безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.204 КК України) немає необхідності. Важливо, на наше переконання, лише зрозуміти, що вони можуть мати різноманітні варіанти, які так чи інакше можуть впливати на зміст цих відносин та межі кримі-

нальної відповідальності за цей злочин. Про це переконливо свідчить і судова практика. Так, суди правильно кваліфікували діяння лише тоді, коли встановлювали суб'єктів відносин, їх соціальний статус та роль у досліджуваних суспільних відносинах.

Отже, виходячи із предмета дослідження, розглянемо такий структурний елемент відносин як соціальний взаємозв'язок у суспільних відносинах, які забезпечують умови з охорони належного справляння акцизного збору до Бюджету держави з підакцизних товарів та забезпечують від ухилення від такого непрямого податку. Такий структурний елемент суспільних відносин, що нами досліджується, а саме, соціальний взаємозв'язок, в юридичній літературі справедливо розглядається як засіб самих відносин [37, с.5; 38, с.4]. Цей зв'язок, як свідчить дослідження, може виявитися як на рівні індивідуальної взаємодії суб'єктів, так і у взаємодії людських спільнот, а також і індивідуумів із відповідними спільнотами, як елементами соціуму. Зовні цей соціальний зв'язок проявляється, як показує вивчення нами кримінальних справ і нормативної бази, що стосуються відносин, що нами аналізуються, а також опитування працівників правоохоронних органів та суду в таких формах діяльності, як виконання обов'язків із забезпечення умов з належного справляння акцизного збору з підакцизних товарів. Це, зокрема, має відбуватися: 1) на законодавчому рівні – підготовка несуперечливих нормативно-правових актів, які були б зрозумілими населенню, виробникам підакцизних товарів, імпортерам тощо, які зобов'язані належним чином справляти акцизний збір з підакцизних товарів, а також здійснювати належний контроль такого непрямого податку, забезпечувати умови з охорони життя та здоров'я осіб від виготовлених товарів з недоброякісної сировини (матеріалів); 2) в інструктивних та роз'яснювальних заходах стосовно необхідності справляння акцизного збору та щодо небезпечності підакцизних товарів, виготовлених з недоброякісної сировини (матеріалів) тощо; 3) в заходах організаційного характеру, необхідних для забезпечення акцизного збору; 4) в експертній діяльності для з'ясування безпечності підакцизних товарів тощо.

Запропоновані нами пропозиції мають практичне значення, адже вивчення кримінальних проваджень та їх результатів, свідчить, що 60% має соціальний зв'язок (взаємозв'язок суб'єктів), характерний для забезпечення умов з охорони суспільних відносин, що нами аналізуються; 40% стосувалися запобігання злочинів, передбачених ст.204 КК України.

Нас цікавить, як це слідує із нашого дослідження, соціальний зв'язок, важливою ознакою якого є обов'язок певної поведінки суб'єктів суспільних відносин, які забезпечують умови з належного справляння акцизного збору (непрямого податку) з підакцизних товарів до Державного бюджету, тобто їх взаємодії. Проте, слід зазначити, що інтерес суб'єктів суспільних відносин – це лише певна форма прояву, вираження, реалізації суспільних відносин, яка може відбутися через поведінку суб'єктів відносин, але не самі суспільні відносини як результат, і це є істинним.

Таким чином, для визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.204 КК України – мають враховуватися лише ті суспільні відноси-

ни, що відповідають інтересам всього суспільства, а не інтересам окремої особи на її розсуд чи певні вподобання. Такими можуть бути лише позитивні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону, в нашому випадку суспільні відносини, що забезпечують умови з належного справляння акцизного збору з підакцизних товарів до Державного бюджету та ті відносини, що забезпечують умови з охорони життя та здоров'я споживачів підакцизних товарів.

Дотримуючись концепцій, що предмет злочину і предмет суспільних відносин у складі злочину не одне і те ж, а тому для злочину, передбаченого ст. 204 України, предметом відносин є умови, що забезпечують, у відповідності з чинним законодавством України, належне справляння акцизного збору з підакцизних товарів до Державного бюджету України. У цьому сенсі справедливим є твердження, що предметом суспільних відносин є усе те, з приводу чого і у зв'язку з чим існують суспільні відносини, які нами аналізуються [39, с.7].

Слід звернути ще раз увагу на те, що кримінально-правовою доктриною, як правило, визнається те, що об'єктом злочину є суспільні відносини, на які посягає те чи інше суспільно небезпечне діяння [40, с. 96]. В такому сенсі об'єкт є істотним, обов'язковим елементом складу злочину, передбаченого ст.204 КК України, і значною мірою визначає небезпеку асоціальної поведінки особи, вказує на її соціальну суть – суспільну небезпеку. Дотримуючись у нашому дослідженні концепції трьохчленної структури суспільних відносин, яку запропонував О.В. Дроздов: 1) носії (суб'єкти відносин); 2) предмет, з приводу якого існують відносини; 3) суспільно-значуща діяльність (соціальний зв'язок як зміст відносин) [41, с.22–69], ми переконані, що такий підхід є науковим і має бути використаний у нашому дослідженні.

Висновки. Дослідивши структуру суспільних відносин, існуючі точки зору, можна запропонувати формулювання основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.204 КК України:

- 1) основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови (стосунки) з належного, тобто встановленого чинним законодавством України, справляння акцизного збору з підакцизних товарів до Державного бюджету;
- 2) додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови (стосунки) з охорони життя та здоров'я людей – споживачів підакцизних товарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26.- Ст. 131.
2. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в Советском уголовном праве / В.Я. Тацій. – Харьков : Высшая школа, 1988. – 198 с.
3. Сучасне кримінальне право України: [курс лекцій] / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 640 с.
4. Кримінальне право України: Загальна частина: [підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти] / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; [за ред.

проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація]. – Київ – Харків : Юринком Інтер – Право, 2002. – 416 с.

5. Кримінальне право України. Теоретичний курс та практикум: [посіб. для підгот. до держ. іспитів] / В.В. Кузнєцов, А.В. Савченко, В.С. Пługатир; [за заг. ред. В.Я. Горбачевського]. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 344 с.

6. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: [Навчальний посібник] В.Я. Тацій. – Харків : Українська юридична академія, 1994. – 80 с.

7. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності / О.О. Дудоров // Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.). – Вид. 2-ге, переробл. та допов. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Климентя. – К. : Атіка, 2008. – С. 214-300.

8. Тацій В.Я. Коментар до статей. 199-201, 2031-206, 209,213, 216, 219, 2221, 2231-224, 227, 229, 231-2322 / В.Я. Тацій // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. - Т.2.: Особлива частина (Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна) – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – С.236-238.

9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: Особлива частина / (П.П. Андрушко, О.Ф. Бантишев, В.О. Глушков та ін.); за заг. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. – К. : Форум. – ч.2, 2001. – С. 944.

10. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Коментар до ст. 204 КК України / О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Каннон, А.С.К., 2001. – С. 526–530.

11. Стрельцов Е.Л. Преступления в сфере хозяйственной деятельности / Е.Л. Стрельцов // Уголовное право Украины. Общая и особенная части: [учебник]; Под ред. Заслуженного деятеля науки и техники Украины, доктора юридических наук, профессора Е.Л. Стрельцова. – Х. : ООО «Одиссей», 2002. – С.373-402.

12. Мамотенко О.П. Кримінально-правова характеристика складу злочину, передбаченого статтею 204 Кримінального кодексу України / О.П. Мамотенко // Науковий вісник херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – Вип. 6-1. – Т.3, 2014. – С.148-152.

13. Сулейманов С.М. Уголовная ответственность за незаконный оборот немаркированных товаров и продукции: дис. ... канд. юрид. наук; специальность: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Сулейманов Сулейман Магомедович. – М. : Российская Академия наук, Институт государства и права РАН, 2004. – 219 с.

14. Мінаєв М.М. Кримінальна відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст.204 КК України): Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / Михайло Миколайович Мінаєв. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2005. – 235 с.

15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. –К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

16. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: [монографія] / О.О.Дудоров. – К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.

17. *Тацій В.Я., Киричко В.М., Перепилиця О.И.* Преступления в сфере хозяйственной деятельности / В.Я. Тацій, В.М. Киричко, О.И. Перепилиця // Уголовное право Украины. Особенная часть: [учебник] / М.И. Бажанов, Ю.В. Баулин, В.И. Борисов, и др.; Под ред. М.И. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Юринком Интер, 2003. – С.190-296.

18. *Мамутов В.К.* Господарська система. Господарське право / В.К. Мамутов // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 1998. Т.1: А-Г. – С. 619 – 622.

19. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436 [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Закони України. – <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

20. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010. № 2755-VI [Електронний ресурс]. Верховна Рада України. Законодавство України. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

21. *Вінник О.М.* Господарське право: [навчальний посібник.] - 2-е вид., змін. та допов. / О.М. Вінник – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2009. – 766 с.

22. *Січевлюк В.А.* Господарське право України: [навчальний посібник.] / В.А. Січевлюк – К. : УІРФР, 2010. - 474 с.

23. *Орлюк О.П.* Фінансове право: Академічний курс: [підручник] / О.П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2010. - 808 с.

24. *Жевлаков Э.Н.* Понятие экологических преступлений. Объект и система / Э. Н. Жевлаков // Проблемы борьбы с экологическими правонарушениями в свете решений XXVII съезда КПСС. – М. : ВЮЗИ, –1990. – С. 5–24.

25. *Ляпунов Ю.И.* Уголовно-правовая охрана природы в СССР / Ю.И. Ляпунов // Советская юстиция. – 1973. – № 23. – С. 11–15.

26. Кримінальне право України. (Особлива частина): [підручник] / За ред. О.О. Дудорова, Е.О. Письменського. – Луганськ : Ельтон-2, 2012.– Т.1. – 2012.– 780 с.

27. Кримінальне право України. Особлива частина: [підручник] / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.

28. *Кузнецова Н.Ф.* Преступление, состав преступления уголовно-правовой нормы / Н.Ф. Кузнецова // Вестник МГУ. – Право. – 1967. – №4. – С. 35 – 48.

29. Положення про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2010 р. № 1251 // [Електронний ресурс]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1251-2010-п>

30. Деякі питання запровадження марок акцизного податку нового зразка для алкогольних напоїв і тютюнових виробів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 р. № 627 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ №721 від 29.12.2014) // Урядовий кур'єр № 88 від 20.05.2015. – стор.10

31. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України (1972-2008). – Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. – 458 с.

32. Excise Duties: Commission provides free on-line access to excise registration number (SEED – on – Europa) // IP/06/1400. – Bruggels, 16 October 2006. – P.1.

33. Taxations Trends in the European Union: Data for the EU Member States and Ivorwey // Luxembourg: Office for Official Publication of the European Communities free.

34. Excise Duties: Commission provides free on-line access to excise registration number (SEED – on – Europa) // IP/06/1400. – Bruggels, 16 October 2006. – P.1.

35. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1999 р. №5 // Постанови Пленуму Верховного Суду України (1963-2000). Офіційне видання. – В 2-х т. –К., 2000. – Т.2. – С. 153.

36. Митний кодекс України від 11 липня 2002 року № 92-IV //Офіційний вісник України. – 2002. – № 31. – С. 1444.

37. *Тацій В.Я.* Преступление против природных богатств СССР / В.Я. Тацій // Уголовное право УССР: Особенная часть: [учебник] // Под ред. М.И. Бажанова и др. – К. : Высшая школа. Головное изд-во, 1989. – 503 с.

38. *Ищенко О.М., Матвійчук В.К., Єрсова І.Ю.* Кримінально-правовий захист атмосферного повітря: Навчальний посібник / О.М. Іщенко, В.К. Матвійчук, І.Ю. Єрсова. – К. : РВВ МВС України, 1994. – 64 с.

39. *Никифоров Б.С.* Объект преступления по Советскому уголовному праву / Борис Сергеевич Никифоров. – М. : Госюриздат, 1960. – 229 с.

40. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія] / В.К. Матвійчук. – К. : Національна академія управління, 2011. – 368 с.

41. *Дроздов А.В.* Человек и общественные отношения / А.В. Дроздов. – Л. : Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1966. – 124 с.

Гмирін А.А. Безпосередній об'єкт злочину незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів

У статті досліджується безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст.204 КК України. Піддані детальному аналізу структура суспільних відносин, що охороняється цією статтею КК України, існуючі точки зору на безпосередній об'єкт цього злочину, чинне законодавство і практика. Пропонується авторське визначення основного та додаткового безпосереднього об'єктів цього злочину.

Ключові слова: суспільні відносини, об'єкт, безпосередній об'єкт, предмет відносин, акцизний збір, підакцизні товари, суб'єкти відносин, соціальний зв'язок.

Гмырин А.А. Непосредственный объект преступления незаконное изготовление, хранение, сбыт или транспортировка с целью сбыта подакцизных товаров

В статье исследуется непосредственный объект преступления, предусмотренного ст.204 УК Украины. Подвергнуты детальному аналізу структура общественных отношений, охраняемых этой статьей УК Украины, существующие точки зрения на непосредственный объект этого преступления, действующее законодательство и практика. Предлагается авторское определение основного и дополнительного непосредственных объектов этого преступления.

Ключевые слова: общественные отношения, объект, непосредственный объект, предмет отношений, акцизный сбор, подакцизные товары, субъекты отношений, социальная связь.

Hmyrin A. The direct object of the crime of the illegal manufacture, possession, sale or transportation with the aim to sell excisable goods

This paper examines the direct object of the crime under Art. 204 of the Criminal Code of Ukraine. Subjected to a detailed analysis the structure of social relations protected by this

article of the Criminal Code of Ukraine, the existing terms of the direct object of the crime, current legislation and practice. proposed definition of primary and secondary direct object of the crime.

Keywords: *public relations, object, direct object, subject of relations, excise tax, excise goods, social communication.*

Стаття надійшла до редакції 23.11.2015.

УДК 343.21

Zapototskyy A.P., Sharmar O.M.

THE PROBLEMICAL QUESTIONS OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR CORRUPTION CRIMES

А.П. Запотоцький*проректор Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,****О.М. Шармар****доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Постановка проблеми. Норми Кримінального кодексу (далі – КК) України, які передбачають кримінальну відповідальність за корупційні злочини, можуть ефективно застосовуватися лише за умови належного розвитку усього законодавства: конституційного, цивільного, адміністративного, фінансового, тощо. Неузгодженість антикорупційного законодавства в різних сферах, що блокує його ефективне застосування в цій частині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблем корупційних злочинів займалися такі науковці як: О. О. Дудоров, Ю.В. Баулін, В. І. Борисов, В. М. Гаращук, З. А. Загинеї, В. М. Киричко, Н. О. Кочерова, В. А. Клименко, В. П. Корж, В.В. Кузнецов, В. М. Куц, І. Мезенцева, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, В. І. Осадчий, А. В. Савченко, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, М. І. Хавронюк, А. Н. Ярмиш та ін.

Метою статті є аналіз проблемних питань корупційних злочинів, передбачених ст. 45 Кримінального кодексу (далі – КК) України.

Основні результати дослідження. У 2006 р. Верховна Рада України (далі – ВРУ) ратифікувала основні міжнародно-правові акти з питань протидії корупції: Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією 1999 р. [1] і Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2003 р.) [2]. Саме на підставі та з урахуванням термінології, яка вживається в міжнародних нормативно-правових актах, здійснено побудову національного антикорупційного законодавства (в т. ч. відповідних норм у чинному КК України, яке має містити аналогічні та несуперечливі нормативні конструкції). У ст. 3 Кримінальної конвенції зазначається: «Кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для встановлення у своєму національному законодавстві кримінальної відповідальності за умисне вчинення вимагання чи одержання будь-якими посадовими особами прямо чи опосеред-

ковано будь-якої неправомірної переваги, для них особисто чи для інших осіб, або прийняття пропозиції чи обіцянки надання такої переваги з метою виконання чи невиконання ними своїх службових обов'язків» [1].

На підставі цієї норми кримінальну відповідальність було встановлено не тільки за давання або одержання, а й за пропозицію чи обіцянку такої неправомірної вигоди, а також за пропозицію чи обіцянку надання неправомірної вигоди не тільки службовій особі, а й будь-якому працівнику державного підприємства, установи чи організації. Вважаємо, що не можна погодитися із таким формулюванням норми щодо криміналізації пропозиції чи обіцянки надання неправомірної вигоди, а також прийняття пропозиції або обіцянки надання неправомірної вигоди (ст.354 КК «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації» ст.368 КК «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», 368-3 «Зловживання впливом», ст.368-4 КК «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст.369 КК «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі», ст.370 КК «Провокація підкупу» КК України [3]). Тому що вчинення таких дій може свідчити лише про наявність наміру, думки отримати неправомірну вигоду, що саме по собі не утворює склад злочину (ст.11 КК). І лише у випадку, якщо той, хто пропонує неправомірну вигоду та той, кому її пропонують, доходять певної домовленості про умови та способи реалізації їх «спільного плану», такі дії можна розглядати як готування до злочину. Але довести або спростувати таку домовленість на практиці майже неможливо.

Отже, такі зміни в перелічених статтях Особливої частини КК не були доречними, тому що це охоплюється положеннями Загальної частини КК. Проаналізувавши цю ситуацію необхідно зауважити, що застосування Кримінальної Конвенції розраховувалося на ті країни, які в КК не містять поняття готування та замаху на злочин. Забезпечивши імплементацію цього положення в КК України не було враховано його інтеграційних елементів, попередньої злочинної діяльності.

14 жовтня 2014 р. ВРУ в другому читанні прийняла Закони України «Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодонабувачів юридичних осіб та публічних діячів». Ці законодавчі акти базуються на міжнародних актах антикорупційного спрямування, більшість яких ратифіковано Україною. З метою встановлення невідповідності та неузгодженості положень деяких норм антикорупційного законодавства з нормами КК України, зупинимось на аналізі ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 № 1700-VII та деяких корупційних злочинів.

Згідно зі ст.1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року, **корупція** – це використання особою, зазначеною у ч.1 ст.3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відпо-

відно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч.1 ст.3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. Аналіз цього поняття дозволяє ствердити що корупція має мету одержання або надання неправомірної вигоди [4].

Відповідно до ст.1 Закону України від 14 жовтня 2014 року «Про запобігання корупції» **корупційне правопорушення** – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч.1 ст.3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [4].

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 р., до корупційних злочинів було віднесено суспільно небезпечні діяння, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також діяння, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК України.

Вчений В.М. Киричко вважає, що корупційні злочини мають дві групи ознак: а) склад злочину, передбачений КК; б) ознаки корупційного правопорушення [5, с.14]. В. М. Куц вказує, що корупційним злочином є передбачене в Особливій частині Кримінального кодексу України суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення [6, с.35]. Аналізуючи склад корупційного правопорушення, необхідно зазначити, що його обов'язковим елементом є суб'єкт правопорушення, про якого мова йдеться у понятті корупції та в ст.3 «**Суб'єкти**, на яких поширюється дія цього Закону». До них відносяться: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим; б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови; в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування; г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби; г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії,

Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій); д) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Національного антикорупційного бюро України; е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи; є) члени Національного агентства з питань запобігання корупції; ж) члени Центральної виборчої комісії; з) поліцейські; и) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим; 2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті; б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом); 3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, — у випадках, передбачених цим Законом [4]. У цьому переліку суб'єктів корупційних правопорушень відсутня фізична особа як загальний суб'єкт правопорушення, яка відповідно до поняття корупції може пропонувати, обіцяти неправомірну вигоду. А це означає, що злочини, які містять загальний суб'єкт законодавцем віднесені до корупційних злочинів (ч.1 ст.354 КК, ч.1 ст.368-3 КК, ч.1 ст.368-4 КК, ст.369 КК, ч.1 ст.369-1 КК).

До законодавчого поняття корупції, закріпленого в ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року включено не лише «пасивного корупціонера», а й «активного корупціонера» (загального суб'єкта правопорушення), дії якого полягають у «наданні неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч.1 ст.3 цього Закону». Вважаємо, що існує неузгодженість між положеннями ст.1 Закону України, яка містить поняття корупції та ст. 3 «Суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону». Крім цього, у підпункті «а», п. 2 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» зазначено тільки про посадових осіб у публічній сфері, а загалом про службових осіб мова не йде. У зв'язку з цим виникає питання чи відносяться до суб'єктів корупції працівники державних підприємств, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно господарські функції.

Визначаючи критерії поділу корупційних злочинів, В.І. Тютюгін та К.С. Косінова стверджують, що, в ст.45 КК України всі корупційні злочини

розподілені на дві відносно самостійні групи: а) безумовно корупційні, що передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК; б) такі, що вважаються корупційними лише за умови їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем (статті 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК). Аналізуючи злочини першої групи дослідники приходять до висновку, що вони або завжди пов'язані зі зловживанням владою чи службовим становищем, а також можливостями, які випливають із такого становища особи, або ж пов'язані з одержанням неправомірної вигоди від іншої особи (можливість одержання якої так само пов'язана з обійманням особою певної посади) [7, с.394]. Отже, характеризуючи безумовно корупційні злочини науковці залишають поза увагою те, що серед їх переліку містяться і склади злочинів із загальним суб'єктом злочину.

Також В.І. Тютюгін та К.С. Косінова стверджують, що у переважній більшості корупційні злочини, зокрема, передбачені статтями 191, 354, 357, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, ч. 2 та 3 ст. 369-2 КК, обов'язковою є наявність корисливого мотиву [7, с.395]. Водночас у ч.1 ст.357 КК зазначено: «викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем, а так само їх умисне знищення, пошкодження чи приховування, а також здійснення таких самих дій відносно приватних документів, що знаходяться на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності, вчинене з *корисливих мотивів або в інших особистих інтересах*» [3]. Це свідчить про те, що заволодіння службовою особою документами, штампами, печатками, тим більше їх пошкодження не завжди відбувається з метою одержання неправомірної вигоди у ст.357 КК, а й в інших особистих інтересах, які можуть не передбачати мети одержання неправомірної вигоди, а за її відсутності злочин не може бути корупційним.

Слід зазначити, що такі ж корисливі мотиви, які виникають з метою одержання неправомірної вигоди відсутні і в ст.320 КК України «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів», вони також не зазначені в диспозиції ст.210 КК України «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» [3].

Ознакою поняття корупції є *схилення* відповідної особи виключно до *протиправного* використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей. З цього приводу А.Н. Ярмиш зазначає, що якщо неправомірну вигоду надають (пропонують, обіцяють) за те, щоб суб'єкт сумлінно та вчасно виконав свої обов'язки, тобто щоб він здійснив *правомірні дії*, надання за них неправомірної вигоди не підпадає під поняття корупційного злочину. Незважаючи на це, ст.45 КК України передбачає відповідні статті як корупційні без будь-яких обмежень, наприклад, згідно з якою ч.1 ст.368-2 КК України незаконне збагачення полягає у набутті особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значно-

му розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі [8, с.388].

Окрім зазначених неузгодженостей антикорупційного законодавства існують і деякі прогалини. Так, примітка до ст.369-2 КК передбачає: «Особами, уповноваженими на виконання функцій держави, є особи, визначені в пунктах 1-3 ч.1 ст.4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Як бачимо у примітці зазначений не чинний ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції» [9], замість необхідного чинного «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. Відсутність посилання на ЗУ «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. не дозволяє встановити на законодавчому рівні перелік осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Без цього неможлива кваліфікація дій суб'єкта злочину, передбаченого ст.369-2 КК України. У цій ситуації стосовно осіб, які вчинили злочин, передбачений ст.369-2 КК України до 14 жовтня 2014 р. застосувати зворотню дію в часі закону, який скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи, передбачену ст.5 КК України.

Висновок. Таким чином, визначення законодавцем переліку корупційних злочинів не вирішило багатьох проблем для правозастосування у зв'язку з існуючими неузгодженнями між формою та змістом закону про кримінальну відповідальність, який в цій частині у значній мірі має банкетний характер. А це не сприяє підвищенню ефективності застосування кримінально-правових норм та запобіганню і протидії корупції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_101.
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.
3. Кримінальний кодекс України від 05.05.2004 р. (за станом на 26.11.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Про запобігання корупції Закон України від 14.10.2014 р. № 766-VIII від 10.11.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
5. *Киричко В.М.* Кримінальна відповідальність за корупцію. Науково-практичний коментар / В.М. Киричко. – Х. : Право, 2013. – 424 с.
6. *Куц В.* Поняття корупційних злочинів та їх види / В.Куц, Я.Триньова. // Вісник Національної академії прокуратури України: проблеми сьогодення, теорія, практика, життя академії – 2012 – № 4. – С. 32–36.
7. *Тютюгін В.І.* Поняття та ознаки корупційних злочинів / В.І. Тютюгін, К.С. Косінова // Вісник Асоціації кримінального права України, 2015. – №1(4). – С. 388-396.
8. *Ярмиш А.Н.* Ціна помилки законодавця (щодо переліку корупційних злочинів у ст.45 КК України) / Проблеми науки кримінального права та їх вирішення у

законотворчій та правозастосовній діяльності: матеріали між нар. наук-практ конф., 8-9 жовт. 2015 р. / редкол.: В.Я. Тацій (гол. ред.), В.Л. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право. – С. 385–389.

9. Про запобігання та протидію корупції в Україні: Закон України від 07.04.2011 р. № 1700-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

Запотоцький А.П., Шармар О.М. Проблемні питання кримінальної відповідальності за корупційні злочини

У статті досліджуються законодавчі засади державної антикорупційної політики в Україні. Встановлено невідповідності та неузгодженості положень деяких норм антикорупційного законодавства з нормами КК України. Аналізується перелік корупційних злочинів, передбачених статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також діяння, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 КК України. Розкрито особливості елементів складів корупційних злочинів. Доводиться, що, не зважаючи на позитивні риси та важливість їх закріплення в Кримінальному кодексі України є проблемні питання їх систематизації, виходячи з аналізу поняття корупції та корупційного правопорушення.

Ключові слова: корупція, корупційне правопорушення, суб'єкти корупційного правопорушення, корупційні злочини, неправомірна вигода, корисливий мотив, зловживання службовим становищем.

Запотоцький А.П., Шармар О.М. Проблемные вопросы уголовной ответственности за коррупционные преступления

В статье исследуются законодательные основы государственной антикоррупционной политики в Украине. Установлено несоответствия и несогласованности положений некоторых норм антикоррупционного законодательства с нормами УК Украины. Анализируется перечень коррупционных преступлений, предусмотренных статьями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, в случае их совершения путем злоупотребления служебным положением, а также деяния, предусмотренные статьями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 УК Украины. Раскрыты особенности элементов составов коррупционных преступлений. Доказывается, что, несмотря на положительные черты и важность их закрепления в Уголовном кодексе Украины есть проблемные вопросы их систематизации, исходя из анализа понятия коррупции и коррупционного правонарушения.

Ключевые слова: коррупция, коррупционное правонарушение, субъекты коррупционного правонарушения, коррупционные преступления, неправомерная выгода, корыстный мотив, злоупотребление служебным положением.

Zapototskyu A.P., Sharmar O.M. The problematical questions of criminal responsibility for corruption crimes

Being investigated the legislative bases of state anti-corruption policy of Ukraine. Identified the disparities and non-agreement of the provisions of some standards with standards of Ukrainian Criminal Code. Being analyzed the list of the corruption crimes, according to the articles 191, 262, 308, 312, 320, 357, 410, in case if they have been done by means of official duties abusing, as well as actions according to the articles 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 of Ukrainian Criminal Code. Revealed the elements peculiarities of the corruption corpus delicti. Proving that, in spite of the positive features and importance

of their fixing in the Criminal Code of Ukraine, there are still problematical questions in their systematization proceed from the analysis of the corruption and corruption delinquency conception.

Key words: *corruption, corruption infringement, the individuals of corruption delinquency, corruption crimes, undue preference, lucrative impulse, official duties abusing.*

Стаття надійшла до редакції 09.12.2015.

УДК 343

Karpenko M.I., Popchenkova I.M.

THE REASONS, CONSEQUENCES AND PREVENTION OF MILITARY CRIMES, INCLUDING ART. 422 CRIMINAL CODE OF UKRAINE

М.І. Карпенко*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»,***І.М. Попченкова***студентка V курсу
ВНЗ «Національна академія управління»*

ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ПРОФІЛАКТИКА ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ, ЗОКРЕМА ЗА СТ. 422 КК УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Від стану законності і правопорядку у Збройних Силах та інших військових формуваннях, що діють відповідно до законодавства України, багато в чому залежить ефективність виконання покладених на них найважливіших державних задач. Окремі закони, військові статuti та інші підзаконні нормативні акти чітко і точно регламентують усі сфери життя та діяльності Збройних Сил. На військовослужбовців покладається неухильне дотримання Конституції України, законів і підзаконних актів, Військової присяги, наказів командирів (начальників). Все це багато в чому зумовлює специфіку суспільних відносин у сфері несення військової служби, а також особливості і суспільну небезпеку їх порушень, у тому числі і злочинів [1].

Особливо актуальною тематика військових злочинів стала в останні декілька років в Україні. Насамперед це пов'язано з тими подіями, що нині відбуваються в нашій країні. За минулі 2014-2015 рр. в Україні, як свідчить статистика, на превеликий жаль, зросла чисельність злочинів, що вчиняються у сфері військової служби. Як наслідок, з цього випливає підрив авторитету військових формувань не тільки всередині країни, а й ставить під сумнів можливість держави заявити про себе як про сильну та організаційно-дисципліновану в умовах особливої ситуації на міжнародній арені. Зокрема, серед злочинів, які вчиняються, враховуючи їх можливу латентність, так чи інакше виступає і злочин, передбачений ст.422 КК України, а саме – розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості.

Оперуючи статистичними даними Державної судової адміністрації України в період за 2001-2011 рр. за вчинення даного злочину осуджено 8 осіб.

При цьому, в порівнянні з цими роками кількість військових злочинів дедалі збільшується, що стосується не тільки злочину, передбаченого ст.422 КК України, а й злочинів проти встановленого порядку несення військової служби в цілому. За статистичними даними Генеральної прокуратури України, поданими в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення за 2014-2015 рр. кількість облікованих військових злочинів просто вражає (див. табл.1).

Табл. 1

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Статистичні дані за 2014–2015 рр.

	Обліковано кримінальних правопорушень		Кримінальне правопорушення у провадженнях, досудове розслідування у яких зупинено відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України*		Крим. правопорушення за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	
	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.	2014 р.	2015 р.
Всього правопорушень:	4153	6213	1264	2348	851	2338
Особливо тяжких	25	70	1	3	1	23
Тяжких	875	2564	129	851	147	812
Середньої тяжкості	3130	3495	1132	1491	642	1462
Невеликої тяжкості	123	84	2	3	61	41
Непокоря, ст. 402	310	257	1	10	194	214
Невиконання наказу, ст. 403	5	1	0	0	0	1
Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків, ст. 404	7	12	0	0	3	7
Погроза або насильство щодо начальника, ст. 405	55	84	1	1	33	60
Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, ст. 406	41	80	0	1	26	44
Самовільне залишення військової частини або місця служби, ст. 407	1814	3927	577	1586	312	1556

Дезертирство, ст. 408	1061	997	675	729	69	159
Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом, ст. 409	81	57	3	9	44	24
Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, ст. 410	288	191	5	6	62	68
Умисне знищення або пошкодження військового майна, ст. 411	6	3	0	0	3	2
Необережне знищення або пошкодження військового майна, ст. 412	13	12	0	0	0	3
Втрата військового майна, ст. 413	96	145	0	1	52	79
Порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, ст. 414	177	188	0	2	27	72
Порушення правил водіння або експлуатації машин, ст. 415	74	63	0	1	5	17
Порушення правил польотів або підготовки до них, ст. 416	0	2	0	0	0	0
Порушення правил кораблеводіння, ст. 417	0	0	0	0	0	0
Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання, ст. 418	7	0	1	0	2	0

Порушення правил несення прикордонної служби, ст. 419	7	10	0	0	0	1
Порушення правил несення бойового чергування, ст. 420	0	0	0	0	0	0
Порушення статутних правил внутрішньої служби, ст. 421	5	6	0	0	3	5
Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості, ст. 422	3	28	0	2	0	10
Недбале ставлення до військової служби, ст. 425	72	91	0	0	12	5
Бездіяльність військової влади, ст. 426	24	11	1	0	3	2
Перевищення військовою службовою собою влади чи службових повноважень, ст. 426-1	-	42	-	0	-	8
Здача або залишення ворогові засобів ведення війни, ст. 427	0	0	0	0	0	0
Залишення гинучого військового корабля, ст. 428	0	0	0	0	0	0
Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю, ст. 429	0	1	0	0	0	1
Добровільна здача в полон, ст. 430	0	0	0	0	0	0
Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні, ст. 431	0	0	0	0	0	0
Мародерство, ст. 432	1	0	0	0	0	0
Насильство над населенням у районі воєнних дій, ст. 433	4	5	0	0	0	0

Погане поводження з військовополоненими, ст. 434	0	0	0	0	0	0
Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею, ст. 435	0	0	0	0	0	0
Зупинення досудового розслідування у разі переховування підозрюваного від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме						

Отже, враховуючи сумнозвісні статистичні дані, наведені у таблиці, можна впевнено сказати, що зростання кількості військових злочинів є дестабілізуючим чинником і з огляду на неоднозначність ситуації на Сході України. Зокрема, вказаний злочин, передбачений ст.422 КК України, безсумнівно вважається одним з таких, що майже завжди тягне за собою тяжкі наслідки. Це пояснюється з точки зору його суспільної небезпечності, яка по своїй суті полягає в тому, що відомості, які становлять державну таємницю так чи інакше можуть стати надбанням, «своєрідним подарунком» для іноземних розвідок або терористичних організацій. Звичайно, це може призвести до негативних наслідків безпосередньо не тільки для України, а й до можливого використання отриманої інформації і проти людства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізом та дослідженням сутності, правової регламентації, загальних теоретичних аспектів та запобігання злочину, передбаченого ст.422 КК України, а також тематикою військової психології займалось та продовжує займатись достатня кількість науковців, фахівців та провідних спеціалістів, а саме: С.І. Дячук, М.Г. Колодяжний, В.В. Кухар, В.Г. Смирнов, Є.Б. Пузиревський, І.І. Солодкин, О.О. Буряк, О.В. Столярський, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, В.М. Чередник, Р.Л. Чорний та інші зробили свій внесок у розвиток правової думки з даного питання.

Мета статті. З огляду на специфічні особливості злочину, що передбачений ст.422 КК України, варто наголосити на необхідності з'ясування суті даного злочину в цілому з огляду його загальнотеоретичних засад. При цьому не менш важливими є норми тих джерел законодавства, на які посилається законодавець при викладі диспозиції цієї статті. Зважаючи на потенційну небезпеку наслідків вчинення злочину, передбаченого ст.422 КК України, ще одним надзвичайно важливим моментом нині є розроблення ефективних превентивних заходів задля недопущення вчинення злочину, який посягає на порушення порядку зберігання відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю. В цьому аспекті варто виділити таке поняття як соціальна адаптація військовослужбовців, які брали участь у бойових діях. З огляду на це, варто приділити достатню увагу явищу військової психології як з вітчизняної точки зору, так і враховуючи міжнародний досвід

Сполучених Штатів Америки по адаптації військовослужбовців та попередження злочинності у військовій сфері.

Основні результати дослідження. Як відомо, поняття військових злочинів в Україні офіційно закріплено ст. 401 КК України, де визначено їх як злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військово-возобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів.

До військових злочинів у розділі XIX Особливої частини КК України законодавець відніс і злочин, передбачений ст.422 – розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості, таким чином звернувши особливу увагу на предмет даного злочину – відомості, документи, предмети військового характеру, що становлять державну таємницю.

Проводячи дослідження та слідуючи поставленій меті, варто зупинитись на детальній характеристиці зазначеного виду злочину. Безпосереднім об'єктом даного злочину виступає режим військової таємниці, а безпосередньо злочин виражається у 2-х його формах:

– розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, за відсутності ознак державної зради, як це передбачено диспозицією ч.1 ст.422;

– втрата документів або матеріалів, що містять відомості військового характеру, які становлять державну таємницю, предметів, відомості про які становлять державну таємницю, особою, якій вони були довірені, якщо втрата стала результатом порушення встановлених правил поведінки із зазначеними документами, матеріалами або предметами, як це передбачено диспозицією ч.2 ст.422.

Таким чином, з об'єктивної сторони, злочин характеризується суспільно небезпечними діями або бездіяльністю, а в другій його формі – також суспільно небезпечними наслідками і причинним зв'язком між діянням і його наслідками [4, с.1085-1086].

Специфічною особливістю даного злочину, є його предмет, який охоплює з одного боку відомості, що становлять державну таємницю, а з іншого – матеріальний вираз таких відомостей. Це можуть бути як документи, матеріали, так і ті предмети, які виражають певну інформацію про державну таємницю. Звідси випливає, що законодавець, приймаючи дану норму Кримінального кодексу, не обмежується описом диспозиції цієї статті, оскільки важливе значення має те, що саме міститься під терміном «державна таємниця».

Варто наголосити на тому, що визначення державної таємниці закріплене в Законі України «Про державну таємницю» в редакції від 21.09.1999 р. № 1079-XIV. Державна таємниця (секретна інформація) – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у

порядку, встановленому законодавством, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Відповідно, до відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю відноситься інформація, що належить до державної таємниці у сфері оборони. Отже до таких відомостей належить інформація, яка передусім, розкриває суттєві інформативні дані [3]:

- про зміст стратегічних і оперативних планів та інших документів бойового управління, підготовку та проведення військових операцій, стратегічне та мобілізаційне розгортання військ і сил, а також про інші найважливіші показники, які характеризують організацію, чисельність, дислокацію, бойову і мобілізаційну готовність, бойову та іншу військову підготовку, озброєння та матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань;

- про напрями розвитку окремих видів озброєння, військової і спеціальної техніки, їх кількість, тактико-технічні характеристики, організацію і технологію виробництва, наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, пов'язані з розробленням нових зразків озброєння, військової і спеціальної техніки або їх модернізацією, а також про інші роботи, що плануються або здійснюються в інтересах оборони країни;

- про дислокацію, характеристики пунктів управління, зміст заходів загальнодержавного та регіонального, у разі необхідності міського і районного рівня, щодо приведення у готовність єдиної державної системи цивільного захисту населення і територій до виконання завдань в особливий період та про організацію системи зв'язку (оповіщення) в особливий період, можливості населених пунктів, регіонів і окремих об'єктів щодо евакуації, розосередження населення і забезпечення його життєдіяльності; забезпечення виробничої діяльності об'єктів національної економіки у воєнний час;

- про геодезичні, гравіметричні, картографічні та гідрометеорологічні дані і характеристики, які мають значення для оборони країни.

Таким чином, розглядаючи питання, яка саме інформація відноситься до відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, варто виходити з положень законів «Про державну таємницю», «Про інформацію», а також важливим є і Звід відомостей, що становлять державну таємницю, затверджений наказом Служби безпеки України від 12 серпня 2005 р. № 440, який зареєстрований в Міністерстві юстиції України 17.08.2005р. за № 902/11182. Даний Звід може доповнюватись, змінюватись, враховуючи потреби часу та розвиток військової справи.

Разом з тим, варто ще раз наголосити на тому, що охороняється не матеріальний вираз (документ або приклад), а саме інформація, яку містить такий матеріальний вираз. Ознайомлення з записами, які містяться в документах, із виробом тощо, дає можливість дізнатись відомості військового характеру, розкрити таємницю виробництва зброї, технологію її виготовлення. Таким чином, якщо при розголошенні відомостей військового характеру вихід інформації за межі певного кола осіб відбувається переважно в результаті словесної інформації, що надходить від осіб, які нею володіють, то при втраті

– в результаті виходу самих предметів, документів із володіння осіб, яким вони довірені. При цьому, треба мати на увазі, що відомості військового характеру, що становлять державну таємницю, можуть міститись не тільки в належно оформлених документах, але й у записних книжках, чорнових записках, у рукописах, що готуються до видання, розрахунках, формулах тощо [5, с.135-136].

Враховуючи вищевказане, суб'єкт даного злочину – це будь-який військовослужбовець (рядового або сержантського складу, офіцери незалежно від їх службового або посадового становища) або військовозобов'язаний під час проходження зборів. Для визнання вказаних осіб відповідальним за цей злочин не має значення, яким чином (у результаті чого) їм стали відомі відомості військового характеру, що становлять державну таємницю [5, с.142]. Разом з тим, ч.2 ст.422 КК передбачає спеціального суб'єкта – особу, якій відповідні документи, матеріали чи предмети були довірені.

Суб'єктивна сторона розголошення військової таємниці характеризується як умисною, так і необережною формою вини, а втрата відповідних документів, матеріалів і предметів – тільки необережною формою вини, хоча порушення встановлених правил поведінки з ними може бути і навмисним [6].

Актуальність злочину полягає не тільки в змісті його предмета, а й у кваліфікуючій ознаці його вчинення – це спричинення тяжких наслідків. Безумовно, це є достатньо важливою складовою, оскільки при цьому інформація потрапляє до рук представників іноземних держав і може бути використана на шкоду державі, або коли втрата такої інформації на матеріальних носіях вимагає докладання тривалих зусиль, аби відтворити її знов чи змінити вже існуючі технології тощо.

Таким чином, короткий виклад специфіки даного виду злочину дозволяє стверджувати, що вчинення його завдає надзвичайно великої шкоди і з цього приводу слід наголосити не тільки на тому, що це є внутрішньодержавна проблема, а й проблема, яка може в подальшому вплинути на мир та безпеку в усьому світі з огляду на специфічні особливості наслідків цього суспільно небезпечного діяння.

З огляду на небезпечність злочину, передбаченого ст.422 КК України, характерні риси має методика розслідування та профілактичні заходи, які спрямовані на попередження його вчинення.

Так, важливе значення має з'ясування наявності факту порушення правил зберігання або втрати інформації щодо відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю; час, характер, інші обставини вчинення зазначеного діяння; суб'єкт та суб'єктивна сторона вчинення злочину; наявність негативних наслідків; обтяжуючі чи пом'якшуючі обставини вини особи; причини та умови, які сприяли порушенню правил зберігання і розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втраті документів чи матеріалів, що містять такі відомості. Справи цієї категорії зазвичай розслідуються з дотриманням правил ведення таємного діловодства і розглядаються судом у закритому порядку [5, с.395-397].

На ряду з методичними рекомендаціями розслідування злочину, передбаченого ст. 422 КК України, ефективні превентивні заходи, задля недопущення вчинення такого діяння, являються ключовою задачею держави. З цього приводу існують різноманітні дискусії, пропозиції та наукові обґрунтування. Серед великого масиву інформації з даного приводу, слід вказати на деякі загальні, але досить інформативні пропозиції, запропоновані М.Г. Колодяжним [9, с.195]:

- посилення діяльності щодо боротьби із корупцією у військовій сфері;
- суворий відбір кандидатів на військову службу за високими професійними, етичними та моральними якостями;
- вироблення в офіцерів та особового складу Збройних Сил непримиренного ставлення до проявів нестатутних відносин та інших порушень законодавства у військовій сфері;
- підвищення фахового рівня військовослужбовців;
- розширення кримінологічної поінформованості військовослужбовців про випадки вчинення злочинів у військовій сфері та юридичні наслідки для винних тощо.

Разом з тим, слід вказати на те, що до виділених основних пропозицій щодо профілактичної діяльності, варто віднести і досвід боротьби з порушеннями військового законодавства інших держав.

На ряду з вітчизняними науковими обґрунтуваннями профілактичних заходів, набувають великого значення міжнародні наукові розробки профілактики вчинення військових злочинів. Як приклад, варто розглянути США – як провідну державу у військовій сфері.

На міжнародній арені військова система США відіграє одну з ключових позицій. Відповідно до організаційної структури, військові відомства представлені армією, флотом та ВПС. Серед інших держав світу, військова могутність представлена наявністю великої кількості військовослужбовців та військових баз понад 150 державах світу. Це пояснюється тим, що згідно з офіційною інформацією, наданою Департаментом оборони і Центру трудових ресурсів даних близько 40 000 американських військовослужбовців, і 179 американських баз знаходиться у Німеччині, більше 50000 військовослужбовців в Японії, і десятки тисяч військ, з сотнями баз, по всій Європі. Більш 28000 американських військовослужбовців знаходяться в 85 базах в Південній Кореї з 1957 р. Для порівняння, Франція має бази в 10 країнах, і Великобританія має бази в сімох державах. Розрахунок ступеня військової присутності США за кордоном не є легким завданням. Дані випущені Міністерством оборони є неповними, і мають багато невідповідностей в документах [10].

Діюча в США англосаксонська система права, однією з основних рис якої є відсутність єдиної системи кодифікації правових норм, обумовлює наявність досить великого кола джерел законодавства, в тому числі військового. Військове законодавство США включає: Конституцію США і поправки до неї; законодавчі акти США (Звід федерального законодавства, в тому числі розділ 32 «Національна оборона» і розділ 10 «Збройні сили», Єдиний кодекс військової юстиції, який набув чинності у 1951 р. у редакції 1983 р., Закони

«По грошовому змісту військовослужбовців» 1948 р., «Про офіцерів» 1947 р., «Про реформу пенсійного забезпечення військовослужбовців» 1986 р. і ін.); підзаконні акти, директиви, статuti і настанови. Основним законом у США, що має вищу юридичну силу, є Конституція США 1787 р. Національні інтереси США в найбільш загальному вигляді сформульовані в преамбулі до Конституції: «створити досконаліший союз штатів, забезпечити спокій всередині країни, сприяти формуванню єдиної оборонної системи, сприяти загальному добробуту і забезпечувати свободу громадянам країни і їх нащадкам» [11].

Для прикладу, основу військової правової системи являє собою Єдиний звід військових законів, який поширюється на всі сфери. Більшість питань, порушених у цьому документі включають в себе: проведення справ у військових судах, лікування та затримання ув'язнених і судовий процес тощо. Крім того, правила регулюють і інші питання, які впливають з даних категорій військового законодавства [13].

Крім того, у 2013 р. була проведена досить вагома реформа, яка полягала у внесенні змін до Єдиного зводу і зробила суттєві кроки для поліпшення правосуддя у процесуальному розгляді військових злочинів, яка стала найбільшою, починаючи з 1968 р. Таким чином, ще один крок до об'єктивності здійснення правосуддя завдяки чому жодна особа не зможе уникнути покарання за вчинене нею діяння. Разом з тим, ці зміни досі викликають зацікавленість у суспільстві, про що свідчить велика кількість дискусій, статей та відгуків, зокрема, як приклад, викладені у військовому юридичному журналі *The Military Law Review* [14].

Отже, зважаючи на ці фактори, варто приділити увагу наприклад профілактичної діяльності Уряду США щодо недопустимості вчинення військових злочинів серед військовослужбовців Сполучених Штатів.

Звісно, кримінологія як наука зробила досить широке підґрунтя для вироблення різноманітних превентивних заходів до попередження злочинності, зокрема у військовій сфері. Варто зазначити, що ці засоби мають реальне втілення з різних точок зору. Так, на законодавчому рівні в США зазначено спеціальну мету: передбачення злочинів перш, ніж вони відбудуться. В цьому контексті криміналістична профілактика вчинення злочинів військовослужбовцями ґрунтується на психології, психологічних дослідженнях та використанні їх на практиці. Це пояснюється, між іншим, великою кількістю злочинів, які вчиняються американськими військовослужбовцями. Деякі з таких злочинів отримують настільки широкий резонанс, що підривають авторитет американських збройних сил, ставлять під сумнів моральний зміст ряду здійснюваних ними військових місій, а найголовніше, завдають непоправної шкоди морально-психологічному стану військ.

Отже, в цілому профілактика військових злочинів у США побудована на військовій психології. В узагальненому вигляді можна виділити наступні основні напрями використання психології в практичній діяльності збройних сил США:

Дослідження стресу, який несприятливо впливає на військовослужбовців у бойовій обстановці (гострого стресу, посттравматичного стресового розладу, почуття провини, сімейних труднощів тощо).

Консультування військовослужбовців та членів їх сімей; лікування психологічних травм, отриманих в результаті військових операцій; психологічна реабілітація поранених; надання психологічної допомоги жертвам подій (психологія здоров'я).

Забезпечення надійності військового персоналу з метою зниження його уразливості в ситуаціях насильства, невдачі і поранення; мінімізації потенційного ризику в багатьох областях діяльності; збереження психологічної пружності і бойової активності. Ця функція реалізується за допомогою здійснення психологічного відбору (відбору осіб, здатних жити під загрозою рани або смерті і беззаперечно слідувати наказам начальників, готових до участі в бойових діях) і супроводу професійної адаптації та кар'єри військового професіонала (організаційна та професійна психологія).

Використання психологічних принципів і методів оптимізації прийняття бойових рішень командирами, психологічна оцінка противника, забезпечення ефективності діяльності органів розвідки і слідства по отриманню важливої військової інформації, в тому числі, в ході допитів військовополонених. Психологічне забезпечення антитерористичної діяльності та інформаційних операцій за підтримки військ, вивчення динаміки такої діяльності, навчання людей, консультація осіб, які ведуть переговори про заручників (оперативна психологія).

Виявлення та актуалізація факторів підвищення боєздатності власних військ, розробка профілю психологічних можливостей противника, виявлення сильних і слабких сторін психології ворога, обґрунтування методів породження у нього занепокоєння, безсилля, небажання боротися, відмови від опору (тактична психологія).

Попередження соціальних проблем, інтеграція різноманітних етнічних і расових груп, зниження дискримінації за різними ознаками.

Надання допомоги військовослужбовцям, схильним до вживання наркотиків, інших психоактивних речовин та алкоголю.

Участь у розробці нових систем зброї і бойової техніки з урахуванням зручності їх експлуатації та ергономічних характеристик [15, с. 69].

В цілому, над профілактикою вчинення тих чи інших злочинів у США працюють спеціальні дослідні установи. Деякі з них працюють над аналізом можливої кримінальної поведінки, а згодом – за допомогою виявлених досліджень передбачають де злочин може статись. Разом з тим, науковцями був розроблений спеціальний складний алгоритм, який визначає потенційних злочинців серед солдатів армії США. Як вказує Los Angeles Time, психічне здоров'я є величезною проблемою в армії США – майже кожен п'ятий солдат страждає психічним захворюванням, у тому числі депресією або іншими розладами [16].

Звісно, з огляду на проведені американськими вченими дослідження, мова більше йде про вчинення насильницьких злочинів (вбивства,

пограбування, викрадення), проте дивлячись на психологічний «портрет» особи та її поведінку у тій чи іншій ситуації, справа може стосуватись загрози потенційного вчинення злочинів, які посягають на основний об'єкт, досліджуваній у цій статті – режим військової таємниці.

Таким чином, очевидною нині проблемою на ряду з попередженням вчиненням військових злочинів є проблема соціальної адаптації військовослужбовців. В Україні на сьогоднішній день це, передусім, пов'язано з таким нетрадиційним терміном як «синдром АТО».

Згідно з офіційними даними, на даний момент у зоні АТО вже воювали десятки тисяч українців. За прогнозами психіатрів, в кращому випадку, у 20% з них у наступні роки діагностують хронічний посттравматичний стресовий розлад, якому вже дали назву «синдром АТО». Посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців виникає внаслідок реакції на події загрозливого або катастрофічного характеру. Тобто на пряму загрозу смерті. Однією з основних ознак посттравматичного розладу є нестійкість психіки, при якій навіть самі незначні втрати, труднощі штовхають людину на самогубство; особливі види агресії; боязнь нападу ззаду; почуття провини за те, що залишився живий; ідентифікація себе з убитими. Також в учасників бойових дій виділяється ряд типових симптомів: підвищена збудливість та дратівливість; нестримне реагування на миттєвий стимул; фіксація на психотравмуючих обставинах; схильність до некерованих спалахів реакцій на незначні стимули. Ці основні симптоми, як правило, були притаманні військовослужбовцям, які в свій час перебували в таких гарячих точках як Афганістан та Чечня.

Так, за статистичними даними в США вже давно підраховували, що ветерани в'єтнамської війни (тобто люди з хворою психікою) вносять досить істотний відсоток в загальний рівень злочинності країни. І для держави виявилось дешевше займатися здоров'ям колишніх бійців, ніж підраховувати збитки від їх злочинів. Саме тому міністерство у справах ветеранів США детально зайнялося цією проблемою. В Америці працює близько двохсот клінік, де учасникам в'єтнамської війни надається психотерапевтична допомога. За даними вітчизняних фахівців, в структурі психічної патології серед військовослужбовців строкової служби, які брали участь у бойових діях під час локальних війн в Афганістані, Карабасі, Абхазії, Таджикистані, Чечні, психогенні розлади досягають 70 % [17, с.177].

Вітчизняні та зарубіжні фахівці сходять на одному: подолати цю проблему, а також адаптувати військовослужбовця після пережитого в зоні бойових дій можна лише об'єднавши зусилля психологів, психіатрів, а також психотерапевтів.

Також фахівці надають наступні рекомендації:

1. Військовослужбовцям, які повертаються до своїх сімей, необхідно надати можливість не менш ніж тиждень провести у нейтральній обстановці для поступової адаптації до мирного життя.

2. Затвердження Державної програми соціальної і професійної адаптації військовослужбовців, як основи соціального та правового захисту осіб, які

брали участь у бойових діях, перебувають на військовій службі, або звільняються у запас [17, с.178].

Звісно, що дані рекомендації мають бути практично реалізовані на практиці, а не залишитись лише на папері, оскільки Україна вже має сумний досвід з проблемами соціальної адаптації військовослужбовців. Так, недовим прикладом допомоги держави стала та ситуація, коли українці повертались після війни в Афганістані з подібними психологічними проблемами. Безрезультатні державні програми по реабілітації таких осіб виявились у тотальному надломленні сподівань знайти гідну роботу та вести звичайний спосіб життя. Натомість багато з тих, хто тоді повернувся або почали страждати алкоголізмом, або вчиняти злочини у складі організованих груп.

Отже, варто наголосити, що військова психологія відіграє надзвичайно важливу місію – допомагає повернути військовослужбовців до звичного життєвого середовища, попередити вчинення злочину, а також може визначити серед військовослужбовців потенційного суб'єкта злочину, зокрема, якщо брати до уваги вчинення злочину, передбаченого ст.422 КК України. Це, в свою чергу, означає, що військова психологія є дуже актуальною нині тематикою для вивчення, дослідження, опрацювання та застосування нових розробок на практиці. Проведення аналогічних психологічних досліджень дозволить у подальшому розширити межі профілактичної діяльності і серед українських військовослужбовців.

Висновки. Дослідивши загальні кримінально-теоретичні аспекти злочину, передбаченого ст.422 КК України, який полягає у розголошенні відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втраті документів чи матеріалів, що містять такі відомості, потрібно виділити наступне:

- безпосередній об'єкт злочину – режим військової таємниці;
- даний злочин вчиняється у двох його основних формах: розголошуються відомості військового характеру, що становлять державну таємницю або втрачаються документи чи інші матеріали, які становлять державну таємницю;
- суб'єкт злочину – обов'язково є військовослужбовцем або військовозобов'язаний і, як правило, для визнання вказаних осіб відповідальним за цей злочин не має значення, яким чином (у результаті чого) їм стали відомі відомості військового характеру, що становлять державну таємницю. Це пояснюється специфікою військової служби та можливістю особи дізнатись таку інформацію, виконуючи певне завдання;
- суб'єктивна сторона розголошення військової таємниці характеризується як умисною, так і необережною формою вини, а втрата відповідних документів, матеріалів і предметів – тільки необережною формою вини, хоча порушення встановлених правил поведження з ними може бути і навмисним;
- предмет злочину – відомості, що становлять державну таємницю, а також: документи, матеріали, інші предмети, які містять в собі інформацію про державну таємницю.

Оцінюючи викладену законодавцем в чинному Кримінальному кодексі диспозицію ст. 422, варто наголосити на необхідності використання в процесі

здійснення наукової чи практичної діяльності таких основних нормативно-правових джерел як:

Закони України: «Про інформацію», «Про державну таємницю».

Звід відомостей, що становлять державну таємницю тощо.

Важливе значення для дослідження мало місце визначення методики розслідування такого злочину. Ефективне розслідування та розкриття злочину може бути тільки тоді, коли слідчим враховані такі основні критерії оцінки вчиненого діяння, як:

- наявність факту порушення правил зберігання або втрати інформації щодо відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю;
- час, характер, інші обставини вчинення зазначеного діяння;
- суб'єкт та суб'єктивна сторона вчинення злочину;
- наявність негативних наслідків;
- обтяжуючі чи пом'якшуючі обставини вини особи;
- причини та умови, які сприяли порушенню правил зберігання і розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втраті документів чи матеріалів, що містять такі відомості.

Проаналізувавши статистичні дані щодо кількості вчинення злочинів, передбаченого ст. 422 КК України, можна впевнено стверджувати, що за досить тривалий період часу кількість вчинюваних у військовій сфері злочинів являється досить потужним чинником, який дестабілізує ситуацію не тільки всередині країни, а й завдає значної шкоди, враховуючи проведення АТО на Сході України. Беручи до уваги високу суспільну і державну небезпеку «розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, за відсутності ознак державної зради, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості» та можливість настання особливо тяжких наслідків у результаті вчиненого злочину – можна зробити висновок, що кожна з розглянутих судом вищевказаних справ повинна бути детально вивчена та проаналізована [18, с.146], задля можливого профілактичного впливу в подальшому.

Таким чином, превентивні заходи задля недопущення вчинення злочину у сфері збереження відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю є ключовим завданням кожної сильної, незалежної та обороноздатної держави.

Вітчизняними та зарубіжними науковцями розроблено цілий спектр методів, здатних попередити вчинення подібних злочинів. На ряду з пропозиціями українських науковців, варто звернути увагу на міжнародні шляхи вирішення таких проблем. В основу даної проблематики покладено також і проблема соціальної адаптації військовослужбовців, які безпосередньо брали участь у бойовій обстановці. Так, спеціалісти США використовують задля попередження злочинності у військовій сфері, дослідження психологічних особливостей потенційних суб'єктів злочину, зокрема тих, які воювали. Це дозволяє не тільки передбачити можливий характер злочинного діяння, але й не допустити його вчинення в майбутньому. Важливим аспектом являється психологічна допомога, яку повинні надавати військовослужбовцям вчасно,

якісно та результативно. Таким чином, міжнародний досвід США в цьому питанні являється зразковим, а військова психологія може стати досить потужним і ефективним чинником в Україні, якщо наша держава забезпечить реалізацію основних завдань по соціальній адаптації військовослужбовців на практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/171/5377.html>.
2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 27 квітня 2015 року: (офіц. текст). – К. : Паливода А.В. – 2015. – 212с.
3. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994 р. – № 16. – Ст. 422.
4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. // За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2007. – 1184 с.
5. *Карпенко М.І.* Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання: посібник // За заг. ред. д.ю.н., проф. В.К. Матвійчука. – К. : ВД «Дакор», 2013. – 472 с.
6. *Кармазін Ю.А., Стрельцов Е.Л.* Кримінальний кодекс України. Коментар: Під редакцією Ю.А. Кармазіна і Е.Л. Стрельцова. – Харків : ТОВ – Одиссей, 2001. – 960 с.
7. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992 р. – № 48. – Ст.
8. ЗВІД відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 12.08.2005р. № 440, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 17.08.2005р. за № 902/11182 // Офіційний вісник України. – 2005 р. – № 34. – Ст. 172.
9. *Колодяжний М.Г.* Військові злочини в Україні: детермінація та запобігання // Вісник Національної академії правових наук України. – 2013. – № 4 (75). – С. 191-197.
10. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://qz.com/374138/these-are-all-the-countries-where-the-us-has-a-military-presence/>
11. *Стрекозов В.Г., Кудашкин А.В.* и др. Военное право: [учебник]. Серия «Право в Вооруженных Силах – консультант». – М. : «За права военнослужащих». – 2004. – Вып. 45. – 640 с.
12. The uniform code of military justice/ Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/ucmj.htm>
13. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.military.com/benefits/military-legal-matters/military-lawoverview.html>
14. *John W. Brooker.* IMPROVING UNIFORM CODE OF MILITARY JUSTICE REFORM// The Military Law Review – No. 27-100-222, Winter 2014
15. *Караяни А.Г., Караяни Ю.М., Зипченко Ю.П.* Американская военная психология как область специальной практики // Национальный психологический журнал. – 2014. – №1. – С. 65-73.
16. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.iflscience.com/editors-blog/military-algorithm-predicts-violent-crimes-they-happen>

17. Буряк О.О. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні / О.О. Буряк, М.І. Гіневський, Г.Л. Катеруша // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – 2015. – № 2. – С. 176-181.

18. Чередник В.М. Поняття та суспільна небезпечність розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості / В.М. Чередник // Юридична наука. – 2012. – № 4. – С. 142-147.

Карпенко М.І., Попченкова І.М. Причини, наслідки та профілактика військових злочинів, зокрема за ст.422 КК України

У даній статті здійснено дослідження злочину, передбачено ст.422 КК України, виходячи з його кримінально-теоретичних засад. У ході розгляду проблемних питань визначено специфічні особливості предмета злочину – відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю. Виходячи із можливої суспільної небезпеки зазначеного злочину, проаналізовано основні профілактичні заходи, спрямовані на недопущення вчинення протиправного діяння. У статті також висвітлено питання соціальної адаптації військовослужбовців, які брали участь безпосередньо у зоні бойових дій та потребують психологічної допомоги. Наголошено на необхідності широкого впровадження методів військової психології в Україні, зокрема, і з огляду на успішну практику їх застосування в США.

Ключові слова: військовослужбовець, військові злочини, інформація, державна таємниця, відомості військового характеру, кримінологія, запобігання, профілактика, попередження, адаптація, військова психологія.

Карпенко Н.И., Попченкова И.Н. Причины, последствия и профилактика воинских преступлений, в частности по ст.422 УК Украины

В данной статье проведено исследование преступления, предусмотренного ст.422 УК Украины, исходя из его уголовно-теоретических основ. В ходе рассмотрения проблемных вопросов определены специфические особенности предмета преступления – сведений военного характера, составляющих государственную тайну. Исходя из возможной общественной опасности указанного преступления, проанализированы основные профилактические меры, направленные на недопустимость совершения противоправного деяния. В статье также рассмотрены вопросы социальной адаптации военнослужащих, которые принимают непосредственное участие в зонах боевых действий и нуждаются в психологической помощи. Отмечена необходимость широкого внедрения в Украине методов военной психологии, учитывая успешную практику применения этого метода в США.

Ключевые слова: военнослужащий, воинские преступления, информация, государственная тайна, сведения военного характера, криминалогия, предотвращение, профилактика, адаптация, военная психология.

Karpenko M.I., Popchenkova I.M. The reasons, consequences and prevention of military crimes, including art. 422 Criminal Code of Ukraine

In this article the author investigated crimes under Art. 422 Criminal Code of Ukraine on the basis of his criminal theoretical foundations. During consideration of the problematic issues identified specific characteristics of the object of the crime-military information that constitutes state secrets. Proceeding from possible of social danger of that offense, the author analyzes the main preventative measures aimed at prevents the unlawful acts. The article also highlights the issue social adaptation of serviceman who participated in the combat zone and

need psychological help. The author stressed the need for wide implementation of methods of military psychology in Ukraine especially considering the successful practice of this method in the United States of America.

Keywords: *serviceman, military crimes, information, state secrets, information of a military character, criminology, prevention, adaptation, the military psychology.*

Стаття надійшла до редакції 10.12.2015.

УДК 343

Moroz A.O.

IMPROVING REGULATIONS IN THE CASE OF COUNSEL OR REPRESENTATIVE OF THE PERSON AS A MEANS TO PROTECT THESE PARTICIPANTS FROM INTERFERING IN THEIR ACTIVITIES

A.O. Moroz

здобувач кафедри кримінального права

та процесу

ВНЗ «Національна академія управління»

ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ЩОДО ЗАХИСНИКА ЧИ ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ЦИХ УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ ВІД ВТРУЧАННЯ В ЇХ ДІЯЛЬНІСТЬ

Постановка проблеми. Питання, що стосуються вдосконалення нормативних положень ст.397 КК України, мають важливе значення для практики застосування цієї статті як зі сторони обвинувачення, так і другої сторони кримінального провадження – захисту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами вдосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність за той чи інший злочин займалися такі вчені, як: В.І. Борисов, М.І. Панов, В.О. Навроцький, В.К. Грищук, А.А. Музика, В.К. Матвійчук, І.О. Харь, М.В. Анчукова, С.М. Логінова, В. Хабібুলін, В.В. Король, А.Л. Ципкін та ін. Проте стосовно вдосконалення положень ст.397 КК України відсутні напрацювання в існуючих публікаціях.

Мета статті полягає у вирішенні підходів з удосконалення нормативних положень про захисника чи представника особи як засобу забезпечення захисту цих учасників процесу з надання правової допомоги від втручання в їх діяльність.

Основні результати дослідження. Проведений у попередніх статтях аналіз кримінально-правового забезпечення охорони діяльності захисника чи представника особи від незаконного втручання в таку діяльність з наданням правової допомоги, свідчить про те, що даний напрям є малодослідженим (майже недослідженим) у вітчизняному кримінальному праві. Чинний кримінально-правовий інструмент щодо такої кримінально-правової охорони (ст.397 КК України) відстає від вимог сучасності. За таких умов наука кримінального права має більш активно звернути увагу на гострі питання, що піднімаються та

пропонуються для якнайшвидшого вирішення в досліджуваному нами аспекті. Це дозволить забезпечити якісний підхід до постійного оновлення та вдосконалення кримінально-правових заборон, а саме втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Майже не розробленим та таким, що потребує великої уваги й подальшої законодавчої роботи, є напрям, пов'язаний з приписами ст.397 КК України.

На сьогодні арсенал кримінально-правового захисту суспільних відносин, що забезпечують умови з охорони регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з надання правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці від вчинення цьому у будь-якій формі перешкод є недостатнім. [1, с.57] У таких умовах об'єктивною є необхідність створення принципово нової або істотно зміненої і доповненої кримінально-правової норми, яка б передбачала відповідальність за втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК України).

З цією метою ми скористаємося проведенням нами дослідженнями: 1) об'єктивної сторони злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи [2, с.36-83]; 2) кваліфікуючих ознак злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи [3, с.128-136]; 3) порівняльно-правового дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи з аналогічними діяннями в кодексах деяких зарубіжних держав [4, с.88]; 4) статті М.В. Анчукової щодо кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст.397 КК України) [5, с.484-492], а також формулювання чинного закону «ст. 397 Втручання в діяльність захисника чи представника особи

1. Вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці –

карається...

2. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища, –

карається...» [6]

Дослідження об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.1 ст.397 КК України свідчить, що цей злочин має три форми прояву: 1) вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги; 2) порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи; 3) порушення встановлених законом гарантій професійної таємниці захисника чи представника особи [2, с.68]. Для першої форми прояву цього злочину властиві такі обов'язкові ознаки об'єктивної сторони, як: 1) діяння (дія або бездіяльність); 2) час вчинення злочину [2, с.78]. Для другої форми прояву злочину характерні такі обов'язкові ознаки прояву злочину зовні, як: 1) дія або 2) бездіяльність [2, с.36-83]. Для третьої форми прояву цього злочину слід віднести такі обов'язкові ознаки об'єктивної сторони, як дії або бездіяльність [2, с.78].

Наше дослідження об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.397 КК України дає підстави стверджувати, що: 1) термін «правова допомога» є більш широким ніж «юридична допомога» і вписується в механізм правового захисту; 2) необхідно користуватися законодавчим визначенням терміну «правова допомога», як необхідне для з'ясування об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 397 КК України [2, с.77].

Ми дійшли висновку, що під здійсненням правомірної діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги слід розуміти будь-які законні юридичні заходи захисника чи представника особи оформлені в установленому законом порядку і належно посвідчені, щодо захисту або представництва стосовно прав та інтересів фізичних і юридичних осіб від імені і за дорученням яких вони діють у судах під час здійснення цивільного, господарського, кримінального, адміністративного та конституційного судочинства, а також інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед фізичними та юридичними особами, які здійснюють свою діяльність у передбаченому чинним законодавством порядку і не забороненими законом засобами і способами [2, с.78].

Для з'ясування предмета нашого дослідження, а також вдосконалення ст.397 КК України потрібно зрозуміти співвідношення назви злочину, передбаченого «ст. 397 КК Втручання в діяльність захисника чи представника особи» та загальних форм його прояву, які зазначені в диспозиціях ч.1 ст.397 КК України. Перш за все слід акцентувати увагу на тому, що виходячи з терміну «втручання» та вчиняти цей злочин «втручання в діяльність захисника чи представника особи» можливо тільки шляхом активної поведінки, але не можливо шляхом бездіяльності, оскільки бездіяльність – це відмова від діяльності [2, с.70]. Натомість із тексту диспозиції ч.1 ст.397 КК України випливає, що втручання в діяльність захисника чи представника особи може проявлятися у вчиненні в будь-якій формі перешкод, тобто у створенні перешкод до здійснення правомірної діяльності з приводу надання ними правової допомоги, які відбуваються як шляхом дій, так і бездіяльності.

Нам уявляється, що така різноманітність понять, що використовується авторами для позначення обов'язкових ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.397 КК України, має наступні підстави: 1) неоднозначне сприйняття означених у законі ознак як в теорії, так і на практиці; 2) різне тлумачення понять «втручання в будь-якій формі перешкод», «правомірна діяльність захисника», «правомірна діяльність представника особи», «порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи», «порушення встановлених законом гарантій професійної таємниці захисника чи представника особи», «надання правової допомоги»; 3) відхід законодавця або неналежне формулювання ним у законі такої ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як час його вчинення. Крім того, деякі автори форми прояву цього злочину змішують зі способом вчинення цього злочину, а отже хочуть вони цього чи ні, автоматично схиляються до нього як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони цього злочину.

Згадане вище ще раз переконає нас в необхідності вдосконалити приписи ч.1 ст.397 КК України та її назви. У цьому контексті ми маємо з'ясувати, який обсяг містять положення у назві ст.397 КК України та який обсяг незаконної поведінки вміщено законодавцем у трьох формах прояву цього злочину в диспозиції ч.1 цієї статті та як вони співвідносяться. Як ми вже зазначили, що тлумачення терміна «втручання» в різних джерелах свідчать, що їх об'єднує активна дія [2, с.70]. Для того, щоб знайти вихід для вдосконалення положень ст. 397 КК України, то слід його шукати з тлумачення термінів, які застосував законодавець у диспозиції ч.1 цієї статті. Таким терміном є «перешкода». Аналіз джерел стосовно цього терміна свідчить, що вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги може відбуватися як шляхом дії, так і бездіяльності. Тому на підставі зазначеного вище слідує наступне, що назва ст.397 КК «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» і загальні форми прояву злочину, описані в диспозиції статті такі, як: 1) вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги; 2) порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи; 3) порушення встановлених законом гарантій професійної таємниці захисника чи представника особи, знаходяться в конкуренції (є колізійними). Отже, назва ст. 397 КК має співвідноситися як загальне по відношенню до форм прояву злочину, передбачених у диспозиції ч.1 цієї статті.

Порівняльно-правове дослідження злочину, передбаченого ч.1 ст.397 КК України та ст. 233 КК Японії [7, с.1-226], ст.231 КК Литовської республіки [8], ч.1 ст.464 КК Іспанії [9], ст.318-1 Киргизької Республіки [10], а також положення, що стосуються назви ст.397 КК України, а також форм прояву злочину, передбаченого ч.1 цієї статті, спонукає нас до зміни її назви з наступним формулюванням: «Стаття 397. Перешкоджання діяльності захисника чи представника особи». Необхідність зміни назви ст.397 КК України підтверджується також з'ясуванням змісту терміна «перешкоджання». Так, «Русско-український словарь» термін «воспрепятствовать» трактує «...(кому-чому) книжн. перешкодити, - джу, - диш, стати (стану, станеш) на перешкоді (кому-чому); (не допустить) не допустити (- пуцу, - пустиш), не дозволити (чого); (запретить), заборонити, - роню, - ронити (кого-що) [11, с.159]. Натомість Великий тлумачний словник сучасної Української мови термін «перешкоджати» тлумачить «-аю, - аеш, недок., перешкодити, - джу, - диш, док. Бути перепороною для чого-небудь. // Створювати завади, заважати, заборонити кому-, чому-небудь» [12, с.935]. У той же час цей словник під терміном «перешкода», розуміє «-и, ж. 1. Те, що перепиняє рух, заступає шлях, закриває доступ куди-небудь; перепона. 3 перешкоджати – з трудом, насилу. 2. переп. Те, що заважає здійсненню чого-небудь; завада» [12, с.935]. «Словарь русского языка» С.І. Ожегова термін «препятствие» трактує таким чином: «...-я, ср. 1. Помеха, задерживающая какие-н. действия или развитие чего-н., стоящая на пути осуществления чего-н. Чинить препятствие кому-н. ...» [13, с.474]. Цей же словник термін «препятствовать» трактує таким чином: «... -твую, -твуеть; несов.,

кому-чому. Создавать препятствие, служить препятствием, не допускать чего-н. П. чим-н. намерениям. // сов. восприпятствовать, туюю, -твуетшь» [13, с.474].

Аналіз термінів, що нами виписані зі словників, свідчать, що їх зміст стосується як дії, так і бездіяльності осіб. Отже, використання в назві статті терміна «перешкоджання» є обґрунтованим. Крім того, в такому сенсі назва ст.397 КК України не суперечить диспозиції ч.1 ст.397 КК України, а отже знімає колізію, яка є в чинному формулюванні закону (ст.397 КК України).

Враховуючи те, що джерела стосовно порушення встановлених законом гарантій діяльності захисника та представника особи, а також їх професійної таємниці ми вже розглядали, а також ці дослідження знайшли певні напрацювання в роботах С.М. Логінова [14, с.13], В. Хабібуліна [15, с.163-165] та ін., то зупинятися на них не будемо.

Стосовно дослідження кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ч.2 ст.397 КК України, спрямованих на вдосконалення цієї статті, то стає очевидним, коли злочин у його трьох формах з об'єктивної сторони характеризується як активними діями, так і бездіяльністю, то ч.2 цієї статті має набути наступного формулювання: «Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища, –

карається ...». На такий підхід нас спонукає проведення порівняльно-правового дослідження, яке свідчить про вирішення цієї проблеми в ч.2 ст.318-1 КК Киргизької Республіки за станом на 28. 07. 2015р. [10].

Висновки. На підставі проведеного дослідження статтю 397 КК України можна викласти в наступній редакції:

«Стаття 397. Перешкоджання діяльності захисника чи представника особи

1. Вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці, –

карається...

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища, –

карається...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Мороз А.О.* Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст.397 КК України / А.О. Мороз // Юридична наука. – 2014. – №12. – С. 46-60.

2. *Мороз А.О.* Об'єктивна сторона злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи / А.О. Мороз // Юридична наука. – 2015. – №4. – С.36-83.

3. *Мороз А.О.* Кваліфікуючі ознаки злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи / А.О. Мороз // Юридична наука. – 2015. – №7. – С.128-136.

4. *Мороз А.О.* Порівняльно-правове дослідження злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи з аналогічними діяннями в кодексах деяких зарубіжних держав / А.О. Мороз // Юридична наука. – 2015. – №10. – С.85-90.

5. Анчукова М.В. Щодо кримінальної відповідальності за втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст.397 КК України) / М.В. Канчукова // Держава і право. — 2009. — Вип. 44. — С. 484-492.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25-26. — Ст.131.

7. The Japanese Penal Code / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev.— St. Petersburg: «Yuridichesky Center-Press», 2002.— 226 p.

8. Ley Orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal del Reino de España (Esta revisión vigente desde 01 de Julio de 2015) [Recurso electrónico]. — Acceso: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html. — Pantalla de título.

9. Criminal Code of Lithuania (2000, amended 2010): Сайт Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини Legislationline [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4302/file/Lithuania_CC_am2010_en.pdf. — Заголовок з екрану.

10. The Criminal Code of the Kyrgyz Republic of 1997 as amended on 28 July 2015 (in Russian) / the Criminal Code of the Kyrgyz Republic of 1 October 1997 (with amendments and additions of 28 July 2015) [Electronic resource]. — Access mode: http://online.adviser.kg/Document/?link_id=1000871624. — Heading from a screen.

11. Русско-украинский словарь / Редакционная коллегия И.А. Багмут, И.К. Белодед, М.Ф. Рьльский и др.; Редактор тома С.И. Головащук. Том первый. — Киев: Изд-во. «Наукова думка», 1968. — 700с.

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел].—К.; Ірпінь : Перун, 2005. — 1728 с.

13. Ожегов С.И. Словарь русского языка: ок. 5700 слов / Ожегов С.И.; под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. — [19 изд., испр.]. — М.: Рус. яз., 1987. — 846 с.

14. Логінова С.М. Адвокатська таємниця: теорія і практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С.М. Логінова. — К.: 2002. — 20 с.

15. Хабібулін В. Адвокатська таємниця / В. Хабібулін // Адвокатура. — 2006. — №5. — С. 163-165.

Мороз А.О. Вдосконалення нормативних положень щодо захисника чи представника особи як засіб забезпечення захисту цих учасників процесу від втручання в їх діяльність

У статті, на підставі дослідження об'єктивної сторони цього злочину, кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 397 КК України, порівняльно-правового дослідження та аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав, запропонована нова редакція ст. 397 КК України.

Ключові слова: втручання в діяльність, захисник, представник особи, перешкодження.

Мороз А.А. Совершенствование нормативных положений в отношении защитника или представителя лица как средство обеспечения защиты этих участников процесса от вмешательства в их деятельность

В статье, на основании исследования объективной стороны этого преступления, квалифицирующих признаков преступления, предусмотренного ст. 397 УК Украины, сравнительно-правового исследования и аналогичных деяний по уголовному законодательству некоторых зарубежных государств, предложена новая редакция ст. 397 УК Украины.

Ключевые слова: вмешательство в деятельность, защитник, представитель лица, препятствование.

Moroz A.O. Improving regulations in the case of counsel or representative of the person as a means to protect these participants from interfering in their activities

In the article, basing on the research of the objective side of crime and the qualification characters of crime under Art. 397 of the Criminal Code of Ukraine, legal comparative research and the similar acts according to the criminal legislation of some foreign countries, offered new version of the Art. 397 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: interference into activity, defense attorney, person's representative, interference.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2015.

УДК 343

Olhovenko A.

COMPARATIVE LEGAL RESEARCH OF THE CRIME UNDER ART. 385 OF THE CRIMINAL CODE AND SIMILAR OFFENSES UNDER THE CRIMINAL CODE OF SOME FOREIGN COUNTRIES

О.І. Ольховенко*здобувач кафедри кримінального права**та процесу**ВНЗ «Національна академія управління»*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 385 КК УКРАЇНИ ТА АНАЛОГІЧНИХ ДІЯНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМИ КОДЕКСАМИ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Постановка проблеми. Порівняльно-правове дослідження питання, що стосується відмови свідка від давання показань або відмови експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків з аналогічною відповідальністю за кримінальним законодавством деяких держав має суттєве значення для вдосконалення вітчизняного законодавства і практики його застосування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою, що стосується порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст. 385 КК України від аналогічних діянь за кримінальним законодавством інших держав, займалися такі вчені, як: Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.П. Тихий, В.К. Матвійчук, В.Я. Тацій, В.І. Тютюгін, М.І. Хавронюк, П.П. Андрушко, М.І. Панов, Є.Л. Стрельцов, В.К. Гришук та ін. Проте, стосовно злочинів, передбачених ст.385 КК України і їх порівняльно-правового дослідження від аналогічних діянь за законодавством інших держав такі праці відсутні.

Мета статті полягає в здійсненні порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст.385 КК України з аналогічними злочинами деяких зарубіжних держав.

Основні результати дослідження. Перед правозастосовними органами стоїть завдання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, в тому числі з посяганнями на відносини, що забезпечують умови з охорони належного давання показань свідком, виконання експертом чи перекладачем покладених на них обов'язків, у суді або під час провадження досудового слідства, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України чи дізнання [1, с.88]. Узагальнення практики

правозастосовних органів свідчить про те, що вони мають певні труднощі в застосуванні норм про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст.385 КК. Це зумовлено низкою факторів, до яких належать недоліки в конструюванні норм, передбачених ст.385 КК України, відсутністю роз'яснення із застосування зазначеної статті. Низка проблем, зокрема, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків, відмежування цього злочину від суміжних та їх кваліфікація, в разі необхідності за сукупністю злочинів, продовжують залишатися дискусійними.

Вирішення цих та інших питань, поставлених перед цим дослідженням, потребує поряд з юридико-логічним, історичним, соціологічним, системним і порівняльно-правового дослідження. Порівняльно-правовий метод дослідження щодо зазначеної проблеми майже відсутній. Разом з тим відомо, що порівняльно-правове дослідження в цій проблемі відіграє не тільки велику науково-пізнавальну роль, а й має істотне прикладне значення.

Дослідження злочину, передбаченого ст.385 КК України і відповідних аналогічних діянь у деяких зарубіжних державах в порівняльному аспекті – це один із конкретних засобів застосування діалектичного методу дослідження проблем, що нас цікавлять.

Користуючись вищезгаданим підходом до досліджуваної проблеми, доцільно розглядати її стосовно складоутворюючих ознак злочину, передбаченого ст.385 КК України, і відповідних злочинів, що обрані нами для порівняння в кримінальних кодексах зарубіжних держав. Цей шлях допоможе найбільш повно показати співвідношення нашого закону (ст.385 КК) з відповідними законами зарубіжних держав, а також виявити певні проблеми, що належить вирішити вітчизняному законодавцю з метою вдосконалення ст.385 КК, а також дати змогу сформулювати уявлення про існуючі тенденції між вітчизняним і зарубіжним законодавством з подолання цього соціального явища, яким є указаний злочин. Так, згідно з приписами, зазначеними у ст.385 КК України, 1) основним безпосереднім об'єктом цього складу злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з належного давання показань свідком, виконання експертом чи перекладачем покладених на них обов'язків у суді або під час провадження досудового слідства, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України чи дізнання; 2) додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину виступають суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони законних прав і інтересів фізичних та юридичних осіб [1, с.88]. Натомість за ст.308 КК РФ («Відмова свідка чи потерпілого від давання показань») засвідчує, що: 1) основним безпосереднім об'єктом злочину за КК Російської Федерації є суспільні відносини, що забезпечують умови з належного давання показань свідком або потерпілим суб'єктам провадження; 2) додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони законних прав і інтересів фізичних та юридичних осіб [2].

Аналіз положень, що стосуються безпосередніх об'єктів злочинів вітчизняного законодавця й законодавця Російської Федерації свідчить, що приписи

ст.385 КК України стосовно охорони суспільних відносин, є кращими, ніж у законодавця РФ, оскільки вони стосуються свідка, експерта та перекладача (стосовно основного безпосереднього об'єкта, то ним охоплюється більш широке коло стосунків за ст. 385 КК України) [2]. Додатковий безпосередній об'єкт за означеними статтями цих держав співпадає [2]. Негативним є те, що за ст. 385 КК України відсутня відповідальність за відмову потерпілого від давання показань на відміну від положень ст. 308 КК Російської Федерації [2].

У відповідності з ч.1 ст. 302 КК Латвійської Республіки, де зазначається «необґрунтована відмова свідка або потерпілого від давання показань в установах досудового розслідування або в суді» основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони належного давання показань свідка та потерпілого в установі досудового розслідування або в суді [3, с.276]. Натомість додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони законних прав і інтересів фізичних та юридичних осіб [3, с.276]. У той же час ч.2 ст. 302 КК Латвійської Республіки передбачає приписи, де вказується «необґрунтована відмова експерта або перекладача від виконання покладених на них обов'язків в установі досудового розслідування або в суді...» [3, с.276] та свідчить, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з належного виконання експертом чи перекладачем покладених на них обов'язків в установі досудового розслідування або в суді [3, с.276]. Додатковий безпосередній об'єкт є аналогічним, таким як і в ч.1 цієї статті [3, с.276].

Порівняльно-правовий аналіз ст.385 КК України і ст.302 КК Латвійської Республіки свідчить, що законодавець України не поширив ці відносини, за вітчизняним законодавством, на потерпілого. Проте стосунки, які охоплюють законодавство України, що є на наш погляд позитивним, поширюється не тільки на установи досудового розслідування або суду, але й виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної ради України. Таким чином, приписи ст.385 КК України потрібно доповнити приписами стосовно потерпілого, передбаченими ст.302 КК Латвійської Республіки.

Важливо звернути увагу на те, що ч.1 ст.173 КК Естонської Республіки, де зазначається «відмова свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, перекладача або понятого від виконання обов'язків у суді або при провадженні попереднього розслідування, якщо їм була роз'яснена відповідальність за таку відмову...», свідчить, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони належного давання показань свідком, потерпілим, виконання експертом, спеціалістом, перекладачем або понятим у суді або при провадженні попереднього розслідування [4, с.185]. Натомість додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони законних прав і інтересів фізичних та юридичних осіб [4, с.185].

Порівняльно-правове дослідження приписів ч.1 ст.385 КК України та ч.1 ст.173 КК Естонської республіки свідчить про більш вдалі положення ч.1

ст.173 КК Естонської Республіки, а також і положень основного безпосереднього об'єкта стосовно переліку суб'єктів відповідальності.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.1 ст.385 КК України, характеризується 1) активними діями: відмовою свідка від давання показань; відмовою експерта без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; відмовою перекладача без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; 2) часом вчинення, а саме вчинення цього злочину: у суді або під час провадження досудового розслідування; здійснення виконавчого провадження; розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України [5, с.106]. На відміну від дій, передбачених ст.385 КК України, в ст.308 КК Російської Федерації передбачені такі дії, як: 1) відмова свідка від давання показань; 2) відмова потерпілого від давання показань [2]. Проте за ст.308 КК Російської Федерації не зазначається, де, або коли (тобто не зазначається місце або час вчинення злочину) [2], а тому приписи ст.385 КК України стосовно об'єктивної сторони є більш вдалими, ніж у ст.308 КК Російської Федерації.

Ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.1 ст.302 КК Латвійської Республіки характеризуються такими діями, як: необґрунтована відмова свідка від давання показань; необґрунтована відмова потерпілого від давання показань, а також місцем вчинення злочину, а саме в установі досудового розслідування або в суді. Крім того, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.2 ст.302 КК Латвійської Республіки, проявляється в таких діях, як: необґрунтована відмова експерта від виконання покладених на нього обов'язків, необґрунтована відмова перекладача від виконання покладених на нього обов'язків. Також, обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є місце вчинення злочину, яке сформульоване таким чином: «...в установах досудового розслідування або в суді...» [3, с.276].

Аналіз ознак об'єктивної сторони за ч.1 ст. 385 КК України [6] та ст.302 КК Латвійської Республіки [3, с.276] свідчить, що положення ст. 385 України, яка стосується часу вчинення злочину є більш вдалою ніж місце його вчинення у ст. 302 КК Латвійської Республіки. Проте положення ст.385 КК України, яке сформульоване наступним чином: «...без поважних причин...» [6], а також ст.302 Латвійської Республіки, яке сформульовано наступним чином: «...необґрунтована відмова...» [3, с.276] потребують додаткового дослідження, які з них можуть бути більш сприйнятливими.

Стосовно об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.173 КК Естонської Республіки, то слід зазначити, що вона передбачає такі дії, як: відмова свідка від виконання своїх обов'язків; відмова потерпілого від виконання своїх обов'язків; відмова експерта від виконання своїх обов'язків; відмова спеціаліста від виконання своїх обов'язків; відмова перекладача від виконання своїх обов'язків; відмова понятого від виконання своїх обов'язків [4, с.185]. Крім того, для об'єктивної сторони цього злочину характерна така обов'язкова ознака, як час вчинення злочину (в суді або при провадженні попереднього розслідування) [4, с.185]. Також обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину є обстановка вчинення злочину, а саме збіг події злочину і

обставин часу, обтяженні умовою «...як що їм була роз'яснена відповідальність за таку відмову...» [4, с.185].

Порівняльний аналіз положень об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.385 КК України та ст.173 КК Естонської Республіки свідчить, що приписи останнього важливо врахувати при формулюванні нової редакції ст.385 КК України.

Стосовно суб'єкта злочину, передбаченого ст.385 КК України, то таким слід вважати фізичну осудну особу, яка досягла 16-річного віку до моменту вчинення злочину і викликана в якості свідка, призначена експертом чи залучена в якості перекладача (спеціальний суб'єкт) у цивільній, кримінальній, господарській та адміністративній справі компетентним на це органом чи особою та яка попереджена про кримінальну відповідальність – свідок за відмову від давання показань, експерт чи перекладач за відмову від виконання покладених на них обов'язків без поважних причин у суді або під час провадження досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України, яка вчинила заборонені дії не дивлячись на попередження її про кримінальну відповідальність [7, с.85]. Натомість за ст.308 КК Російської Федерації суб'єктом цього злочину є свідок і потерпілий, якому до моменту вчинення злочину виповнилось 16 років [2].

Суб'єктом злочину за ст.302 КК Латвійської Республіки є свідок, потерпілий, експерт, перекладач, яким до моменту вчинення злочину, згідно ст.11 КК Латвійської Республіки виповнилось 14 років. Натомість за ст.173 КК Естонської Республіки суб'єктом злочину є свідок, потерпілий, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий, яким до моменту вчинення злочину виповнилось 15 років (ст.10 КК) [4, с.43-44].

Нам уявляється, що законодавець України більш вдало підійшов до віку суб'єкта злочину, але перелік суб'єктів у законодавстві Естонської Республіки є більш пріоритетним стосовно переліку суб'єктів.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.385 КК України характеризується виною у формі умислу. Умисел для цього злочину може бути лише прямий [8, с.131].

Аналіз статей кримінальних кодексів таких зарубіжних держав, як: КК Китайської Народної Республіки [9, с.331-366], КК Польщі [10, с.1- 334], КК Норвегії [11, с.1-375], КК Голландії [12, с.1- 510], КК Австрії [13, с.1-144], Кримінального законодавства ФРН [14, с.1-524], КК Болгарії [15, с.1-198] не містять норми про кримінальну відповідальність за відмову свідка від давання показань або відмову експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків.

Порівняльно правове дослідження злочину, передбаченого ст.385 КК України та аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких держав спонукає нас до вдосконалення ст.385 КК України. Вона має отримати такий зміст: «Ст. 385. Відмова свідка, потерпілого від давання показань або відмова експерта, спеціаліста, перекладача, понятого від виконання покладених на них обов'язків.

1. Відмова свідка або потерпілого від давання показань або відмова експерта, спеціаліста, перекладача або понятого без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді або під час проведення досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України, якщо їм була роз'яснена відповідальність за таку відмову.

2. Не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України щодо себе а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом...».

Висновки. На підставі проведення порівняльно-правового дослідження злочину, передбаченого ст. 385 КК України та аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав можна дійти наступних суджень:

1) Переважна більшість КК зарубіжних держав не містить кримінальної відповідальності за відмову свідка від давання показань або за відмову експерта чи перекладача без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків.

2) Порівняльно правове дослідження злочину, передбаченого ст. 385 КК України та аналогічних діянь за кримінальним законодавством деяких держав спонукає нас до вдосконалення ст.385 КК України. Вона має отримати такий зміст: «Ст. 385. Відмова свідка, потерпілого від давання показань або відмова експерта, спеціаліста, перекладача, понятого від виконання покладених на них обов'язків.

1. Відмова свідка або потерпілого від давання показань або відмова експерта, спеціаліста, перекладача або понятого без поважних причин від виконання покладених на них обов'язків у суді або під час проведення досудового розслідування, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України, якщо їм була роз'яснена відповідальність за таку відмову.

2. Не підлягає кримінальній відповідальності особа за відмову давати показання під час провадження досудового розслідування або в суді, здійснення виконавчого провадження, розслідування тимчасовою слідчою комісією Верховної Ради України щодо себе а також членів її сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ольховенко О.І.* Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст.385 КК України / О.І. Ольховенко // Юридична наука. – 2015. – №1. – С. 81-90.

2. Уголовный кодекс РСФСР 1996 // эл. доступ: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_2950/

3. The Latvian Penal Code / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A. I. Lukashov. – St. Petersburg: «Yuridichesky Center – Press», 2001. – 313p.

4. The Estonian Penal Code / edited and translated by V.V. Zapevalov; introduction by candidate of law, assistant professor of St – PSU N.I. Matsnev. – St Petersburg: «Yuridicheskyy Center Press», 2001. – 262p.

5. *Ольховенко О.І.* Об'єктивна сторона злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків / О.І. Ольховенко // Юридична наука. – 2015. – №5. – С.93-110.

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від № від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

7. *Ольховенко О.І.* Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 385 КК України / О.І. Ольховенко // Юридична наука. – 2014. – № 4. – С. 59-79.

8. *Ольховенко О.І.* Суб'єктивна сторона злочину відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків / О.І. Ольховенко // Юридична наука. – 2015. – №8. – С. 123-133.

9. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики 1 июня 1979 г. // Конституция и законодательные акты. Пер. с китайского. – М. : Прогресс, 1984. – С. 331-336.

10. The Polish Penal Code / Edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov and D.S., prof. N.F. Kuznetsova; introduction by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of Law E.A. Sarkisova. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center Press», 2001. – 234p.

11. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, профессорю – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center Press», 2003. – 375p.

12. Уголовный кодекс Голландии / Науч. ред. докт. юрид. наук, заслуженный деятель науки РФ, проф. Б.В. Волженкин; пер. с англ. И.В. Мироновой. – 2-е изд. – СПб : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 510 с.

13. Уголовный кодекс Австрии / Пер. с нем. канд. юрид. наук. А.В. Серебренникова. – М. : ИКД «Зерцало – М», 2001. – 144с.

14. The Criminal Code of Federal Republic of Germany / Edited and introduction by Doctor of Law, professor D.A. Shestakov, preface by Doctor of Law H. – H Sescheck; translation from German N.S. Rachkova. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2003. – 524p.

15. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; translated from Bulgarian by D.V. Milushave, A. I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. – St. Petersburg: «Yuridicheskyy Center – Press», 2001. – 298 p.

Ольховенко О.І. Порівняльно-правове дослідження злочину, передбаченого ст.385 КК України та аналогічних діянь за кримінальними кодексами деяких зарубіжних держав

У статті здійснено порівняльно-правове дослідження злочину, передбаченого ст.385 КК України та аналогічних діянь, передбачених ст.308 КК Російської Федерації, ст.302 КК Латвійської Республіки, ст.173 КК Естонської Республіки. Автором запропонована нова редакція ст.385 КК України.

Ключові слова: порівняльно-правове дослідження, кримінальне законодавство, складоутворюючі ознаки.

Ольховенко А.И. Сравнительно-правовое исследование преступления, предусмотренного ст. 385 УК Украины и аналогичных деяний по уголовным кодексам некоторых зарубежных государств

В статье осуществлено сравнительно-правовое исследование преступления, предусмотренного ст.385 УК Украины и аналогичных деяний, предусмотренных ст.308 УК Российской Федерации, ст.302 УК Латвийской Республики, ст.173 УК Эстонской Республики. Автором предложена новая редакция ст.385 УК Украины.

Ключевые слова: *сравнительно-правовое исследование, уголовное законодательство, составосоздающие признаки.*

Olhovenko A. Comparative legal research of the crime under Art. 385 of the Criminal Code and similar offenses under the Criminal Code of some foreign countries

The present article deals with the comparative legal research of the crime under Art. 385 of the Criminal Code and similar acts under art. 308 of the Criminal Code of the Russian Federation, art. 302 Criminal Code of the Republic of Latvia, art. 173 Criminal Code of the Republic of Estonia. The author proposed a new version of art. 385 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: *comparative legal research, criminal legislation, composite signs.*

Стаття надійшла до редакції 07.12.2015.

УДК 343

Orlov Y.

COMPARATIVE LEGAL DESCRIPTION OF THE CRIME OF ILLEGAL DESTRUCTION OF ELECTION DOCUMENTS OR DOCUMENTS FOR THE REFERENDUM UNDER LEGISLATION OF UKRAINE AND LAWS OF SOME FOREIGN COUNTRIES

Ю.В. Орлов*аспірант кафедри**кримінального права та процесу**ВНЗ «Національна академія управління»*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ НЕЗАКОННЕ ЗНИЩЕННЯ ВИБОРЧОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ АБО ДОКУМЕНТІВ РЕФЕРЕНДУМУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Постановка проблеми. Порівняльно-правова характеристика злочину, передбаченого ст. 158-2 КК України та деяких зарубіжних країн має важливе значення для теорії кримінального права та законотворчої діяльності. Ця проблема потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами порівняльно-правового дослідження злочинів займалися такі вчені, як: В.Я. Тацій, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.О. Навроцький, В.К. Гришук, А.А. Музика, В.К. Матвійчук, І.О. Харь, В.М. Присяжний, та ін. Проте, до цього часу не проводилось порівняльно-правового дослідження злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму за кримінальним законодавством України та деяких зарубіжних держав.

Мета статті полягає у порівняльно-правовому дослідженні складу злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму за кримінальним законодавством України та деяких зарубіжних держав.

Основні результати дослідження. Перед правозастосовними органами стоїть завдання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, в тому числі з посяганнями на відносини, що забезпечують умови з охорони виборчої документації або документів референдуму від їх незаконного знищення або пошкодження поза встановлених законом строків їх зберігання у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії України після проведення

виборів або референдуму. Узагальнення практики правозастосовних органів свідчить про те, що вони мають певні труднощі в застосуванні норм про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст.158-2 КК України. Це зумовлено низкою факторів, до яких належать недоліки в конструюванні норм, передбачених ст.158-2 КК України, відсутні роз'яснення із застосування зазначеної статті. Ряд проблем, зокрема об'єкт, предмет, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст.158-2 КК України, відмежування цього складу злочину від суміжних та кваліфікація в ряді необхідності за сукупністю злочинів продовжують залишатися дискусійними.

Вирішення цих питань та інших, поставлених перед нами досліджень потребує поряд з юридико-логічним, історичним, соціологічним, системним і порівняльно-правового дослідження. Порівняльно-правовий метод дослідження щодо зазначеної проблеми майже відсутній. Разом з тим відомо, що порівняльно-правове дослідження в цій проблемі відіграє не тільки велику науково-пізнавальну роль, а й має певне прикладне значення. Дослідження складу злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму (ст.158-2 КК України) і відповідних складів злочинів за аналогічні діяння в деяких зарубіжних державах у порівняльному аспекті – це один із конкретних засобів застосування діалектичного методу дослідження проблем, що нас цікавлять.

У даній роботі ми не ставимо за мету проаналізувати різноманітні сучасні правові системи та задекларовану в нашій статті проблему, оскільки це питання надто складне і потребує окремого, самостійного дослідження на монографічному рівні. Але не дивлячись на це, і перш ніж перейти до предмету нашого дослідження, потрібно зазначити, що його особливості, як і особливості правової системи країн в цілому, залежать від правової сім'ї, до якої належить та чи інша держава. У цьому сенсі більшість учених виділяє чотири основні правові сім'ї і романо-германську, сім'ю загального права, мусульманську правову сім'ю, а також сім'ю традиційного права [1, с.38-54]. І як свідчить наше дослідження, що будь-які демократичні держави передбачають інститут виборчих прав громадян, і на кожній стадії виборчого процесу існує можливість конфліктів між його учасниками, які обумовлені як зіткненням їх інтересів, так і помилками, а нерідко і зловживаннями.

Слід звернути увагу на те, що в переважній більшості держав існує кримінально-правова охорона на участь у виборчому процесі або участі в референдумі, але надто незначна кількість держав передбачає кримінальну відповідальність за незаконне знищення або пошкодження виборчої документації або документів референдуму поза встановленим строком зберігання після проведення виборів або референдуму. Тому ми виокремимо в нашому дослідженні лише ті держави та їх кримінальне законодавство, де такі діяння мають відношення до предмету нашого дослідження.

Користуючись вищезгаданим підходом до досліджуваної проблеми, доцільно розглядати її стосовно складноутворюючих ознак складу злочину, передбаченого ст.158-2 КК України, і відповідних складів злочинів, що вибрані для порівняння. Цей шлях допоможе найбільш повно показати співвідношен-

ня нашого закону (ст.158-2 КК України) з відповідними законами зарубіжних країн, а також виявити певні проблеми, що належить вирішити законодавцю з метою вдосконалення ст.158-2 КК України, а також дасть змогу сформулювати уявлення про існуючі тенденції між вітчизняним і зарубіжним законодавством з подолання цих соціальних явищ, яким є указаний злочин.

Виходячи з послідовності нашого дослідження звертаємо увагу на те, що об'єктом цього злочину (передбаченого ст.158-2 КК України) є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони виборчої документації або документів референдуму від їх знищення або пошкодження поза встановлений строк їх зберігання у державних архівних установах та центральній виборчій комісії України після проведення виборів або референдуму (це впливає зі змісту ст.152-2 КК України) [2]. Натомість п.3 ст. 248 КК Республіки Польща, в якій зазначається, зокрема «Хто у зв'язку з виборами до Сейму, виборами Президента Республіки Польща, виборами до органів територіального самоуправління або референдумом: «...3) пошкоджує... протоколи або інші виборчі документи... підлягає покаранню позбавлення волі на строк до 3 років» [3, с.173]. Зі змісту цих положень закону можна зрозуміти, що безпосереднім об'єктом цього злочину тут є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони виборчих документів референдуму від їх незаконного пошкодження. Стаття 282 КК Швейцарії передбачає наступне « 1. Хто... вилучає (усуває) або знищує реєстр для голосування... карається тюремним ув'язненням або штрафом... 2. Якщо особа діє у службовій якості, то покаранням є тюремне ув'язнення на строк не менше одного місяця. З тюремним ув'язненням може бути пов'язаний штраф» [4, с.257]. Зміст цього формулювання закону свідчить, що безпосереднім об'єктом цього злочину є відносини, що забезпечують умови з охорони реєстру для голосування від його усунення або пошкодження. Стаття 142-1 КК РФ, передбачає фальсифікацію підсумків голосування, зокрема, «... порча бюлетней, приводящая к невозможности определить волеизъявление избирателей, участников референдума, либо незаконное уничтожение бюлетней...» [5]. Ці приписи закону (ст.142-1 КК РФ) свідчать, що об'єктом цього злочину, в зазначеній частині цього закону, є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони бюлетенів з виборів або проведення референдуму від їх пошкодження або незаконного знищення при проведенні підсумків голосування. Хоча є думка, що об'єктом цього злочину є встановлений порядок результатів виборів, референдуму [6, с.351].

Аналіз кримінальних кодексів держав, що нами досліджуються стосовно безпосередніх об'єктів цих злочинів свідчить про багатоманітність підходів щодо встановлення кримінальної відповідальності за порушення кримінального законодавства щодо виборчих документів або документів референдуму. Так, у ст.158-2 КК України відносини конкретизуються з приводу знищення або пошкодження виборчої документації або документів референдуму поза встановленим строком їх зберігання у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії після проведення виборів або референдуму. Натомість у КК Республіки Польща норма, що нами аналізується, описана стосовно загальної норми щодо виборів до Сейму, Сенату, виборів Президента

Республіки Польща, виборами в органи територіального самоуправління, а не виділена в окрему статтю на відміну ст.158-2 КК України та стосується лише пошкодження протоколів та інших виборчих документів (відносини щодо забезпечення умов від пошкодження зазначених документів). Ще вужчі відносини за ст.282 КК Швейцарії, адже вони стосуються лише реєстру для голосування. Щодо відносин, які забезпечують умови з охорони бюлетенів з виборів або проведення референдуму від їх пошкодження або їх знищення, то вони стосуються часу проведення підсумків голосування.

Нам уявляється, що позиція нашого законодавця є більш сприйнятливою щодо охоронюваних суспільних відносин. Це дає нам підстави приєднатися до позиції законодавця України щодо зазначених суспільних відносин.

Стосовно предмета злочину, передбаченого ст.158-2 КК України, то ним є, як свідчить проведене нами дослідження, зокрема: 1) предметом злочину у формі знищення виборчої документації, є виборча документація, яка складається виборчими комісіями будь-якого рівня в процесі їх діяльності з організації відповідних виборів, їх проведення, опрацювання списків виборців, підрахунку бюлетенів (голосів), встановлення підсумків голосування та їх оприлюднення, які подаються виборчим комісіям суб'єктами (учасниками) виборчого процесу та які знаходяться, згідно типової номенклатури справ, комісій на зберіганні у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів у строки встановлені для їх зберігання;

2) предметом злочину у формі знищення документів референдуму, є документи такого процесу, які складаються комісіями з всеукраїнського референдуму та місцевих референдумів у процесі їх діяльності з ініціювання та організації відповідних референдумів, їх проведення, підрахунку бюлетенів (голосів), встановлення підсумків голосування та їх оприлюднення, які подаються відповідним комісіям з референдуму і які знаходяться, згідно типової номенклатури справ відповідних комісій на зберіганні у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії України після проведення референдуму у встановлені строки для їх зберігання;

3) ці ж предмети злочинів характерні і для вчинення цього злочину у формі пошкодження цих документів, про що засвідчує словосполучення «а так само пошкодження виборчої документації або документів референдуму». Натомість за п.3 ст.248 КК Республіки Польща таким предметом злочину є: 1) у формі пошкодження протоколів; 2) у формі пошкодження інших виборчих документів. Фактично законодавець Республіки Польща не конкретизує предмети злочину та виборчі документи і документи референдуму. Надто звучує предмет злочину законодавець Швейцарії, зводячи його лише до реєстру для голосування. Надто звучує перелік предметів злочину стосовно аналізованої частини діяння і законодавець Російської Федерації відносить до такого лише виборчі бюлетені.

На підставі викладеного вище можна констатувати, що найбільш вдале описання предмета такого злочину дається в ст.158-2 КК України, хоча і воно потребує уточнень, виходячи з нашого дослідження.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.1 ст.158-2 КК України характеризується дією або бездіяльністю: 1) незаконне знищення виборчої документації поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії після проведення виборів; 2) незаконне знищення документів референдуму поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії України після проведення виборів; 3) незаконне пошкодження виборчої документації поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та Центральній виборчій комісії України після проведення виборів; 4) незаконне пошкодження документів референдуму поза встановленим законом строком зберігання у державних архівних установах та в Центральній виборчій комісії України після проведення виборів. Натомість п.3 ст.248 КК Республіки Польща передбачає вчинення цього злочину як шляхом дії, так і бездіяльності: 1) це пошкодження протоколів; 2) це пошкодження інших виборчих документів. Стаття 282 КК Швейцарії вбачає злочин, який характеризується, як це впливає зі змісту цієї статті, такими діями, як: 1) вилучення реєстру для голосування; 2) знищення реєстру для голосування. У той же час ст.142-1 КК РФ, за досліджуваною нами ознакою, передбачає активні дії: 1) фальсифікація у вигляді пошкодження бюлетенів; 2) фальсифікація у вигляді знищення бюлетенів.

Аналіз вчинення злочину за ознакою дії або бездіяльності свідчить, що більш вдалим є виписані ці положення у ст.158-2 КК України, але які потребують певного уточнення.

Щодо наступної ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.158-2 КК України, то таким є: 1) державні архівні установи; 2) Центральна виборча комісія. З п.3 ст.248 КК Республіки Польща місце вчинення злочину не конкретизує. Отже ним може бути місце знаходження виборчої комісії тощо (ця ознака тут не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього злочину). Це характерно і для ст.242 КК Швейцарії. Не уникнув цього і законодавець РФ.

Стосовно наступної ознаки об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.158-2 КК України як час вчинення злочину, то вона як ми вже зазначали, належного дослідження отримала. Час вчинення цього злочину в значній мірі визначає зміст предмета доказування, форми здійснення якого закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України.

Проведені нами попередні дослідження свідчать, що: 1) під часом вчинення цього злочину як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони слід розуміти певний проміжок часу, або певний часовий період, описаний в диспозиції кримінально-правової норми або такий, що впливає з її змісту, що має кримінально-правове значення, в який виконана об'єктивна сторона злочину або злочин було продовжено, або припинено; 2) часом вчинення злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму є часовий період після проведення виборів або референдуму, коли знищуються чи пошкоджуються документи поза встановленим строком їх зберігання.

Нам уявляється, що позиція законодавця України є більш сприйнятливою. Крім того, вітчизняний законодавець більш вдало сформулював і ч.2 ст.158-2 КК України.

Щодо суб'єкта злочину, передбаченого ч.1 ст.158-2 КК України, то ним є фізична, осудна, приватна, неслужбова особи (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), яка до моменту вчинення злочину досягла 16-річного віку, а за ч.2 ст.152-2 КК України, за ознакою «... ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб», суб'єкт злочину є аналогічним. Натомість за іншими ознаками ч.2 ст.158-2 КК України суб'єктом злочину є член виборчої комісії чи інша службова особа, які вчинили злочин з використанням влади або службового становища.

Виходячи зі змісту п.3 ст.248 КК Республіки Польща може бути неслужбова або приватна особа, а дії особи службової з використанням службового становища можуть кваліфікуватися за сукупністю злочинів. Ці положення стосовно суб'єкта характерні як для КК Швейцарії та КК РФ.

На наш погляд законодавець України має перевагу у формулюванні положень що до суб'єкта.

Відносно суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст.158-2 КК України, то однозначно, що цей злочин вчиняється з умисною формою вини і вина для нього характерна у виді прямого умислу. Натомість стосовно злочинів, передбачених статтями 248 КК Республіки Польща, 242 КК Швейцарії, 142-1 КК РФ, то вони мають аналогічну форму умислу.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна дійти висновку: 1) за об'єктом, об'єктивною стороною та предметом злочинів, що нами досліджувалися, мають істотні відмінності; 2) певні відмінності для цих злочинів характерні і за суб'єктами їх вчинення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Луць Л.А.* Сучасні правові системи світу: [навч. посібник] / Л.А. Луць. — Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. — С. 38—54.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-14 / Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25-26. — Ст. 131

3. The Polish Penal Code / Edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov and D.S., prof. N.F. Kuznetsova; introduction by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov and candidate of Law E.A. Sarkisova. — St. Petersburg: "Yuridichesky Center Press", 2001. — 234 p.

4. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; - St Petersburg: "Yuridichesky Center - Press", 2002. — 366 p.

5. Уголовный кодекс Российской Федерации: принят Гос. Думой 24 мая 1997 г. Вступил в действие 1 янв. 1997 г. — М. : Б. и., 1997. — 351 с.

6. *Турищева Н.Ю.* Преступление против избирательный прав (ст.ст. 141—142¹ КК РФ) / Н.Ю. Турищева // Энциклопедия уголовного права. Т.16. Преступление

против конституционных прав и свобод человека и гражданина. — Изд-е профессора Малинина. — СПб ГКА, 2011. — С. 209-387.

Орлов Ю.В. Порівняльно-правова характеристика складу злочину незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму за законодавством України та законодавству деяких зарубіжних держав

У статті проведено порівняльно-правове дослідження злочинів, передбачених ст.158-2 КК України, ст.248 КК Республіки Польща, ст.242 КК Швейцарії та ст.142-1 КК РФ. Зроблені відповідні висновки.

Ключові слова: порівняльно-правове дослідження, злочини, склад злочинів, виборча документація, документи референдуму, знищення, пошкодження.

Орлов Ю.В. Сравнительно-правовая характеристика состава преступления незаконное уничтожение избирательной документации или документов референдума по законодательству Украины и законодательством некоторых зарубежных государств

В статье проведено сравнительно-правовое исследование преступлений, предусмотренных ст.158-2 УК Украины, ст.248 УК Республики Польша, ст.242 УК Швейцарии и ст.142-1 УК РФ. Сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: сравнительно-правовое исследование, преступления, состав преступлений, избирательная документация, документы референдума, уничтожение, повреждение.

Orlov Y. Comparative legal description of the crime of illegal destruction of election documents or documents for the referendum under legislation of Ukraine and laws of some foreign countries

This article provides a comparative legal study of crimes under Art. 158-2 of the Criminal Code of Ukraine, art. 248 of the Criminal Code of the Republic of Poland, Art. 242 of Swiss Criminal Code and Art. 142-1 of the Criminal Code. Made corresponding conclusions.

Keywords: comparative legal studies, crimes, corpus delicti, the election documents, documents of referendum, destruction, damage.

Стаття надійшла до редакції 30.11.2015.

УДК 343.7

А.М. Соловйова

кандидат юридичних наук,

докторант Класичного Приватного університету

НЕПРАВОМІРНИЙ ДОСТУП ДО ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Soloviova Alina

Candidate of Juridical Sciences

Doctoral student

of Classical Private University

LEGAL ACCESS TO TELECOMMUNICATIONS SERVICES AS A CRIME AGAINST PROPERTY UNDER THE LAWS OF FOREIGN COUNTRIES

Since Wheatstone and Cooke first patented their system of communication by the means of electromagnetic impulses carried over wires in 1837, crimes have been committed either through the misuse of telecommunications equipment, or against telecommunications equipment.

Every technological development has provided a new opportunity for criminality which has often been utilized. Unfortunately, as we move into the twenty-first century where broadband telecommunications services such as interactive video telephony will become widely available; the opportunities for criminality will be enhanced [1].

Telecommunications technology has begun to provide criminal opportunities of unprecedented scope and dimension. The revolution in information technology which we are currently experiencing is perhaps the most significant development of our time. Recent and anticipated changes in telecommunications technology in light of the connectivity of communications and computing are truly breathtaking, and have already had significant impacts on many aspects of life.

Banking, stock exchanges, air traffic control, telephones, electric power, and a wide range of institutions of health, welfare, and education are largely dependent on information technology and telecommunications for their operation [2].

Computer-related crime, like crime in general, may be explained by the conjunction of three factors, motivation, opportunity and the absence of capable guardianship. Motivations will vary depending on the nature of the crime in question, but may include, greed, lust, revenge, challenge or adventure.

Opportunities are expanding dramatically with the rapid proliferation and penetration of digital technology. Significant challenges are posed by the transnational nature of much computer crime.

The most appropriate strategies for the control of computer-related crime entail a mixture of law enforcement, technological and market-based solutions. Significant challenges arise from the transnational nature of much computer crime, and from the need for the law to keep abreast of developments in technology and their criminal exploitation [3].

Illegal access to telecommunications services is becoming more common in today's information society.

Therefore, in recent years some national legislators have been providing illegal access to telecommunications services as an independent property crime (Albania, Azerbaijan, Iran, Spain, China, Colombia, Lithuania, Netherlands, Poland, USA).

The "phone phreakers" of three decades ago set a precedent for what has become a major criminal industry. By gaining access to an organisation's telephone switchboard (PBX) individuals or criminal organisations can obtain access to dial-in/dial-out circuits and then make their own calls or sell call time to third parties (Gold 1999).

Offenders may gain access to the switchboard by impersonating a technician, by fraudulently obtaining an employee's access code, or by using software available on the internet. Some sophisticated offenders loop between PBX systems to evade detection. Additional forms of service theft include capturing "calling card" details and on-selling calls charged to the calling card account, and counterfeiting or illicit reprogramming of stored value telephone cards [3].

Ever since the original "phreakers" of a quarter-century ago attacked telecommunications systems out of curiosity, telecommunications services have been vulnerable to theft. From those whose motives were confined to simple mischief-making, to those who have made theft of services a way of life and a major criminal industry, those who steal services pose a significant challenge to telecommunications carriers, service providers, and to the general public, who often bear the financial burden of fraud. The market for stolen telecommunications services is large indeed.

There are those who simply seek to avoid or to obtain a discount on the cost of a telephone call. There are others, such as illegal immigrants, who are unable to acquire legitimate telecommunications services without disclosing their identity and their status. There are others still who appropriate telecommunications services to conduct other illicit business with less risk of detection. Across the world, immense sums of money are lost by the victims of such illegality. Substantial sums are also incurred in preventing, detecting and prosecuting offences [2].

Scientists from USA highlighted three major categories of telecom fraud. These categories are: • Traffic Pumping Schemes – These schemes use "access stimulation" techniques to boost traffic to a high cost destination, which then shares the revenue with the fraudster. • Schemes to Defraud Telecom Service Providers - These schemes are the most complicated, and exploit telecom service

providers using SIP trunking, regulatory loopholes, and more. • Schemes Conducted Over the Telephone - Also known as “Phone Fraud,” this category covers all types of general fraud that are perpetrated over the telephone [4].

Eugenio Rosas and Cesar Analide also termed common fraud types. They stress that it is not possible to enumerate completely and exhaustively all the existing fraud types. Due to the constant evolution of technology existing fraud types are adapted and new fraud types are developed all the time. However, there is a set of the major fraud causes that are the ones of most concern to the telecommunications operators at the time. These are: – Subscription fraud - one of the most common fraud types along with the SIM cloning.

The fraudster obtains the service from the operator with no intention to pay for it, using a false identity. The damage this fraud type causes depends on the intention of the fraudster: using the service for personal use until he is detected; on a more sophisticated level, the fraudster can use the service in order to profit from the use of it. – Bypass fraud - deprives the terminating operator of interconnect termination fees for incoming international calls. This is usually done using VoIP technology to bypass international calls. – SIM cloning - a fraudster clones an existing normal SIM card. The software to clone SIM cards is available on the internet, so if a fraudster has physical access to a SIM card all he needs to clone it is a PC and a card reader.

This is considered the most common fraud cause of all. – Internal fraud – implies action of internal staff of the operators. Typically, operator employees with knowledge and access to the information systems, handle information in order to benefit a third party, for instance: giving free minutes, changing account settings[5].

Scientists from Israel Saharon Rosset, Uzi Murad, Einat Neumann, Yizhak Idan, Gadi Pinkas noted that the telecommunications industry suffers major losses due to fraud. The various types of fraud may be classified into two categories: Subscription fraud – fraudsters obtain an account without intention to pay the bill. In such cases, abnormal usage occurs throughout the active period of the account.

The account is usually used for call selling or intensive self-usage. Cases of bad debt, where customers who do not necessarily have fraudulent intentions never pay a single bill, also fall into this category. These cases, while not always considered as “fraud”, are also interesting and should be identified. Superimposed fraud - fraudsters “take over” a legitimate account. In such cases, the abnormal usage is superimposed upon the normal usage of the legitimate customers. Examples of such cases include cellular cloning, calling card theft and cellular handset theft [6].

In France, the jurisprudence has recognized qualification as unjustified kidnapping illegal use of telephone, computer information systems, as well as illegal adoption of encoded TV programs. After such judgments in the former Criminal Code of France in 1987, it was amended.

After the adoption of the current Criminal Code provisions on these crimes were transferred to the law on freedom of communication (1986).

Theft of services on the Swiss Code is in the form of non-payment on the account in the hotel or restaurant in the form of the acquisition of services by deception. According to art. 149 of the Criminal Code of Swiss, the one who lived

in a hotel, ordering food and drink or get other services in the institutions and does not make their payment to the owner shall be punished by imprisonment or a fine.

The Canadian Criminal Code (R.S.C. 1985, c. C-46) establishes a number of specific offences dealing with telecommunications, notably theft of a telecommunication service (s. 326) and possession of device to obtain telecommunication facility or service (s.327).

Other criminal provisions dealing with the unauthorized use of a computer and invasion of privacy are beyond the scope of the present article. For the purposes of these two sections, «telecommunication» is defined as any transmission, emission or reception of signs, signals, writing, images or sounds or intelligence of any nature by wire, radio, visual, or other electromagnetic system, which encompasses in exhaustive manner any form of communication at a distance (s. 326(2)) [7].

In the Netherlands, as in many other jurisdictions, the national criminal law comprises inchoate crimes. Basically, general doctrine recognizes three separate forms of these: attempt, preparation and conspiracy.

Conspiracy is criminalized only for offences against the state and terrorist attacks, where there is a widespread hesitation to criminalize conspiracy as under the common law. Criminal liability is preferably connected to an overt act, to be specified in the statutory description of the crime.

Therefore a broad general criminalization of conspiracy is rejected as lacking the necessary specification. At the moment it has no statutory basis. In this chapter we will deal with some general observations on attempt and preparation as incomplete forms of causing damage to the interests protected by the law on cyber crime [8].

Thus, telecommunications fraud is a problem that affects operators all around the world. Scientists from around the world emit several types of these crimes. To date, Ukrainian Criminal Code has not criminalized the offense. But world practice shows that telecommunications fraud continues to be a big problem in the industry today. With fraud continuing to be a big problem, fraud management has evolved from a defensive and reactive strategy focused on prevention to a more proactive, revenue generating and innovative approach.

REFERENCES:

1. *Smith Russell*. Stealing Telecommunications Services / Russell G. Smith // Electronic resource: http://www.aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi054.pdf
2. *Grabosky P.N.* Crime and Telecommunications / P.N. Grabosky, Russell G. Smith, Paul Wright // Electronic resource: http://aic.gov.au/media_library/publications/tandi_pdf/tandi059.pdf
3. *Grabosky Peter*. Computer crime in a world without borders / Peter Grabosky // Electronic resource: <http://www.crime-research.org/library/Peter.htm>
4. Telecom fraud call scenarios // Electronic resource: <http://transnexus.com/wp-content/uploads/TFS.pdf>
5. *Rosas Eugenio*. Telecommunications Fraud: Problem Analysis – an Agent-based KDD Perspective / Eugenio Rosas, Cesar Analide // Electronic resource: <http://epia2009.web.ua.pt/onlineEdition/402.pdf>

6. Rosset Saharon. Discovery of Fraud Rules for Telecommunications - Challenges and Solutions/ Saharon Rosset, Uzi Murad, Einat Neumann, Yizhak Idan, Gadi Pinkas // Electronic resource: <http://www.tau.ac.il/~saharon/papers/fraud.pdf>

7. Gravelle Louis-Pierre. Canadian criminal provisions dealing with telecommunications/Louis-Pierre Gravelle // Electronic resource: <http://www.robic.ca/admin/pdf/578/222-03LPG.pdf>

8. Stamhuis Evert. Criminal law on cyber crime in the Netherlands / Evert F. Stamhuis // Electronic resource: <http://www.penal.org/sites/default/files/files/RV-11.pdf>

Soloviova A. Legal access to telecommunications services as a crime against property under the laws of foreign countries

The article investigates the illegal access to telecommunications services as one of the crimes against property. The author systematized different approaches to the definition and types of illegal access to telecommunication services. In the article analyzed the international practice of recognizing the illegal access to telecommunications services as a crime against property.

Keywords: *crime, theft, property damage, telecommunication services, crimes against property.*

Соловійова А.М. Неправомірний доступ до телекомунікаційних послуг як злочин проти власності за законодавством зарубіжних країн

У статті досліджується неправомірний доступ до телекомунікаційних послуг як один із злочинів проти власності. Автором систематизовано різні підходи до визначення поняття та видів неправомірного доступу до телекомунікаційних послуг. Аналізується міжнародна практика визнання неправомірного доступу до телекомунікаційних послуг як злочину проти власності.

Ключові слова: *злочин, крадіжка, майнова шкода, телекомунікаційні послуги, злочини проти власності.*

Соловьева А.Н. Неправомерный доступ к телекоммуникационным услугам как преступление против собственности по законодательству зарубежных стран

В статье исследуется неправомерный доступ к телекоммуникационным услугам как один из преступлений против собственности. Автором систематизированы различные подходы к определению понятия и видов неправомерного доступа к телекоммуникационным услугам. Анализируется международная практика признания неправомерного доступа к телекоммуникационным услугам как преступления против собственности.

Ключевые слова: *преступление, кража, имущественный вред, телекоммуникационные услуги, преступления против собственности.*

Стаття надійшла до редакції 07.12.2015.

УДК 343.137.9

Arakelyn R.F.

**WAYS OF THE CONFLICT RESOLUTION UNDER
THE AUSPICES OF THE INSTITUTE OF MEDIATION
IN CRIMINAL PROCEEDING**

Р.Ф. Аракелян
*здобувач кафедри
кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

**ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ
КОНФЛІКТІВ ЗА СПРИЯННЯМ ІНСТИТУТУ
МЕДІАЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Постановка проблеми. Дослідження шляхів вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні зумовлено: міжнародно-правовими зобов'язаннями та положеннями вітчизняних стратегічних нормативно-правових актів, які передбачають створення альтернативних позасудових способів регулювання кримінальних конфліктів, дієвість яких підтверджена зарубіжним досвідом; потребами потерпілих у кримінальному провадженні; вадами традиційного кримінального провадження, зокрема, незначною кількістю та якістю кримінальних процесуальних дій, які були вчинені слідчими відносно потерпілих за кримінальними правопорушеннями невеликої, середньої тяжкості та кримінальними правопорушеннями проти власності, на стадії досудового розслідування (слідства) та судового провадження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідженні шляхів вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні, належить наступним вітчизняним науковцям: В.В. Землянській, В.І. Галаган, В.К. Грищук, В.М. Куц, Ю.Нікітіну.

Незважаючи на проаналізовані науковцями здобутки у досліджуваній проблематиці в науковій літературі, зокрема, у вітчизняних правників бракує законодавчих пропозицій, наданих з урахуванням системно-емпіричних досліджень, заснованих на вивченні та узагальненні потреб цільової аудито-

рії, до якої належать службові особи органів досудового розслідування та потерпілі у конкретному кримінальному провадженні, в аспекти вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні.

Метою статті є висвітлення деяких законодавчих пропозицій розроблених за підсумками проведеного нами системно-емпіричного дослідження потреб цільової аудиторії, до якої належать службові особи органів досудового розслідування та потерпілі у конкретному кримінальному провадженні, в аспекти вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні.

Основні результати дослідження. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає термін «конфлікт» як «зіткнення протилежних інтересів, думок, поглядів; серйозні протиріччя; гострий спір» [1, с.570]. В юридичній енциклопедії за загальною редакцією Ю.С. Шемшученка під поняттям «конфлікт» (лат. *conflictus* – зіткнення) розуміють зіткнення поглядів, інтересів, позицій, що супроводжується конфронтацією, суперництвом, конкуренцією чи протиборством його учасників, яке супроводжується складними колізіями [2, с.335]. На сьогодні спостерігається наявність плюралістичних підходів до типізації та класифікації конфліктів, при цьому, значна частина конфліктів має юридичну спрямованість. Одним із різновидів юридичних конфліктів є кримінальний конфлікт під яким розуміють зіткнення із кримінальним законом, що детерміновано вчиненням суб'єктом кримінального правопорушення суспільно-небезпечного діяння [2, с. 336]. Значна кількість кримінальних конфліктів має неоднорідний характер, що обумовлено вчиненням кримінальних правопорушень, які передбачені в Кримінальному кодексі України [3, с.75]. На сьогодні існує чимало варіантів типології конфліктів, зокрема поширений поділ за сферами прояву; за ступенем тривалості та напруженості; за суб'єктами конфліктної взаємодії; за масштабом; за соціальними наслідками тощо [4, с.48]. У вітчизняних дослідженнях до основних критеріїв класифікації правових конфліктів пропонується віднести такі: структура сфери прояву (за характером вияву), характер правових наслідків (або структура конфлікту), метод правового упорядкування, зміст конфліктоутворювальних приписів, галузь правових відносин [5, с.187]. Специфіка правового конфлікту визначається юридичними характеристиками, до яких належать: галузь права, у сфері якої може перебувати конфлікт; структура норми, яка його стосується; різновид правозастосовної установи тощо [6, с.90-95]. Як правило, сучасні правники акцентують увагу на поділі конфліктів за галузевою сферою їх вияву, виокремлюючи різновиди правового конфлікту відповідно до галузевої диференціації права: цивільно-правовий, цивільно-процесуальний, кримінально-процесуальний, міжнародно-правовий, трудовий, сімейний, адміністративно-правовий, фінансово-правовий конфлікти, при цьому, зміст галузевих видів правових конфліктів визначається специфікою предмета правового регулювання відповідної галузі права [7, с.187]. За складом і кількістю сторін або учасників кримінально-правового конфлікту вони поділяються на

внутрішньо особистісні, міжособистісні, особистісно-групові й між групові [8, с.41-42].

В аспекті досліджуваної проблематики, в розробленому нами проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» закріплений дієвий шлях вирішення кримінальних конфліктів певної категорії за допомогою інституту медіації в кримінальному провадженні, який є допоміжною ланкою поряд із традиційним кримінальним провадженням. Так, в ст.13 проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні» визначено підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні та запропоновано ряд кримінальних правопорушень, які можуть бути відправлені на процедуру медіації в кримінальному провадженні, зокрема, визначено наступне: «на процедуру медіації в кримінальному провадженні за наявності визначених у цьому Законі підстав направляються: 1) кримінальні правопорушення невеликої тяжкості; 2) необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 3) кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності; 4) кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. Процедура медіації в кримінальному провадженні ініціюється: 1) слідчим суддею, суддею під час судового провадження за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням; 2) прокурором до ухвалення судового рішення по справі за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати що такий захід забезпечить відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням. Прокурор за необхідності користується допомогою громадських організацій у залагодженні кримінального конфлікту. Рішення слідчого судді, судді, під час судового провадження, про направлення кримінальної справи на процедуру медіації в кримінальних справах приймається у формі ухвали суду, яка направляється до служби медіації в кримінальному провадженні, що знаходиться у межах територіальної юрисдикції суду. Рішення прокурора, під час досудового розслідування, про направлення кримінальної справи на процедуру медіації в кримінальному провадженні приймається у формі постанови, яка направляється до служби медіації в кримінальних справах, що функціонує у межах його юрисдикції. Рішення про застосування медіації в кримінальному провадженні приймається на всіх стадіях кримінального провадження. Дозволяється застосування процедури медіації в кримінальному провадженні у вигляді альтернативної стадії кримінального процесу за умови що така процедура була проведена до порушення кримінальної справи, відповідає інтересам потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та не зачіпає публічні інтереси держави». Про необхідність активізації вищевикладеного процедурного порядку засвідчили 44% про анкетованих слідчих респондентів на противагу 28% слідчим респондентам, які не підтримали вищевикладену процедуру підстав ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні та натомість не запропонували власного варіанту.

Вищевикладена законодавча ініціатива свідчить про те, що процедура медіації в кримінальному провадженні сприятиме вирішенню кримінальних конфліктів: невеликої тяжкості (за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), про що свідчать вивчені нами матеріали кримінального провадження; необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості (за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років), про що свідчать вивчені нами матеріали кримінального провадження; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності (передбачених в розділі VI Кримінального кодексу України), про що свідчать вивчені нами матеріали кримінального провадження; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи (передбачених в розділі III Кримінального кодексу України), про що свідчать вивчені нами матеріали кримінального провадження [9].

Також, вивчені нами матеріали кримінальних проваджень засвідчують наявність апріорних практичних підвалин для ефективного та дієвого вирішення кримінальних конфліктів, зокрема, кримінальних правопорушень: невеликої тяжкості – 42, що дорівнює 21%; необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості – 32, що дорівнює 17%; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості проти власності – 52, що дорівнює 26%; кримінальних правопорушень середньої тяжкості проти власності – 45, що дорівнює 23%; кримінальних правопорушень невеликої тяжкості проти волі, честі та гідності особи – 12, що дорівнює 7%; кримінальних правопорушень середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи – 11, що дорівнює 6% за сприянням інструментів відновного правосуддя в т. ч. в майбутньому за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні з моменту прийняття запропонованого нами проекту Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні». Нами виявлено, що 0,5 % обвинувачених (підозрюваних) почали надавати правдиві показання лише коли їх було запропоновано укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості за обставин відсутності у слідчих доказів, які засвідчують безспірну вину підозрюваного. Нами встановлено, що за підсумками укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості сторонами кримінального конфлікту (усього таких угод укладено 0,5%) належним чином були виконані узяті ними зобов'язання, зокрема, 0,2 % таких справ зобов'язання виконано повністю, а в 0,3 % частково виконано зобов'язання.

Вивчені нами матеріали кримінального провадження виявили те, що незначна кількість слідчих використовує положення глави 35 КПК України, при цьому, ефективно, якісне та результативне використання механізмів від-

новного правосуддя має місце у випадку, якщо слідчий пропонує потерпілому та правопорушнику укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості, така оферта мала місце у 0,5% із 100%. При цьому, сторони (потерпілий та правопорушник) кримінального правопорушення охоче погодилися скористатися запропонованим механізмом відновного правосуддя. Найбільш цінні докази, які мали визначальне значення для встановлення фактичного складу кримінального правопорушення мали місце лише під час пропозиції укласти угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим та/або угоду між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості у 0,5% із 0,5%. При цьому, спостерігається 100% дієвість такого заходу як укладена угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим з метою усунення причин та умов вчинення кримінального правопорушення невеликої чи середньої тяжкості.

Аналогічної думки дотримуються слідчі територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві. Так, на наше запитання «якими на Вашу думку, повинні бути підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні?»: 56 слідчих, що становить = 28%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої тяжкості; 24 слідчих що становить = 12%, відповіли – необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості; 31 слідчих, що становить = 15%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності; 10 слідчих, що становить = 5%, відповіли – кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи; 73 слідчих, що становить = 37%, відповіли – всі вище перелічені. При цьому, лише 52% слідчих респондентів, на протигагу 47% слідчих, вважають за доцільне застосування процедури медіації в кримінальних справах у вигляді альтернативної стадії кримінального процесу за умови що така процедура буде проведена до порушення кримінальної справи, відповідає інтересам потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та не зачіпає публічні інтереси держави. 46% про анкетованих слідчих респондентів вірять у дієвість процедури медіації в кримінальному провадженні та в те, що даний інститут сприяє своєчасному залагодженню, припиненню та попередженню негативних наслідків кримінального правопорушення, сприятиме гуманізації порядку кримінального провадження та спрямоване на всебічне задоволення інтересів сторін процедури медіації в кримінальних справах. При цьому, 27% про анкетованих слідчих респондентів не вірять в дієвість процедури медіації в кримінальному провадженні та в те, що даний інститут сприятиме своєчасному залагодженню, припиненню та попередженню негативних наслідків кримінального правопорушення, сприятиме гуманізації порядку кримінального провадження та спрямоване на всебічне задоволення інтересів сторін процедури медіації в кримінальних справах, а 26% про анкетованих слідчих респондентів, взагалі, не змогли відповісти на це питання.

Консенсуальна модель інституту медіації в кримінальному провадженні є дієвим шляхом вирішення кримінальних конфліктів, який в свою чергу вплине на зміну кількісних показників рівня злочинності та кількості порушених кримінальних справ (кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушення середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) в часовому та просторовому вимірах. Так, 23% про анкетованих потерпілих респондентів вважають, що впровадження інституту медіації в кримінальних справах зменшить кількість кримінальних правопорушень: невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушення середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, при цьому, 10% про анкетованих потерпілих вважають, що впровадження інституту медіації в кримінальних справах збільшить кількість кримінальних правопорушень: невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушення середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, окрім вищевказаних респондентів є 66% про анкетованих потерпілих, які вважають, що рівень злочинності у відповідності до заданих параметрів залишиться без змін. Окрім цього, консенсуальна модель інституту медіації в кримінальному провадженні приділяє особливу увагу потребам потерпілих в кримінальному провадженні, що спрямовані на одержання сатисфакції в повному розмірі + відшкодування моральної шкоди завданої кримінальним правопорушенням[10, с.28]. Концептуальні положення аналізованої інституційної основи в першу чергу покликані враховувати весь спектр потреб, інтересів потерпілого[11, с.49]. Одержання сатисфакції в кримінальному провадженні є основною мотиваційною складовою активізації зазначеної процедури [12, с.15].

Позитивним, на нашу думку, є твердження 43% опитаних слідчих респондентів, які вважають, що практичне впровадження запропонованої нами інституційної основи істотно вплине на зменшення рівня кримінальних правопорушень невеликої тяжкості; необережних кримінальних правопорушення середньої тяжкості; кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності; кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. При цьому, опитані слідчі респонденти визначили ряд кримінальних правопорушень, рівень злочинності за якими буде зменшений, так, 8% слідчих до них віднесли кримінальні правопорушення невеликої тяжкості, 7% слідчих до них віднесли необережні кримінальні правопорушення середньої тяжкості, 23% слідчих до них кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти власності, 19% слідчих до них віднесли кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи, 30% слідчих включили до них всі вищенаведені кримінальні правопорушення, окрім цього, заслуговує уваги

окрема думка 10% слідчих, які вважають, що впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні не сприятиме зменшенню кількості кримінальних правопорушень тому що, «рівень злочинності залежить від економічних факторів, міри покарання за скоєне кримінальне правопорушення». Так, вважаємо останнє твердження частково хибним в аспекті «обраної міри покарання правопорушника за скоєне кримінальне правопорушення», оскільки на сучасному етапі розвитку традиційне кримінальне провадження відносно кримінальних правопорушень не великої, середньої тяжкості, тяжких кримінальних правопорушень застосовує міру покарання у вигляді штрафу, громадських робіт, виправних робіт, конфіскації майна, арешту, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк. На перший погляд вищевказані механізми є дієвими та ефективними, але така ефективність має мінливий та перманентний характер, оскільки у своїй більшості превентивний механізм має тимчасовий ефект та породжує рецидивність, для прикладу, за статистичними даними оприлюдненими на офіційному веб-сайті Генеральної прокуратури України в першому кварталі 2015 року вчинено на 2005 більше особливо тяжких кримінальних правопорушень порівняно із першим кварталом 2014 р. [13]. Також, збільшилась кількість тяжких кримінальних правопорушень, зокрема, вбивств, та збільшилась кількість кримінальних правопорушень середньої тяжкості (при цьому, правопорушники вдвічі частіше почали використовувати вогнепальну зброю).

Вважаємо за доцільне проаналізувати статистичні данні відносно кількісних показників зареєстрованих кримінальних правопорушень та результати їх досудового розслідування в часовому діапазоні з 2012 – перше півріччя 2015 рр., які в загальному вигляді охарактеризують стан вітчизняного традиційного кримінального провадження та рівень його дієвості в аспекті зменшення кількості кримінальних правопорушень. Так, в 2012 р. обліковувалося – 373074 кримінальних правопорушень, з них кількість: особливо тяжких злочинів складає – 8224; тяжких злочинів складає – 78742; злочинів середньої тяжкості складає – 152074; злочинів невеликої тяжкості складає – 133576. В порівнянні із 2012 р. в 2013 р. стабільно незмінною є кількість обліковуваних кримінальних правопорушень, яка складає – 373074 кримінальних правопорушень, з них кількість: особливо тяжких злочинів складає – 8224; тяжких злочинів складає – 78742; злочинів середньої тяжкості складає – 152074; злочинів невеликої тяжкості складає – 133576. При цьому, кількісні показники вищевказаних кримінальних правопорушень на стадії направлення кримінальної справи до суду обумовлені нижченаведеними даними. В порівнянні із 2013 р. у 2014 р. зменшилася кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень, зокрема, – 64681 кримінальних правопорушень, з них кількість: особливо тяжких злочинів складає – 2886; тяжких злочинів складає – 14985; злочинів середньої тяжкості складає – 26348; злочинів невеликої тяжкості складає – 20462. А, в першому півріччі 2015 р. обліковувалося – 373074 кримінальних правопорушень, що майже складає половину від показників 2014 р., з них кількість: особливо тяжких злочинів складає – 8224; тяжких злочинів

складає – 78742; злочинів середньої тяжкості складає – 152074; злочинів невеликої тяжкості складає – 133576 [13] (див. Рис. 1.1).

Кількісні показники кримінальних проваджень з 2012 – перше півріччя 2015 років

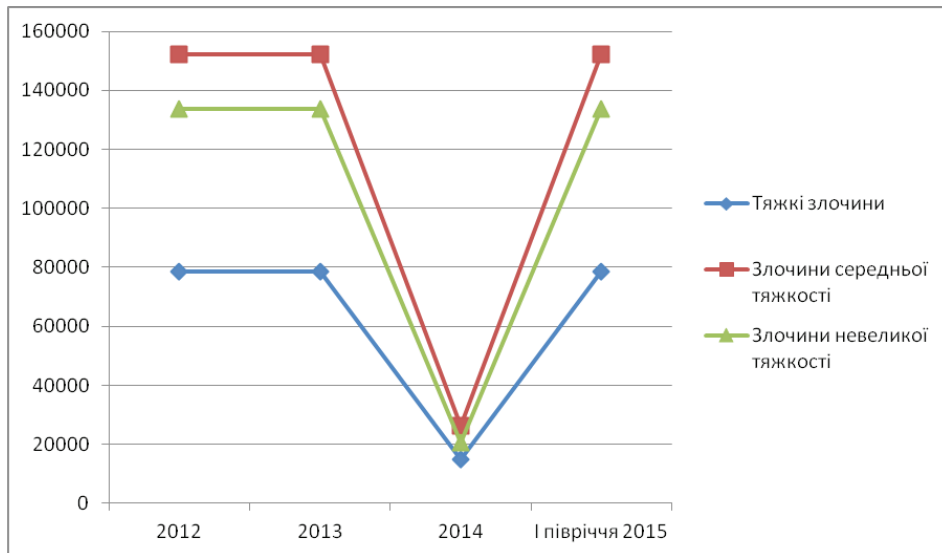

Рис. 1.1. Кількісні показники кримінальних проваджень з 2012 –
перше півріччя 2015 років¹

Зарубіжна практика застосування інституту медіації в кримінальному провадженні свідчить про дієвість відповідальності правопорушника в межах процедури медіації в кримінальному провадженні [14, с.28], аналогічної позиції дотримуються 50% про анкетованих слідчих респондентів на протипагу 36% слідчих респондентів. Слідчі п'яти територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві охоче підтримали визначальні концептуальні положення інституту медіації в кримінальному провадженні, які зумовлені відновлювальним та компенсаційним характером завданої кримінальним правопорушенням шкоди та засвідчують практичну дієвість інституту медіації в кримінальному провадженні з огляду на наступні показники: 53% про анкетованих слідчих респондентів, на протипагу 32% про анкетованих слідчих респондентів, вважають, що медіація в кримінальному провадженні здатна визволити потерпілого від тяжких наслідків кримінального правопорушення; 52% про анкетованих слідчих респондентів, на протипагу 36% про анкетованих слідчих респондентів, вважають, що медіація в

¹ Джерело: Розроблено автором за підсумками анкетування слідчих та потерпілих відносно впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України.

кримінальному провадженні сприятиме активній участі сторін кримінального конфлікту до винайдення взаємоприйняттого рішення; 56 % про анкетованих слідчих респондентів, на противагу 30% про анкетованих слідчих респондентів, вважають, що медіація сприятиме інтеграції правопорушника в суспільство; 76% про анкетованих слідчих респондентів, на противагу 11% про анкетованих слідчих респондентів, вважають, що дієвість інституту медіації в кримінальному провадженні, на противагу традиційному кримінальному провадженню, зумовлена функціонуванням поряд із юридичним гуманітарних методів роботи з виправлення наслідків кримінального правопорушення та ресоціалізації правопорушника.

Вищевказані данні свідчать про те, що медіація в кримінальному провадженні є дійсно викликом часу та потребою гуманістично налаштованого демократичного українського суспільства, в це вірять 46 % про анкетованих слідчих на противагу 25% про анкетованих слідчих. Потреба провадження даного механізму з метою вирішення кримінальних конфліктів зумовлена вадами традиційного кримінального провадження, так, 50% про анкетованих слідчих респондентів у разі створення на національному рівні кримінальних процесуальних основ провадження процедур медіації в кримінальних справах бажають скористалися таким правовим механізмом у своїй практичній діяльності.

Впровадження інституту медіації в кримінальному провадженні зменшить навантаження на судові органи державної влади в бік зменшення кількості нерозглянутих справ та матеріалів кримінального судочинства місцевими та апеляційними загальними судами [15, с.27]. Аналогічної позиції дотримуються 57 % про анкетованих нами слідчих респондентів, які вважають, що провадження процедур медіації в кримінальних справах сприятиме зменшенню навантаження на судові та правоохоронні органи у зв'язку із зменшенням кількості кримінальних конфліктів та у зв'язку із функціонуванням служб медіації в кримінальних справах.

Висновки. Дослідження шляхів вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації у кримінальному провадженні виявили нижчевикладені узагальнення. Так, досліджено термінологічне поняття сутності «конфлікт», що в свою чергу обумовило розуміння останнього як зіткнення поглядів, інтересів, позицій, що супроводжується конфронтацією, суперництвом, конкуренцією чи протиборством його учасників, яке супроводжується складними колізіями. Встановлено, що сутність кримінального конфлікту обумовлена зіткненням із кримінальним законом, що детерміновано вчиненням суб'єктом кримінального правопорушення суспільно-небезпечного діяння.

За підсумками проведеного анкетування (респондентів) слідчих та потерпілих п'яти територіальних підрозділів районних управлінь головного управління МВС України в м. Києві виявлено та запропоновано шляхи вирішення кримінальних конфліктів, які знайшли своє практичне втілення в розробленому нами проекті Закону України «Про медіацію в кримінальному провадженні», який є допоміжним правовим механізмом поряд із традиційним кримінальним провадженням. Так, нами, з урахуванням підсумків анкетуван-

ня респондентів, визначено підстави ініціювання процедури медіації в кримінальному провадженні та запропоновано ряд кримінальних правопорушень, які можуть бути відправлені на процедуру медіації в кримінальному провадженні.

Обґрунтовується наша позиція про те, що процедура медіації в кримінальному провадженні сприятиме вирішенню кримінальних конфліктів невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи. Нами аргументовано доводиться положення про те, що консенсуальна модель інституту медіації в кримінальному провадженні, на стадії «виробничого» впровадження, істотно вплине на зміну кількісних показників рівня злочинності та кількості порушених кримінальних справ (кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, необережних кримінальних правопорушень середньої тяжкості, кримінальних правопорушень невеликої та середньої тяжкості проти власності, кримінальні правопорушення невеликої та середньої тяжкості проти волі, честі та гідності особи) в часовому та просторовому вимірах. На підставі статистичних даних та узагальнень обґрунтовується можливість оперативного, якісного та результативного вирішення кримінальних конфліктів за сприянням запропонованих нами правових підвалин та механізмів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.; Ірпінь, 2005. – 1736 с.
2. Юридична енциклопедія в 6 т. том 3: Юридична енциклопедія / За ред. Ю.С. Шемшученка та ін. – К. : «Укр. енцикл.», 2008. – 789 с.
3. *Сегай М.Я.* Судова експертологія – наука про судово-експертну діяльність / М.Я. Сегай // Вісн. Акад. прав. наук України – 2001 – № 2 (33) – № 3 (34). – С. 745.
4. *Іванов В.М.* Юридична конфліктологія: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В.М. Іванов, О.В. Іванова. – К. : МАУП, 2004. – 224 с.
5. *Бобровник С.В.* Компроміс і конфлікт у праві: антрополого- комунікативний підхід до аналізу: [монографія]. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2011. – 384 с.
6. Юридическая конфликтология / О.В. Бойков, Н.В. Варламова, А.В. Дмитриев и др.; В.Н. Кудрявцев (отв. ред.). – М., 1995. – 316 с.
7. *Бобровник С.В.* Компроміс і конфлікт у праві: антрополого- комунікативний підхід до аналізу: [монографія]. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2011. – 384 с.
8. *Балабанова Л.В.* Конфліктологія: [навч. посібник] / Балабанова Л.В., Савельєва К.В. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2009. – 280 с.
9. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
10. *Galaway, B. and J. Hudson* Criminal Justice, Restitution, and Reconciliation / Galaway, B. and J. Hudson. – Criminal Justice Press, 2000. – P. 27-39.
11. *Michael E.* The Moral Worth of Retribution: character and emotions / Eric Michael. – London, 1987. – P. 49-60.

12. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Survey of Victim-Offender Mediation Programs in the United States (NCJ 176350) / U.S. Department of Justice – New York, 2000. – P. 14-27.

13. Статистична інформація розміщена на офіційному веб-сайті Генеральної прокуратури України станом на 02.10.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/>

14. Fellegi B. 'Explaining Impact of Restorative Justice: the '4-Way Interaction' of Morality, Neutralisation, Shame and Bonds'. Thesis submitted for the degree of M. Phil in Criminology / Fellegi B. – University of Cambridge, Institute of Criminology, 2004. – P. 27-30.

15. Koval R., Zemlyanska V. Restorative Justice in Ukraine, in Miers D. and Willemsens J. (eds.), A comparative review of restorative justice and victim-offender mediation in Europe / Koval R., Zemlyanska V. – Leuven: European Forum For Victim-Offender Mediation and Restorative Justice, 2004. – 75 p.

Аракелян Р.Ф. Шляхи вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні

У статті досліджено шляхи вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні. Висвітлено деякі законодавчі пропозиції, розроблені за підсумками проведеного нами системно-емпіричного дослідження потреб цільової аудиторії, до якої належать службові особи органів досудового розслідування та потерпілі у конкретному кримінальному провадженні, в аспекті вирішення кримінальних конфліктів за сприянням інституту медіації в кримінальному провадженні.

Ключові слова: конфлікти, кримінальні конфлікти, інститут медіації в кримінальному провадженні України.

Аракелян Р.Ф. Пути решения криминальных конфликтов при содействии института медиации в уголовном производстве

В статье исследуются пути решения криминальных конфликтов при содействии института медиации в криминальном производстве. Освещены некоторые законодательные предложения, разработанные по итогам проведенного нами системно-эмпирического исследования потребностей целевой аудитории, к которой относятся должностные лица органов досудебного расследования и пострадавшие в конкретном уголовном производстве, в аспекте решения криминальных конфликтов при содействии института медиации в криминальном производстве.

Ключевые слова: конфликты, криминальные конфликты, институт медиации в криминальном производстве Украины.

Arakelyn R. F. Ways of the conflict resolution under the auspices of the Institute of mediation in criminal proceeding

In this article we have researched ways of the conflict resolution under the auspices of the Institute of mediation in criminal proceeding. In this article we have illuminated results of systemic empirical research regarding demands target audience, which includes officers of preliminary investigation and victims in the criminal proceeding, which were connected with the ways of the conflict resolution under the auspices of the Institute of mediation in criminal proceeding.

Keywords: conflicts, criminal conflict mediation institute criminal proceeding in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2015.

УДК 343.135

Токаренко С.

THE DECISION OF THE INVESTIGATOR, PROSECUTOR ON THE TERMINATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS

*К.В. Токаренко**ад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ*

РІШЕННЯ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ПРО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Постановка проблеми. Для правової держави є однаково важливими і боротьба зі злочинністю, і охорона прав, свобод та законних інтересів кожної людини. У цій сфері є недопустимими протиставлення публічних і приватних інтересів, а у разі їх конкуренції за окремими напрямками – необхідним є встановлення справедливого балансу цих інтересів. При цьому, зважаючи на те, що права, свободи та законні інтереси осіб у кримінальному процесі зазнають найбільших обмежень через систему заходів державно-правового примусу, пріоритет охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження є особливо актуальним.

Актуальною ця проблематика є як для усього кримінального провадження, так і для його окремих стадій, етапів. Не є виключенням і стадія досудового розслідування і, зокрема, одна із форм її закінчення – закриття кримінального провадження. Законне та обґрунтоване рішення про закриття кримінального провадження є запорукою охорони прав, свобод та законних інтересів не тільки підозрюваного, потерпілого, а й інших зацікавлених осіб. Відповідно актуальним і таким, що має важливе теоретичне та практичне значення, є питання механізму прийняття слідчим, прокурором процесуального рішення про закриття кримінального провадження, відповідності останнього вимогам законності, обґрунтованості та вмотивованості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що у більшості наукових робіт правові аспекти та практика закриття кримінального провадження (закриття кримінальної справи) розглядаються або з позицій кримінально-процесуального законодавства, що вже втратило силу, або з позицій кримінального права. Свої роботи цим питанням у різні роки присвятили Л.Б. Алексеєва, Л.М. Володіна, Ю.М. Грошевий, А.Я. Дубинський, Л.М. Карнеєва, О.М. Ларін, Л.М. Лобойко, В.З. Лукашевич, В.Т. Маляренко, Р.І. Матюшенко, Г.М. Міньковський, М.М. Михеєнко, Д.Я. Мирський,

П.П. Михайленко, Я.О. Мотовіловкер, В.Т. Нор, Н.З. Рогатинська, Г.В. Рось, В.М. Савицький, З.Д. Смітєнко, П.Л. Степанов, М.Г. Стойко, М.С. Строгович, Л.Д. Удалова, Ф.Н. Фаткуллін, Г.І. Чангулі, М.О. Чельцов, В.П. Шибіко, С.А. Шейфер, М.Є. Шумило, Н.А. Якубович та ін.

Визнаючи наукову цінність та значущість цих робіт, доводиться констатувати, що їх переважна більшість не містить аналізу новацій чинного КПК України, зокрема в аспекті механізму прийняття рішення про закриття кримінального провадження, відповідності постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження вимогам закону.

У зв'язку з цим дослідження як загальноправових питань прийняття слідчим, прокурором рішення про закриття кримінального провадження, так і тих, що мають прикладний характер, на сучасному етапі розвитку кримінального процесуального законодавства України є актуальними, необхідними, такими, що мають наукове та практичне значення.

Метою статті є дослідження окремих питань механізму прийняття слідчим, прокурором процесуального рішення про закриття кримінального провадження, форми та змісту постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження.

Основні результати дослідження. Досліджуючи механізм прийняття слідчим, прокурором рішення про закриття кримінального провадження з передбачених законом підстав, варто зауважити про те, що діяльність людини постійно пов'язана з прийняттям рішень з різних державних, громадських і особистих питань. Вона має багатосторонній, взаємопов'язаний характер і ґрунтується як на об'єктивних, так і на суб'єктивних началах, які охоплюють соціальні, правові, гносеологічні, інформаційні, логічні, психологічні та інші чинники.

Рішення – це складова частина будь-якої пізнавальної та практичної діяльності людини, яка характеризується певною структурою, що включає в себе мету, засоби, результат і сам процес діяльності.

При прийнятті рішень у кримінальному провадженні важливого значення набувають вольові й інтелектуальні якості слідчого, прокурора, судді, інших компетентних осіб, котрі полягають в умінні пізнати об'єктивні обставини, здатності переносити психічні навантаження, наполегливості, принциповості, силі волі, уважності, активності, стійкості, мужності, непідкупності, справедливості, впевненості, без яких належне виконання професійних завдань є неможливим [1, с.38].

Важливим вихідним началом у прийнятті компетентною особою кримінальних процесуальних рішень є також внутрішнє переконання, що повинно ґрунтуватися на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження в їх сукупності (ст.94 КПК України).

Рішення, які приймаються слідчим, прокурором, як суб'єктами кримінального провадження, є індивідуальними актами застосування права. Загальною ознакою процесуальних рішень, як актів застосування норм матеріального і процесуального права є те, що вони містять відповіді на правові

питання, що і відрізняє їх від таких процесуальних актів, в яких закріплюється факт проведення, зміст і результати процесуальних дій [2; 3; 4].

У процесуальній літературі механізм прийняття слідчим, прокурором процесуальних рішень розглядають як переробку нормативної і доказової інформації, формування ставлення до встановлених фактичних обставин з метою вчинення процесуальних дій, передбачених законом, тобто прийняття рішень [5, с.20]. Процес прийняття рішень в кримінальному провадженні поділяють на три стадії (етапи): інформаційну, аналітичну, заключну [6, с.15].

Інформаційна стадія прийняття процесуального рішення включає збирання, одержання, закріплення інформації, її перевірку, аналіз фактичних обставин. Кримінальний процесуальний закон визначає правила збирання, перевірки й оцінки доказів для встановлення необхідних фактів в межах предмета доказування. Компетентні органи повинні вести цілеспрямований пошук інформації, намагатись, по можливості, одержувати прямі докази, бо з їх допомогою прямо (тобто одноступенево) встановлюються обставини предмету доказування, встановлюється наявність або відсутність підстав для прийняття процесуальних рішень.

В аналітичній (оціночній) стадії прийняття рішень одержана інформація зіставляється з відповідними правовими приписами з урахуванням мети, яка має бути досягнута, обирається оптимальний, в рамках закону, спосіб дій. На цьому етапі здійснюється вибір і тлумачення правової норми відповідно до конкретної життєвої ситуації.

На завершальному (заключному) етапі прийняття рішень, по суті, відбувається безпосереднє правозастосування, в результаті чого компетентний орган приймає конкретне рішення, що виявляється у розпорядженні щодо проведення тих чи інших дій, зокрема й закриття кримінального провадження.

Етапи прийняття рішення тісно взаємопов'язані, а сам такий поділ певною мірою має умовний характер, оскільки у кожному процесуальному документі тією чи іншою мірою можна знайти відображення триактності прийняття рішення. Наприклад, у постанові про закриття кримінального провадження вказуються джерела інформації, потім надається відповідний аналіз виявлених обставин і положень законодавства, а в кінці робляться висновки, формулюються рішення.

Одним із головних моментів заключного етапу прийняття кримінального процесуального рішення є його документальне оформлення в офіційному акті, у встановленій законом процесуальній формі.

Відповідно до ч.4 ст.284 КПК України про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову, яку може бути оскаржено у порядку, встановленому КПК України [7].

Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч.1 ст.284 КПК України, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з усіх підстав, передбачених ч.1 ст.284 КПК України.

Постанова слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження має відповідати загальним вимогам, передбаченим ст.110 КПК України, з урахуванням особливостей встановлення підстав і умов прийняття цього рішення.

Так, відповідно до ч.5 ст.110 КПК України постанова слідчого, прокурора складається з: 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову; 2) мотивувальної частини, яка повинна містити відомості про: зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови; мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК України; 3) резолютивної частини, яка повинна містити відомості про: зміст прийнятого процесуального рішення; місце та час (строки) його виконання; особу, якій належить виконати постанову; можливість та порядок оскарження постанови.

Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства дозволяє виділити певні характерні риси процесуальних рішень слідчого, прокурора, а саме: 1) це перш за все правовий висновок з конкретного питання, що виникло під час досудового розслідування; 2) вони є індивідуальними актами правозастосування; 3) представляють собою юридичні факти, які породжують виникнення, зміну або припинення кримінальних процесуальних правовідносин і підтверджують наявність або відсутність матеріально-правових відносин; 4) приймаються слідчим, прокурором в межах його кримінально-процесуальної компетенції; 5) реалізують процесуальні повноваження та функції слідчого, прокурора; 6) мають владний і обов'язковий характер; 7) відображають рівень пізнання (доказування) обставин провадження, який досягнутий на момент прийняття рішення; 8) виражають внутрішнє переконання слідчого, прокурора в його правомірності, своєчасності і достовірності; 9) наділені властивостями законності, обґрунтованості, вмотивованості.

Кожен процесуальний акт в кримінальному провадженні може бути визнаний законним лише тоді, коли: 1) його винесення передбачено кримінальним процесуальним законом; 2) він винесений компетентним органом; 3) він постановлений за наявності до того умов і підстав, визначених законом; 4) його винесенню передують виконання усіх необхідних процесуальних дій; 5) він оформлений у відповідності з процесуальною формою і містить усі необхідні для нього реквізити [8, с.39].

Законність рішення слідчого, прокурора значною мірою обумовлена правильним застосуванням норм матеріального права, і в першу чергу – норм кримінального права. Чітке і точне застосування кримінального закону при прийнятті рішень слідчим, прокурором означає правильну кваліфікацію діяння, її відповідність фактам об'єктивної дійсності. Своє безпосереднє і обов'язкове застосування норми кримінального права знаходять у процесуальних рішеннях слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження.

Рішення слідчого, прокурора може бути обґрунтованим лише у тому випадку, якщо наявні докази, на підставі яких воно приймається, отримані з джерел, передбачених законом (ч.2 ст.84 КПК України) і закріплені шляхом проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій при суворому

дотриманні закону. Тому, приймаючи рішення, слідчий, прокурор не вправі використовувати і посилатися на фактичні дані, що отримані з джерел, не передбачених законом, джерело яких не відоме, або на дані, отримані з порушенням передбаченого законом порядку їх збирання та фіксації.

Як свідчить аналіз правозастосовної практики більшість помилок і недоліків при прийнятті процесуальних рішень допускається саме під час складання мотивувальної частини постанови, коли відсутні переконливі мотиви і конкретні аргументи застосування тієї чи іншої норми права, які б підтверджували правильність висновків слідчого, прокурора або вони викладені таким чином, що не дозволяють з'ясувати з достатньою ясністю зміст прийнятого рішення. Такого роду недоліки особливо неприпустимі у процесуальних рішеннях слідчого, прокурора, які є підсумковими у кримінальному провадженні, зокрема про закриття кримінального провадження.

Мотивація процесуального рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження представляє собою сукупність фактичних, правових та етичних мотивів, які приводять до відповідних висновків і відображають впевненість слідчого, прокурора в їх законності, обґрунтованості і справедливості.

Як доводить вивчення правозастосовної практики, слідчі, прокурори доволі часто виносять невмотивовані постанови, не зазначають або неправильно зазначають підстави і мотиви закриття кримінального провадження. В окремих випадках, підстава для закриття кримінального провадження, зазначена у резолютивній частині постанови, не відповідає мотивам, викладеним в описовій частині. Інколи мотивація рішення зводилась до перерахування окремих джерел доказів, без аналізу їх змісту, а деколи – у постанові були зазначені як підстави для закриття кримінального провадження обставини, не передбачені законом (недоцільність, відсутність тяжких наслідків та ін.). Слідчі, прокурори, на жаль, не завжди правильно розмежовують такі підстави, як «відсутність події кримінального правопорушення» і «відсутність в діянні складу кримінального правопорушення», не завжди чітко розуміють таку підставу як «невстановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпання можливостей їх отримати».

Так, зокрема, мотивація постанови про закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення передбачає наведення доводів і доказів, які достовірно свідчать про те, що подія кримінального правопорушення не мала місця або вона не доказана.

Таким чином, у постанові про закриття кримінального провадження за відсутністю події кримінального правопорушення важливу роль відіграють фактичні мотиви прийнятого рішення.

Закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення свідчить про відсутність тих юридичних ознак, які необхідні для того, щоб інкриміновані особі діяння визнати злочинним, встановити в них конкретний склад, передбачений Особливою частиною КК України. Тому слідчий, прокурор повинен у постанові про закриття кримінального провадження навести мотиви на обґрунтування того, що дії, які

інкримінуються особі мали місце у реальній дійсності, вчинені нею, але вони не утворюють склад будь-якого кримінального правопорушення.

Особливістю мотивації рішення про закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення є те, що тут необхідно навести розгорнутий опис діяння, що мало місце у дійсності і показати, що воно є результатом дій конкретної особи, проте не є злочином в силу чинного кримінального закону [9].

Найбільш типовими помилками при складанні постанови про закриття кримінального провадження за цією підставою є: 1) зменшення ступеню суспільної небезпеки діяння; 2) невстановлення всіх обставин, необхідних для такого висновку; 3) злиття цієї підстави з підставою, передбаченою п.1 ч.1 ст.284 КПК України, а також з підставою, передбаченою п.3 ч.1 ст.284 КПК України.

Таким чином, при винесенні постанови про закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення на перший план виступають правові мотиви, котрі повинні засвідчити відсутність в діянні особи складу кримінального правопорушення. В описовій частині постанови слід вказати, які саме з передбачених законом ознак складу злочину, не властиві цьому діянню.

У постанові про закриття кримінального провадження за п.3 ч.1 ст.284 КПК України повинні міститися відповіді на такі запитання: «Що встановлено?», «Чому недостатньо доказів?», «Що зроблено для їх отримання?», «Чи вичерпані усі можливості для отримання нових доказів?». У цьому випадку у постанові мають бути чітко вмотивовані дві обставини: недостатність доказів для обвинувачення і відсутність можливості для збирання додаткових.

Висновки слідчого, прокурора у постанові про закриття кримінального провадження повинні мати категоричний характер і не повинні містити будь-яких сумнівів з приводу невинуватості особи або залишати підозри в її винуватості.

Чинним КПК України не передбачено обов'язковості відображення у постанові про закриття кримінального провадження відомостей про скасування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме скасування запобіжного заходу і заходів із забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна. Крім цього має бути прийняте рішення і з питання про речові докази. Відсутність відповідних положень слід визнати недоліком правового регулювання порядку закриття кримінального провадження, що вимагає внесення відповідних доповнень до ст. 284 КПК України.

Висновки. Таким чином, процесуальне рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження має бути законним, обґрунтованим і вмотивованим, набути передбаченої законом процесуальної форми і містити усі необхідні реквізити. Формулюванням рішення, як відомо, завершується правозастосовний процес, а тому воно повинно бути викладено у такій процесуальній формі, щоб бути зрозумілим, переконливим і логічним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зразки основних кримінально-процесуальних документів досудового провадження: [практ. посіб.]. – Вид. 2-е, доповн. та перероб. // В.В. Рожнова, Ю.І. Азаров, В.Г. Фатхутдінов. – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2009. – 186 с.
2. Case of Schöps v. Germany [електронний ресурс] Application no. 25116/94 Judgment 13 February 2001. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59210>
3. Case of Lawless v. Ireland No. 3 (Application no 332/57) 1 July 1961 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57518>
4. Case of T. v. Austria (application no. 27783/95) Judgment Strasbourg 14 November 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.ketse.com/doc/27783.95-en-20001114/view/>
5. *Дубинский А.Я.* Исполнение процессуальных решений следователя (правовые и организационные проблемы) / А.Я. Дубинский. – К. : Наукова думка, 1984. – 184 с.
6. *Михайленко О.Р.* Складання процесуальних актів у кримінальних справах: [навч. посіб.] – 2-е вид., допов. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 256 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
8. *Бажанов М.И.* Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном процессе: автореф. дис. ... д. ю. н. – Харьков, 1966. – 48 с.
9. Code de procedure penale Suisse [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.admin.ch/opc/fr/federal-gazette/2007/6583.pdf>

Токаренко К.В. Рішення слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження

Стаття присвячена дослідженню проблемних питань механізму прийняття слідчим, прокурором процесуального рішення про закриття кримінального провадження, форми та змісту постанови слідчого, прокурора про закриття кримінального провадження. Встановлено, що, зокрема, у постанові про закриття кримінального провадження за відсутності події кримінального правопорушення важливу роль відіграють фактичні мотиви прийнятого рішення. При винесенні постанови про закриття кримінального провадження за відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення на перший план виступають правові мотиви, котрі повинні засвідчити відсутність в діянні особи складу кримінального правопорушення.

Ключові слова: процесуальні рішення; зміст і форма постанови слідчого, прокурора; закриття кримінального провадження; законність, обґрунтованість, вмотивованість постанови про закриття кримінального провадження; фактичні та правові мотиви рішення про закриття кримінального провадження.

Токаренко К.В. Решение следователя, прокурора о прекращении уголовного производства

Статья посвящена исследованию проблемных вопросов механизма принятия следователем, прокурором процессуального решения о прекращении уголовного производства, формы и содержания постановления следователя, прокурора о прекращении уголовного производства. Установлено, что, в частности, в постановлении о прекращении уголовного производства в связи с отсутствием события уголовного право-

нарушения важную роль играют фактические мотивы принятого решения. При вынесении постановления о прекращении уголовного производства в связи с отсутствием в деянии состава уголовного правонарушения на первый план выступают правовые мотивы, которые должны удостоверить отсутствие в деянии лица состава уголовного правонарушения.

Ключевые слова: процессуальные решения; содержание и форма постановления следователя, прокурора; прекращение уголовного производства; законность, обоснованность и мотивированность постановления о прекращении уголовного производства; фактические и правовые мотивы решения о прекращении уголовного производства.

Tokarenko S. The decision of the investigator, prosecutor on the termination of criminal proceedings

The article is devoted to research of problematic issues of the mechanism of acceptance by the investigator, prosecutor of the proceeding decision on the termination of criminal proceedings, form and content of the resolution of the investigator, prosecutor of the termination of criminal proceedings. It is established that, in particular, in the resolution on the termination of criminal proceedings due to the lack of an event of a criminal offense an important role is played by the actual motives of the made decision. At pronouncement of the resolution on the termination of criminal proceedings due to the lack in act of structure of a criminal offense into the forefront legal motives which have to certify absence in act of the person of structure of a criminal offense act.

Key words: proceeding decisions; contents and form of the resolution of the investigator, prosecutor; termination of criminal proceedings; legality, validity and motivation of the resolution on the termination of criminal proceedings; actual and legal motives of the decision on the termination of criminal proceedings.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2015.

**МИТНЕ ПРАВО
ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО
CUSTOMS LAW**

УДК 351. 713 (477)

*Доктор Адам Дроздек
факультет права та адміністрації
Університет Сілезії в Катовіце*

**ОБ'ЄДНАНИЙ МИТНИЙ КОДЕКС ЯК ОСНОВА
МИТНОГО ПРАВА (ОКРЕМІ АСПЕКТИ)**

*Dr. Adam Drozdek
The Faculty of Law and Administration
The University of Silesia in Katowice (Poland)*

**THE UNION CUSTOMS CODE AS BASIS
FOR CUSTOMS LAW (SELECTED ASPECTS)**

Introductory notes

On 10 October 2013, Regulation (EU) No. 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code (recast)¹ was published in the Official Journal of the European Union and became the Constitution of the Customs Union. This document is of exceptional importance not only for the European Union Member States, but also for all neighbouring and cooperating third countries, in particular, within foreign trade in goods and relevant customs law provisions. In the preamble to the Union Customs Code a principle is included in compliance with which the customs union constitutes the basis of the European Union within which Member States abolish customs duties and other tariffs in trade and establish mutual external trade policy. It justifies the purposefulness of presenting basic provisions, principles and legal institutions regulated in the customs code to a Ukrainian reader. Limited framework of the study does not allow discussing this document in details, which is exceptionally large and consists of 288 articles, but only the most important or characteristic legal provisions included therein.

The regulations of the customs code implement not only a series of amendments and modifications of hitherto binding customs law that are to result in the transparency and modernisation of the Union customs law, but it also includes (within one legal act) substantive and formal norms. It is expressed in the

¹ Official Journal of the EU L No. 269 of 10.10.2013, p. 1 as amended – further: UCC.

co-existence of regulations on establishing and expiring of customs debt, liability for customs debt as well as customs control provisions. The intention of the Union legislator was to establish legal regulation that would include mutual mechanisms, legal terms and customs control principles for all types of customs procedures.

Discussed co-existence of substantive and formal regulations is confirmed with Article 1 of the UCC, in compliance with which the code is used in trade between the Union and third countries without detriment to detailed provisions stipulated in other areas. The UCC provisions together with implementing provisions constitute general rules for many sectors and types of activity within trade between the Union and third countries.

Union customs law constitutes the entirety of legal regulations, norms and instruments concerning trade in goods as well as procedures, mechanisms and institutions related with processes that refer to the Union's economic relations with third countries. The term "customs law provisions" should be understood as:

- the Union Customs Code;
- implementing provisions to the UCC¹;
- the Union Customs Tariff;
- provisions establishing system of union customs exemptions;
- international contracts including customs law provisions if they apply in the

Union.

Union customs law provisions issued by the EU authorities regulate basic issues concerning trade in goods. In some cases Member States can, and in other cases – they are obliged to, stipulate domestic provisions. Stipulation of domestic provision concerns, in particular, the issues where a lack of domestic regulations could lead to the deprivation of effectiveness of union provisions. Domestic regulations within customs law are supplementary to union law and are binding when the UCC provisions and implementing provisions to the UCC do not include any particular stipulations. Thus, for example, basic Polish sources of customs law include:

- the Act of 19 March 2004 – Customs Law²;
- the Act of 19 March 2004 – Provisions implementing the Customs Law Act³;
- the Act of 24 July 1999 on Customs Service⁴;

¹ Commission Delegated Regulation (EU) 2015/2446 of 28 July 2015 supplementing Regulation (EU) No. 952/2013 of the European Parliament and of the Council as regards detailed rules concerning certain provisions of the Union Customs Code, the Official Journal of the European Union L 343; Commission Implementing Regulation (EU) 2015/2447 of 24 November 2015 laying down detailed rules for implementing certain provisions of Regulation (EU) No. 952/2013 of the European Parliament and of the Council laying down the Union Customs Code, the Official Journal of the European Union L 343.

² Consolidated text, Journal of Laws of 2015, item 858, as amended.

³ Journal of Laws No. 68, item 623, as amended.

⁴ Consolidated text, Journal of Laws of 2015, item 990, as amended.

the Act of 29 August 1997 – Tax Ordinance¹;
the Act of 14 June 1960 – the Administrative Proceedings Code².

From the point of view of conducted considerations it should be noted that the customs law does not cover all types of trade between the Union and third countries, but it concerns only the trade in goods. Trade in services, including e-trade, unless goods are transferred, and trade in capital are not covered with the scope of the Union Customs Code provisions. It is a significant difference with regard to the tax law concerning VAT, which, apart from goods, imposes tax also on services. In case of distance selling of goods ordered via the Internet or by mail the customs law applies at the moment of introducing these goods into the Union customs territory.

Having summed up the above considerations, it should be stated that the UCC does not infringe the international law and international convention as well as union legislation in other areas, the Code is used in a uniform manner within whole Union customs territory. It means that the Union customs law is binding in a uniform manner within whole Union customs territory and uniform customs provisions and customs administration is applied in all 28 Member States. Customs duties arise in the same amount and on the same terms and conditions irrespectively of a state to which the goods are entered.

Analysis of basic terms

The Union Customs Code includes an amended “glossary” concerning the Community Customs Code³. Union legislator defined 41 notions for the purposes of whole customs law. They include “old” notions or the ones transferred to the UCC from other customs law acts, amended and brand new. Thus, for example, Union customs law provisions define the notion of customs authority. In compliance with the definition included in article 5, section 1 customs authorities, should be understood as the customs administrations of the Member States responsible for applying the customs legislation and any other authorities empowered under national law to apply certain customs legislation.

Customs authorities shall be primarily responsible for the supervision of the Union’s international trade, thereby contributing to fair and open trade, to the implementation of the external aspects of the internal market, of the common trade policy and of the other common Union policies having a bearing on trade, and to overall supply chain security. Customs authorities shall put in place measures aimed, in particular, at the following⁴: (a) protecting the financial interests of the Union and its Member States; (b) protecting the Union from unfair and illegal trade while supporting legitimate business activity; (c) ensuring the security and safety of the Union and its residents, and the protection of the environment, where

¹ Consolidated text, Journal of Laws of 2015, item 613, as amended.

² Consolidated text, Journal of Laws of 2013, item 267, as amended.

³ Council Regulation (EEC) No. 2913/92 of 12 October 1992 establishing the Community Customs Code, the Official Journal of the European Communities L 302.

⁴ Article 3 of the UCC.

appropriate in close cooperation with other authorities; and (d) maintaining a proper balance between customs controls and facilitation of legitimate trade.

In comparison with no longer binding Community Customs Code a notion of a Person¹ has been specified. It refers to a natural person, a legal person, and any association of persons which is not a legal person but which is recognised under Union or national law as having the capacity to perform legal acts.

For the first time the legislator introduced to the Union customs law a definition of an economic operator², which means a person who, in the course of his or her business, is involved in activities covered by the customs legislation.

Another new institution on the grounds of customs law is a customs representative³. Representative can be any person appointed by another person to carry out the acts and formalities required under the customs legislation in his or her dealings with customs authorities.

One of key institutions of customs law is customs debt. In compliance with the definition included in Article 5, section 18 of the UCC, it means the obligation of a person to pay the amount of import or export duty which applies to specific goods under the customs legislation in force. Customs debt is a statutory public and legal liability (*ipso iure*). In case of a customs debt the customs duties are determined on the grounds of mutual customs tariff. It means that the customs debt depends on whether the customs tariff foresees customs with regard to given goods. Customs debt does not depend on an administrative decision, but it arises on the grounds of a normative act⁴.

Customs debt specifies the obligation resulting from customs law provisions to pay customs duties related with the entry or exit of goods. This obligation has an abstract character and burdens each entity that performs specific “operations” (entry or exit) in international exchange of goods. Therefore, customs debt is an institution that specifies this obligation as to the obliged entity, the amount of customs duties, the place and date of payment thereof⁵. This fact has, predominantly, reference in the way the customs debt arises. Customs debt arises as of occurrence of factual circumstances that are connected under customs law provisions with arising of an obligation to pay customs duties on entry or exit. As a result of such a solution, decisions concerning the customs debt always have a declaratory character, i.e. they confirm the existence of the statutory right or the obligation⁶.

¹ Article 5, section 3 of the UCC.

² Article 5, section 5 of the UCC.

³ Article 5, section 6 of the UCC.

⁴ A. Reiwer-Kaliszewska, *Dług celny (Customs Debt)*, (in:) A. Drwiłło, D. Maśniak (ed.), *Leksykon prawa finansowego. 100 podstawowych pojęć (Financial law glossary. 100 basic terms)*, Warsaw 2009, p. 74.

⁵ K. Sawicka, *Dług celny (Customs debt)*, (in:) R. Mastalski, E. Fojcik-Mastalska (ed.), *Prawo finansowe (Financial Law)*, Warsaw 2011, p. 363-364.

⁶ W. Czyżowicz, *Procedury celne i zabezpieczenie długu celnego (Customs procedures and customs debt guarantee)*, <http://akson.sgh.waw.pl/~wczyzo/publicystyka.php> red on: 06.01.2011.

The above allows to conclude that customs should be determined as a legal obligation, since the legal relationship occurring within customs debt is a contractual relationship¹.

In Article 5, point 19, the UCC defines an entity named customs debtor. It refers to each person liable for customs debt. This definition covers each person (natural or legal) and an association that are obliged to pay the amount of customs debt. The Union Customs Code uses the phrase “a debtor refers to” by enumerating features of an entity that should be classified as a customs debtor. Such an entity refers to, among others:

1) a declaring party (Article 77, section 3 of the UCC, 81, section 3 of the UCC);

2) a person to the benefit of whom the customs declaration is submitted – in case of indirect representation (Article 77, section 3 of the UCC, Article 78, section 3 of the CCC, Article 79, section 3, letter b, Article 81, section 3 of the CCC, Article 82, section 3, letter b of the UCC);

3) each person obliged to fulfil given obligations (Article 79, section 3, letter a in relation to Article 79, section 1, letter a and b of the UCC, Article 82, section 3, point a in relation to Article 82, section 1, letter a of the UCC);

4) each person who knew or should have known about non-fulfilment of the obligation resulting from customs law provisions and who acted to the benefit of a person obliged to fulfil an obligation or who took part in an activity that led to non-fulfilment of the obligation (Article 79, section 3, letter b in relation to Article 79, section 1, letter a and b of the UCC, Article 82, section 3, letter b of the UCC);

5) each person who purchased or has goods and who at the moment of purchasing them or entering into possession thereof knew or should have known that the obligation resulting from customs law provisions had not been fulfilled (Article 79, section 3, letter c in relation to z Article 79, section 1, letter a and b of the UCC);

6) a person obliged to fulfil terms and conditions required to cover goods with customs procedure or to make customs declaration with regard to given goods covered with this customs procedure or to grant customs exemption or reduced rate of entry customs duty due to final destination of goods (Article 79, section 3, indention 1 of the UCC);

7) a person, who provided information required to make customs declaration and who knew or should have known that these data are not true (Article 79, section 3, indention 2 of the UCC);

8) a person participating in the activity that lead to non-performance of the obligation and who knew or should have known that customs declaration had not been made despite the obligation to do so (Article 82, section 3, letter c of the UCC);

9) a person obliged to fulfil terms and conditions required for transporting goods outside the Union customs territory with full or partial exemption from exit customs duties (Article 82, section 4 of the UCC).

¹ A. Drwiłło, *Identyfikacja ceł (Customs identification)*, (in:) J. Jura (ed.), *Podstawy celnictwa (Customs basics)*, Warsaw 2008, p. 36.

Taking the aforementioned into consideration it should be stated that the Union Customs Code includes not only a standardisation of a catalogue of customs debtors, but also a wider catalogue than the one provided for by the Community Customs Code. A debtor is a person who provided data required to make a declaration and who knew or should have known that these data are not true and the person can be considered a debtor only when it is compliant with domestic customs law provisions of a Member State. Furthermore, a debtor can be a person, who provided data required to make a declaration and who knew or should have known that these data are not true. A debtor is not only a person obliged to meet given obligations (e.g. a holder of a permit to apply inward-processing procedure), but also persons who acted on behalf of this person (e.g. a forwarder or a carrier) and a person who participated in the activity that led to non-performance of the obligation (e.g. a driver who did not submit goods or a person who incited the driver to do so).

Another key institutions of Union customs law are: “import duty”¹ and “export duty”². They mean customs duty payable on the import of goods or customs duty payable on the export of goods, respectively. Customs constitute a basic and historically the oldest form of customs duties³. As justly noted by K. Sawicka⁴, customs is collected with regard to the import (export) of goods into the customs territory of a state or a group of states constituting customs union, related with the fact of having non-union goods, on the grounds of customs rates included in the customs tariff. It is a public levy collected due to admission to free trade of goods entered into the market of a given state or customs union. This is a benefit characterised with commonness, monetarism, dutifulness, gratuitousness, and non-refundability⁵. Thus, for example:

commonness of customs means that it arises with regard to the event in a form of importing goods into the customs territory or exporting the goods from a given customs territory by a particular category of persons. All entities importing into a given customs territory or exporting from a given customs territory the same goods in the same quantities and at the same time are obliged to apply the same amount of customs rates and are charged with customs in the same amount within the same customs procedures.

monetarism of customs comprises in⁶ the fact that it is calculated and collected in money being the only legal means of payment in the territory of the state in which customs are collected. For example, the currency is euro – for the

¹ Article 5, section 20 of the UCC.

² Article 5, section 21 of the UCC.

³ Drwiłło A., *Cł a i należności celne (Customs and customs duties)*, (in:) Etel L. (ed.), *System prawa finansowego. Tom III. Prawo daninowe (Financial Law system. Volume 3. Levy law)*, Warsaw 2010, p. 417.

⁴ K. Sawicka, *Cł o jako danina publiczna (Customs as public levy)*, (in:) R. Mastalski, E. Fojcik-Mastalska (ed.), *Prawo finansowe (Financial Law)*, Warsaw 2011, p. 345.

⁵ K. Piech, *Wprowadzenie towarów na obszar celny unii europejskiej (Introducing goods in customs territory of the European Union)*, Warsaw 2012, p. 78.

⁶ A. Drwiłło, *Cł a i należności celne (Customs and customs duties)*, (in:) L. Etel (ed.), *System prawa finansowego. Tom III. Prawo daninowe (Financial Law system. Volume 3. Levy law)*, Warsaw 2010, p. 873.

European Union Member States associated in so-called euro zone – and in Polish zloty in case of Poland. Customs does not have a material form and thus, in current legal state, collection of customs with regard to goods transgressing customs border is not allowed despite the fact that in the past it was applied.

compulsoriness (coerciveness) of customs means that in cases stipulated under law customs law provisions stipulate rights and obligations of persons entering and exiting goods from the territory of a state (Union). One of the basic obligations is the obligation to pay due customs¹. The entity is implicitly obliged to pay customs on the grounds of a particular customs law provision or on the grounds of an administrative decision of a relevant customs authority.

gratuitousness of customs is manifested in a lack of mutual benefit on the part of the public-legal entity for the entity obliged to pay the customs. Payment of the customs does not constitute grounds for demanding by the entity trading in goods abroad to provide services by the state.

non-refundability of customs comprises in the fact that in compliance with the law payment of customs to the benefit of a public-legal authority does not result in the obligation of the latter to refund this amount in full or in part. Customs that has already been paid does not return in any form to the person obliged to make payment². This shift is of a definite and final character to the benefit of public-legal authority³.

In Article 5, section 23 and 24, the UCC introduces a division into Union and non-Union goods and this division is of dichotomous character. „Union goods” mean goods which fall into any of the following categories: (a) goods wholly obtained in the customs territory of the Union and not incorporating goods imported from countries or territories outside the customs territory of the Union; (b) goods brought into the customs territory of the Union from countries or territories outside that territory and released for free circulation; (c) goods obtained or produced in the customs territory of the Union, either solely from goods referred to in point (b) or from goods referred to in points (a) and (b). Whereas, “non-Union goods” mean goods other than the ones that have been enumerated in Article 5, section 23 of the UCC, or the ones that lost the Union customs status.

Goods on the grounds of customs law refer to a physical (material) object subject to trade and entered through the customs border and the value thereof can be expressed in means of payment, that is, money⁴. Goods on the grounds of customs law mean goods entered from outside the customs territory, exited outside the border of customs territory or transported through the customs territory only when there is

¹ G. Mosiej, *Polityka celna polski w okresie transformacji systemowej (Polish customs policy during system transformation)*, Toruń 2004, p. 58.

² A. Drwiłło, *Prawo celne (Customs Law)*, Gdańsk 2001, p. 20; A. Drwiłło, *Cł a i należności celne (Customs and customs duties)*, (in:) C. Kosikowski, E. Ruśkowski (ed.), *Finanse publiczne i prawo finansowe (Public finances and financial law)*, Warsaw 2008, p. 603.

³ K. Włodkowski, *Zasada powszechności cła i jej ograniczenia w Polsce, Unii Europejskiej oraz w wybranych krajach Europy Wschodniej (The principle of universality of customs and its limitation in Poland, European Union and in selected countries in the Western Europe)*, Toruń 2009, p. 37.

⁴ P. Sawczuk, *Wartość celna jako element kalkulacyjny należności celnych (Customs value as an element of customs duties' calculation)*, Lublin 2011, p. 60.

the obligation to submit them to customs control conducted by customs administrative authority respectively authorised. After conducted customs clearance and payment of all customs duties required under law, goods lose the status of “customs goods” and become Union goods, therefore, they cease to be “customs goods”.

Ways in which customs debts can expire

A wide catalogue of cases, when a customs debt expires was presented in Article 124 of the UCC. The most frequent case leading to an expiry of a customs debt is paying the amount of customs due by the person obliged (debtor). In other cases a customs debt expires as a result of a customs authority undertaking particular activities, e.g. as a result of remission of the amount of customs, in case of nullification of the customs declaration with regard to goods declared for the customs procedure imposing the obligation to pay customs in case goods subjected to customs have been subjected to forfeiture or have been seized and at the same time, or at later time, are subject to forfeiture; if the goods subject to customs have been destroyed under customs supervision or have become the subject of waiver to the benefit of the treasury. The customs obligation also expires upon the lapse of the period of time to notify the debtor about the customs debt. The period begins as of the moment of accounting the amount of the customs debt. It means that the period of limitation is in a way summed up with the period for accounting. Whereas, the period of accounting depends on the customs authority acquiring the knowledge on the arising of customs debt and is, in fact, “strictly” stipulated.

Liability for customs debt

Union customs law provisions stipulate the principle of joint and several liability of debtors, pursuant to which if several debtors are obliged to pay the amount of entry or exit customs duties relating to the same customs debt, they are jointly and severally liable for paying this amount¹. As a result, a customs creditor can demand from each debtor to pay customs due. Payment of the debt by one of them releases the rest of the debtors.

Control in customs

The basic task of customs authorities comprises in customs controls defined in Article 5, section 3, which means specific acts performed by the customs authorities in order to ensure compliance with the customs legislation and other legislation governing the entry, exit, transit, movement, storage and end-use of goods moved between the customs territory of the Union and countries or territories outside that territory, and the presence and movement within the customs territory of the Union of non-Union goods and goods placed under the end-use procedure.

The scope of the notion “customs control” is very wide and covers a series of activities distant from the moment of introducing goods into the Union customs territory in time aspect as well as distant in literal meaning from the borders of this territory.

Customs authorities can conduct any activities of customs control they consider necessary. Customs controls can, in particular, comprise in verifying the

¹ Article 84 of the UCC.

correctness and completeness of the information given in customs declaration, declaration for temporary storage, entry summary declaration, exit summary declaration, re-export declaration or notification of re-export as well as verification of existence, authenticity, correctness and validity of all attached documents. Customs controls can also concern control of the accountancy of the declaring party and remaining documentation regarding operations in goods or previous or later trade operations related with these goods after release thereof. These authorities can also review such goods or take samples, if there is still such a possibility. Such controls can be conducted at the holder of goods or their representative, at any other person directly or indirectly engaged with regard to these operations in trade character or any person at a disposal of these documents and data for trade purposes. Customs control also comprises in conducting investigations in judicial-administrative proceedings.

Decision in customs-related cases

Decision – pursuant to Article 5, section 39 of the UCC – means any act by the customs authorities pertaining to the customs legislation giving a ruling on a particular case, and having legal effects on the person or persons concerned.

Legal definition of a decision included in the UCC is very important, since Polish legal provisions have not yet defined a decision *expressis verbis*.

Definition of a decision has been based on several elements. Decision has an individual character. It means that a given act constitutes a decision when it refers to a certain person or, possibly, to a specific group of persons in an individual case. Thus, the purpose of a decision is not to provide a general regulation of legal situation of a person, but to refer to a relevant authority for a specific case of an individual character. Persons at whom the decision is directed must be stipulated in its content. As a rule, these persons should be indicated with their full name or company name. Furthermore, a given act can be considered to be a decision, when an addressee has been indicated therein not by giving a full name or a company name, if such an indication can be deemed as an individual indication. Decision is an authoritative act of applying law. On the grounds of the above notes, it is justified to conclude that the legislator refers to customs law provisions within the meaning of Article 1 of the UCC.

Having in consideration the Polish customs law provisions, and in particular Article 73 of the Act of 19 March 2004 – Customs Law, under which it has been stipulated that provisions of chapter 4 of the Act of 29 August 1997 – Tax Ordinance shall apply in customs cases and decision referred to in Article 5, section 39 of the UCC shall be an administrative decision.

Continuing considerations, it is worth noting that any person shall have the right to appeal against any decision taken by the customs authorities relating to the application of the customs legislation which concerns him or her directly and individually. Any person who has applied to the customs authorities for a decision and has not obtained a decision on that application within the time-limit of 120 days since the day of accepting the application¹.

¹ Article 43 of the UCC.

The right of appeal may be exercised in at least two steps: (a) initially, before the customs authorities or a judicial authority or other body designated for that purpose by the Member States; (b) subsequently, before a higher independent body, which may be a judicial authority or an equivalent specialised body, according to the provisions in force in the Member States. The appeal shall be lodged in the Member State where the decision was taken or was applied for¹.

The submission of an appeal shall not cause implementation of the disputed decision to be suspended. The customs authorities shall, however, suspend implementation of such a decision in whole or in part where they have good reason to believe that the disputed decision is inconsistent with the customs legislation or that irreparable damage is to be feared for the person concerned².

Summary

The Union customs code shall replace the **Community Customs Code that has been binding for almost 20 years, hitherto separate Union resolutions regulating** the principles of controlling luggage of persons taking an intra-community flight or luggage of persons crossing the sea within the Union as well as regulations including procedures facilitating issuing or drawing up preference origin evidences in the Union. The scope of the Union customs code shall also include principles of trade in goods with so-called special territories. Entering into force of the Union Customs Code does not mean simultaneous revocation of hitherto provisions.

The Resolution of the European Parliament and of the Council establishing the CCC amends the form of the Union customs law in a significant manner. Despite many discrepancies, **the Community Customs Code**, the new customs law regulation shall cover with its scope not only the exchange of goods between the Union and third countries, but also trade in goods between so-called special territories and the remaining part of the Union customs territory.

Адам Дроздек. Об'єднаний Митний кодекс як основа митного права (окремі аспекти)

У статті проаналізовано Митний кодекс як основа митного права. Автором розкриваються поняття, які включає Об'єднаний Митний кодекс.

Ключові слова: митниця, митне право, Митний кодекс, норми права, галузь права.

Адам Дроздек. Объединенный Таможенный кодекс как основа таможенного права (отдельные аспекты)

В статье анализируется Таможенный кодекс как основа таможенного права. Автором раскрываются понятия, которые включает Объединенный Таможенный кодекс.

Ключевые слова: таможня, таможенное право, Таможенный кодекс, нормы права, отрасль права.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2015.

¹ Article 44 of the UCC.

² Article 45 of the UCC.

ЩИРО ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА!

ДЕНИСОВА ТЕТЯНА АНДРІЇВНА

Народилася 10 березня 1956 р. у смт. Кушугум Запорізького району Запорізької області.

Доктор юридичних наук, професор. Заслужений юрист України. Полковник міліції (у відставці). Проректор з науково-педагогічної роботи Класичного приватного університету – Директор Інституту права імені Володимира Сташиса.

Освіта вища. Закінчила Харківський юридичний інститут ім. Ф.Е. Дзержинського (нині – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). У 1994 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «Особливості карально-виховного впливу на неодноразово засуджених жінок, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі». У 1999 р. присвоєне вчене звання доцента, а у 2005 р. – вчене звання професора. В січні 2011 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «Кримінальне покарання та реалізація його функцій».

Загальний трудовий стаж – понад 40 років, науково-педагогічний – більш ніж 30 років. З 1974 р. понад 25 років проходила службу в органах внутрішніх справ, в тому числі останні 11 років обіймала керівні посади. З 1999 р. по 2003 р. – декан юридичного факультету, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя Запорізького державного університету. З 2003 р. по 2007 р. – декан юридичного факультету та професор кафедри кримінального права Гуманітарного університету «Запорізький інститут державного та муніципального управління». З 2007 р. по теперішній час – проректор з науково-педагогічної роботи Класичного приватного університету – Директор Інституту права імені Володимира Сташиса.

Є провідним фахівцем з основних навчальних курсів: «Кримінальне право. Загальна частина», «Кримінально-виконавче право». Професійна діяльність характеризується високим рівнем наукової, методичної підготовки та великим практичним досвідом.

Має відмінні організаторські здібності. Обіймаючи посаду декана юридичного факультету ЗНУ, а потім директора Інституту права КПУ за порівняно невеликий термін згуртувала міцний науково-педагогічний колектив.

Почесне звання «Заслужений юрист України» отримала у 2006 р. Має 57 заохочень, у тому числі почесне звання «Заслужений юрист України», грамоту Міністра освіти України, цінний подарунок Верховної Ради України, орден «За заслуги перед Запорізьким краєм» III ступеня відомчі нагороди Міністерства освіти і науки України та МВС України (медалі «За бездоганну службу», почесний знак «За відмінну службу у МВС», тощо).

Член президії ВГО «Асоціація кримінального права» та голова Запорізького місцевого осередку асоціації. Член президії Кримінологічної асо-

ціації України та президії Пенітенціарного товариства України. Член Координаційного бюро з проблем кримінології Національної академії правових наук України, Санкт-Петербурзького міжнародного кримінологічного клубу, громадської організації «Ділові жінки України», Науково-методичної Ради при Державній пенітенціарній службі України та Наглядових Рад при УМВС України в Запорізькій області та управління ДПтС у Запорізькій області.

Автор та співавтор близько 200 наукових праць, серед яких 14 монографій, 4 підручники, 9 навчальних посібників. У науково-дослідній роботі особливу увагу приділяє дослідженню проблем застосування покарання. Найбільш значущі праці:

– Кримінальне покарання: завдання і функції, практика застосування // Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. – Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / За заг. ред. В.В. Сташиса. (Харків, 2008 р.);

– «Покарання в системі протидії злочинності» // Правова доктрина України: у 5 т. – Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В.Я. Тацій, В.І. Борисов, В.С. Батиргареева та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.І. Борисова. (Харків, 2013 р.);

– Кримінально-виконавча психологія : Підручник (Київ, 2008 р.);

– Покарання та його види. Примусові заходи медичного характеру. Примусове лікування // Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / За ред. В.О. Навроцького (Київ, 2013 р.);

– *монографії*: «Функции уголовного наказания» (Харьков, 2004); «Покарання: кримінально-правовий, кримінологічний та кримінально-виконавчий аналіз» (Запоріжжя, 2007); The Transnation Political Criminal Nexus of Trafficking in Women from Ukraine (Trends in Organized Crime. – 2001. Vol. 6. – № 3-4. – Hughes D.M.); «Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності» (Київ, 2008); «Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі» (Запоріжжя, 2009); «Покарання та його карально-виправний вплив на засуджених, колишніх співробітників правоохоронних органів» (Запоріжжя, 2011); Мета покарання та особа злочинця (засудженого): проблеми досягнення позитивного результату // Правова система України в епоху глобалізаційного поступу (Київ, 2014 р.); Покарання як соціальний феномен та його сутність // Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права в Україні (Київ, 2015) тощо;

– *навчальні посібники*: «Кримінальне покарання та функції його призначення і виконання за законодавством України» (Запоріжжя, 2004); Кримінально-виконавче право (Київ, 2008 р.; Київ, 2010 р.); Кримінологія. Особлива частина (Запоріжжя, 2012 р.); Кримінологія. Загальна частина (Чернігів, 2015 р.).

Спільно з колективом надає організаційну та практичну допомогу викладачам у здобутті ними наукового ступеню кандидата (доктора) юридичних наук. Під керівництвом Т.А. Денисової захищено 3 докторські та близько 30 кандидатських дисертацій. Більшість наукових учнів обіймає керівні поса-

ди та продовжує навчально-наукову діяльність: А.М. Бабенко, д.ю.н., професор – завідувач кафедри теорії та історії держави і права Одеського державного університету внутрішніх справ; О.П. Рябчинська, д.ю.н., професор – завідувач кафедри кримінального права Інституту права імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету; П.П. Сердюк, д.ю.н. – головний науковий співробітник відділу досліджень проблем протидії злочинності Науково-дослідного інституту Національної академії прокуратури України. Кандидати юридичних наук, доценти А.В. Градецький, О.Л. Тимчук, Ю.В. Філей працюють в Інституті управління та права Запорізького національного технічного університету на кафедрі кримінального, цивільного та міжнародного права (Ю.В. Філей – завідувач цієї кафедри). Інші учні – це фахівці-правоохоронці, судді, нотаріуси, відомі правозахисники та ін.

Т.А. Денисова член спеціалізованих вчених рад по захисту кандидатських та докторських дисертацій у Харківському національному університеті внутрішніх справ та Класичному приватному університеті та член редакційної колегії наукового журналу «Юридична наука».

Щиро вітаємо ювіляра з днем народження!

Голова редакційно-видавничої
ради журналу «Юридична наука»
С.А. Єрохін

Головний редактор
журналу «Юридична наука»
В.К. Матвійчук

ЮРИДИЧНА НАУКА JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» видає з 2010 року періодичний науковий юридичний журнал «Юридична наука». Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з юридичних наук постановою Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України № 153 від 14.02.2014 р., крім того журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre м. Париж); журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах та базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, юриспруденції, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку юридичної науки, європейськими інтеграційними прагненнями. Журнал має на меті пропагувати публікації авторів як всередині держави Україна, так і за кордоном, а тому в списку поданих джерел має бути не менше п'яти англомовних посилань. Активна участь у наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних та прикладних досліджень з усіх напрямків юридичних наук, посиленню впливу права на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних, організаційних та інших проблем розвитку суспільства, держави, входженню України в європейський і світовий простір.

Журнал є дуже цікавим для науковців, докторантів, аспірантів, здобувачів, студентів, національного господарства, працівників правоохоронних органів, суддів, державних службовців та всіх тих, хто цікавиться правом.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

- Загальні проблеми розвитку юридичної науки
- Методологія сучасної юридичної науки
- Питання теорії прав людини та правої держави
- Теорія та історія держави і права
- Філософія та соціологія права
- Міжнародне право. Право Європейського Союзу та порівняльне правознавство
- Конституційне право
- Адміністративне, фінансове, податкове право та адміністративне судочинство
- Цивільне, сімейне, міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право
- Національна безпека та військове право
- Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальне процесуальне право та криміналістика
- Судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
- Господарське та господарське процесуальне право
- Земельне, аграрне та екологічне право
- Трудове право та право соціального захисту

Періодичність видання — 12 раз на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації — українською, російською й англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування членами редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, Київ, вул. Вінницька, 10, к. 317, e-mail: tanya_saven@ukr.net
<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

JURIDICAL SCIENCE

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

WELCOME TO COOPERATE

Higher education institution «National Academy of Management» issues since 2010 periodic research legal journal «Juridical science».

The journal is included in the updated list of professional publications on legal sciences Resolution Certifying Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine №153 from 02.14.2014.

Since its inception, the magazine has become a link between academics and practitioners who work in research institutions, higher education, jurisprudence, public institutions in Ukraine and abroad, between all those involved in the development of legal science, European integration aspirations. The magazine aims to promote the publication of authors both within the State of Ukraine and abroad, and so the list provided by the source must be at least five English-language references.

Active participation in scientific publications in the journal promotes the development of basic and applied research in all areas of juridical sciences, strengthening the influence of the right to address the legal, political, social, environmental, organizational and other problems of society, the state, the entry of Ukraine into the European and world space.

The magazine is very interesting for scientists, doctoral students, graduate students, applicants, law enforcement officials, judges, civil servants and all those who are interested in law.

JOURNAL HEADLINES:

- Common problems of development juridical science
- The methodology of modern juridical science
- Problems in the theory of human rights and law-governed state
- Theory and History of State and Law
- Philosophy and Sociology of Law
- International law. European Union Law and comparative jurisprudence
- Constitution Law
- Administrative, financial, tax law and administrative proceedings
- Civil, family, private international law and civil procedure law
- National security and military law
- Criminal law, Criminology, Criminal Executive Law, Criminal Procedural Law and Criminalistics
 - Forensic examination; operatively-search activity
 - Commercial law and Commercial procedure law
 - Statewide, agricultural and environmental law
 - Labor Law and Social Security Law

Periodicity – 12 times a year. The magazine is published in Ukrainian, Russian, English languages, annotations – Ukrainian, Russian and English.

Materials submitted for publication in the journal are reviewed by members of the editorial board, reviewed and recommended by the Academic Council of the University of «National Academy of Management».

<http://legal.nam.edu.ua/about.html>

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

УДК 34

Заснований у 28.02.2011 році. Виходить щомісяця.

Свідоцтво про реєстрацію: серія КВ № 20692-10492 ПР від 28.04.2014 р.

ISSN 2222-5374

Журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, м. Париж), журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах та базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року.

Наказом Міністерства освіти і науки № 153 від 14.02.2014 р. «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 14 лютого 2014 року», відповідно до підпунктів 35 і 36 пункту 4 Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 240, Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, Положення про спеціалізовану вчену раду, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1170/19908, Положення про атестаційну колегію Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 14 вересня 2011 року № 1059, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 10 жовтня 2011 року за № 1169/19907, Порядку формування Переліку наукових фахових видань України, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17 жовтня 2012 року № 1111, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 02 листопада 2012 року за № 1850/22162, та на підставі рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України №153 від 14 лютого 2014 року, –

Науковий юридичний журнал «ЮРИДИЧНА НАУКА» включений до Переліку наукових фахових видань України відповідно до списку.

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ:

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління»

Україна, 03151, Київ, вул. Вінницька, 10

Голова редакційно-видавничої ради С.А. Єрохін

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4714 від 23.04.2014 р.

Головний редактор: Матвійчук Валерій Костянтинович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України,

перший проректор ВНЗ «Національна академія управління»

Заступник головного редактора: Харь Інна Олексіївна,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник завідувача кафедри цивільного

та господарського права ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 03151, м. Київ, вул. Вінницька, 10, к. 317

Тел.: 246-24-34. Факс: (044) 246-24-34

З приводу публікацій своїх статей авторам необхідно зв'язуватися

з секретарем журналу

САВЕНКОВОЮ ТЕТЯНОЮ ГАРІЄВНОЮ

T.: (044) 246-24-34 E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net ; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ВИМОГИ ДО НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ

Статті, що надсилаються до редакції журналу «Юридична наука», відповідно до постанови президії Вищої атестаційної комісії України №7D05/1 від 15 січня 2003 р. «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України», **повинні містити такі елементи:**

- наукова стаття повинна бути актуальною, з виразно окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки; у тому числі визначення УДК (вказати назву галузі права).

- Стаття має включати наступні необхідні елементи:
 - постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;
 - аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядається;
 - визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі;
 - формулювання цілей статті;
 - виклад основних обґрунтованих результатів дослідження;
 - висновки з даного дослідження;
 - у статті повинно бути не менше 15 посилань;
 - внутрішню структуру статті – розділи з назвами або виділені частини;
 - прізвища, ім'я та ім'я по батькові, назви статті крім українською мовою має бути ще й англійською мовою.

- Посилання на ту чи іншу роботу у тексті повинні позначатися в дужках за порядковим номером цієї роботи в списку використаних джерел з вказівкою на відповідну сторінку (З, с. 12).

- Список використаних джерел у кінці статті складається відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання». *Крім того у списку джерел має бути не менше 5 англомовних посилань.*

- Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українська, російська, англійська).

- Анотації мають містити: прізвище та ім'я автора, назву статті відповідними мовами. Крім того, звертаємо увагу авторів на те, що обов'язково повинна бути анотація англійською мовою на півтори сторінки А-4 (окремим файлом).

- *Англійський текст повинен бути оформлений на фаховому рівні володіння мовою. У разі подання тексту, перекладеного, наприклад, через Інтернет-перекладач (Google і т.п.), або нефахово, стаття не буде прийнята до публікації.*

- **Файл зі статтею та анотацією англійською мовою до статті пересилати у такому форматі:**

- а) на початку імені ставиться номер журналу (11, 4, 7 і т.ін.);
- б) через крапку після номера ставиться скорочення року (14, 15 і т.ін.);
- в) нижнє підкреслення (_) потім тип документу **note** – анотація або **topic** – стаття;
- г) після, нижнє підкреслення (яке розділяє шифр з ім'ям автора) потім прізвище автора, англійською мовою прізвище та ініціали.

Приклад: **11.14_note Olenenko A.doc** (де «note» – позначення анотації) або **11.14_topic Olenenko A.doc** (де topic – позначення статті).

- Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20–30 тис. знаків, як виняток, не більше 40 тис. знаків.

До наукової статті необхідно додавати:

- електронний варіант статті у форматі MS Word (docx або doc);
- інформаційну довідку про автора українською та англійською мовами: прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;

- заява з підписами автора (ів) про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань;

- фото автора (ів) у форматі jpg, tif;
- якісні ілюстративні матеріали з назвою та нумерацією, придатні для сканування;
- витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином (до статей кандидатів наук, аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня).

- Стаття, подана до редакції без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.
- *Всім авторам до уваги: при подачі статті обов'язково вказувати коротко відомості про автора, телефон та власний e-mail для зручності зв'язку з авторами.*

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей. За достовірність поданої інформації відповідальність несе автор.

Гонорар за публікацію не сплачується.

Передрук опублікованих матеріалів журналу здійснюється тільки з дозволу автора і редакції. Надані матеріали не повертаються.

**ВНЗ «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»
НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ
«ЮРИДИЧНА НАУКА»**

03151, м. Київ, вул. Вінницька, 10
Тел. (044)246-24-34

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

УДК 34

Основан в 28.02.2011 году. Выходит ежемесячно.

Свидетельство о регистрации: серия КВ № 20692-10492 ПР от 28.04.2014 г.
ISSN 2222-5374

Журнал 20 апреля 2011 зарегистрировано в Международном центре периодических изданий (ISSN International Centre, г. Париж), журнал зарегистрирован и проиндексирован в таких международных наукометрических каталогах и базах данных:

Index Copernicus – с 1 января 2014 года.

Приказом Министерства образования и науки № 153 от 14.02.2014 г. «Об утверждении решений Аттестационной коллегии Министерства образования и науки относительно деятельности специализированных ученых советов от 14 февраля 2014», в соответствии с подпунктами 35 и 36 пункта 4 Положение о Министерстве образования и науки Украины, утвержденного Указом Президента Украины от 25 апреля 2013 № 240, Порядка присуждения научных степеней и присвоения ученого звания старшего научного сотрудника, утвержденного постановлением Кабинета Министров Украины от 24 июля 2013 № 567, Положение о специализированном ученом совете, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года по № 1170/19908, Положение об аттестационной коллегии Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 14 сентября 2011 № 1059, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 10 октября 2011 года по № 1169/19907, Порядка формирования Перечня научных профессиональных изданий Украины, утвержденного приказом Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины от 17 октября 2012 № 1111, зарегистрированного в Министерстве юстиции Украины от 2 ноября 2012 под № 1850/22162, и на основании решения Аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины № 153 от 14 февраля 2014 года, –

Научный юридический журнал «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА» включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины в соответствии со списком.

УЧРЕДИТЕЛЬ И ИЗДАТЕЛЬ:

Высшее учебное заведение «Национальная академия управления»
Украина, 03151, Киев, ул. Винницкая, 10

Председатель редакционно-издательского совета С.А. Ерохин

Свидетельство субъекта издательского дела ДК № 4714 от 23.04.2014 г.

Главный редактор: Матвейчук Валерий Константинович,

доктор юридических наук, профессор, заслуженный работник народного образования Украины, первый проректор
ВНЗ «Национальная академия управления»

Заместитель главного редактора: Харь Инна Алексеевна,

кандидат юридических наук, доцент, заместитель заведующего кафедрой гражданского и хозяйственного права ВУЗ «Национальная академия управления».

АДРЕС РЕДАКЦИИ:

Украина, 03151, Киев, ул. Винницкая, 10, к. 317

Тел.: (044) 246-24-34

Факс: (044) 246-24-34

По поводу публикаций своих статей авторам необходимо связываться с секретарем журнала

САВЕНКОВОЙ ТАТЬЯНОЙ ГАРИЕВНОЙ

T.: (044) 246-24-34 E-mail: tanya_saven@ukr.net

E-mail: tanya_saven@ukr.net ; har_2008@ukr.net

www.legal.nam.edu.ua

ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНЫМ ПУБЛИКАЦИЯМ

Статьи, присылаемые в редакцию журнала «Юридическая наука», в соответствии с постановлением президиума Высшей аттестационной комиссии Украины №7D05 / 1 от 15 января 2003 г. «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенных в перечень ВАК Украины», **должны содержать следующие элементы:**

- научная статья должна быть актуальной, с отчетливо очерченной проблематикой, содержать научные положения, разработанные лично автором, выводы о научном и практическом значении научной разработки; в т.ч. УДК (указать название отрасли права).

- Статья должна включать следующие необходимые элементы:

- постановка проблемы и ее связь с важными научными и практическими задачами;
- анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме;
- формулировка целей статьи;
- изложение основных обоснованных результатов исследования;
- выводы по данному исследованию;
- в статье должно быть не менее 15 ссылок;
- внутренняя структуризация – разделы с названиями или выделенные части;
- фамилия, имя и отчество, название статьи, кроме как на украинском языке должны быть еще и на английском языке.

- Ссылки на ту или иную работу в тексте должны обозначаться в скобках за порядковым номером этой работы в списке литературы с указанием на соответствующую страницу (№3, с. 12)].

- Список использованных источников в конце статьи составляется в соответствии с требованиями государственного стандарта Украины ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления». *Кроме того в списке источников должно быть не менее 5 англоязычных ссылок.*

- После списка литературы подаются аннотации и ключевые слова на трех языках (украинский, русский, английский).

- Аннотации должны содержать: фамилию и имя автора, название статьи на соответствующих языках. Кроме того, обращаем внимание авторов на то, что обязательно должна быть аннотация на английском языке на полторы страницы А-4 (отдельным файлом).

- *Английский текст должен быть оформлен на профессиональном уровне владения языком. В случае подачи текста, переведенного, например, через Интернет-переводчик (Google и т.п.), либо непрофессионально, статья не будет принята к публикации.*

- Файл статьи и аннотации на английском языке со статьей пересылать в таком формате:

- а) в начале имени ставится номер журнала (11, 4, 7 и т.д.);

- б) через точку после номера ставится сокращение года (14, 15 и т.д.);

- в) нижнее подчеркивание () затем тип документа note – аннотация или topic – статья;

- г) после, нижнее подчеркивание (которое разделяет шифр с именем автора) затем фамилия автора, на английском языке фамилия и инициалы.

Пример: 11.14_note_Olenenko A.doc (где «note» – обозначение аннотации) или 11.14_ topic _ Olenenko A.doc. (где topic – обозначение статьи).

- Общий объем публикации (название статьи, сведения об авторе, текст статьи, использованные материалы, аннотации, ключевые слова) не должен превышать 20-30 тыс. знаков, в порядке исключения, не более 40 тыс. знаков.

К научной статье необходимо предоставить:

- электронный вариант статьи в формате MS Word (docx или doc);

- информационную справку об авторе на украинском и английском языках:

фамилия, имя, отчество (полностью), научная степень, ученое звание, место работы и должность, почтовый адрес, контактный телефон;

- заявление с подписями автора (ов) о том, что присланная статья не публиковалась и не подана в любые другие издания;

- фото автора (ов) в формате jpg, tif;

- качественные иллюстративные материалы с названием и нумерацией, пригодные для сканирования;

- выписку из протокола заседания кафедры о рекомендации статьи к печати, заверенную надлежащим образом (со статьями кандидатов наук, аспирантов, адъюнктов и соискателей ученой степени).

- Статья, представленная в редакцию без соблюдения указанных требований, опубликована не будет.

- Всем авторам во внимание: при подаче статьи обязательно указывать кратко сведения об авторе, телефон и собственный e-mail для удобства связи с авторами.

Редакция оставляет за собой право на рецензирование, редактирование, сокращение и отклонение статей.

За достоверность представленной информации ответственность несет автор.

Гонорар за публикацию не оплачивается.

Перепечатка публикуемых материалов журнала осуществляется только с разрешения автора и редакции.

Предоставленные материалы не возвращаются.

ВУЗ «НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ УПРАВЛЕНИЯ»

НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

«ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

03151, г. Киев, ул. Винницкая, 10

Тел. (044) 246-24-34

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW «JURIDICAL SCIENCE»

UDC 34

Founded in 28.02.2011. Goes out every month.

Certificate of Registration: KB № 20692-10492 series of PR 28.04.2014r.
ISSN 2222-5374

Journal April 20, 2011 recorded in the International Center of Periodicals (ISSN International Centre, m. Paris), the magazine recorded and indexed in such international scientometric directories and databases:
Index Copernicus – from 1 January 2014.

Ministry of Education and Science № 153 from 02.14.2014. «On approval of Attestation Collegium of the Ministry of Education decisions on the activities of specialized academic councils on February 14, 2014.», according to points 35 and 36, paragraph 4 of the Ministry of Education and Science of Ukraine approved by the Decree of the President of Ukraine on April 25, 2013 № 240 Procedure for awarding academic degrees and awarding academic ranks of Senior Scientist, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine of 24 July 2013 p. № 567, Regulations on specialized academic council, approved by the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine on September 14, 2011 № 1059, registered in the Attestation Collegium of the Ministry of Justice of Ukraine October 10, 2011 by № 1170/19908, Regulation of the Certifying Board of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine from September 14, 2011 № 1059, registered with the decree of the Ministry of Justice of Ukraine on October 10, 2011 by № 1169/19907, procedure for formation of the list of scientific professional editions of Ukraine, approved by the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine on October 17, 2012 year number 1111, registered with the Ministry of Justice of Ukraine November 2, 2012 by № 1850/22162, and based on the decision of the Attestation Collegium of the Ministry of Education on February 14, 2014 – № 153.

Scientific Law Journal «Juridical science» is included into the list of scientific professional editions of Ukraine according to the list.

Founder and Publisher:

Higher Educational Institution «National Academy of Management»
03151, Kyiv, Vinnytska street, 10 Kyiv, Ukraine

Chairman of the Editorial and Publishing Council of SA Erokhin
subject of publishing certificate № 4714 of 23/04/2014 p.

Editor: Valery K., Matviychuk

Doctor of Law, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine,
Vice-Chancellor of the University «National Academy of Management»

Deputy Editor: Inna A., Khar

Doctor of Law, Associate Professor, Deputy Head of the Department of Civil
and Commercial Law University National Academy of Management

EDITORIAL OFFICE ADDRESS:

03151, Kyiv, Vinnytska street, 10, ap. 317 Kyiv, Ukraine
Tel.: 246-24-34. Fax: (044) 246-24-34

Regarding the publication of their article, the authors need to communicate
with the secretary of the journal

SAVENKOVA TATIANA

T.: (044) 246-24-34 E-mail: tanya_saven@ukr.net
www.legal.nam.edu.ua

INSTRUCTIONS TO AUTHORS OF THE «JURIDICAL SCIENCE» JOURNAL NEW REQUIREMENTS FOR ARTICLES

Articles sent to the Editor of «Juridical science», according to the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine decree №7D05/1 dated January 15, 2003 «On increasing demands for specialized issues listed in HAC of Ukraine» should include the following:

- A scientific article should be relevant, with clearly defined problematic issues, include scientific positions developed by the author, the conclusions of scientific and practical importance of scientific work; including determination of UDC.

- The paper should include the following elements:
 - a problem and its relation to important scientific and practical tasks;
 - analysis of recent researches and publications on the issue to be considered;
 - definition of specific issues that are not solved in the problem for research chosen;
 - formulation of the objectives of the article;
 - summary of the main conclusions of the study;
 - conclusions of this study;
 - in the article should be no less than 15 references;
 - internal structure – sections with names or selected parts.
- Name, surname and title of the article in addition to the Ukrainian language should be also in English.

- References to this or that research should be placed in brackets according to the number of mentioning in the list of references with indication of appropriate page ([3, p. 12]).

A list of sources at the end of the article are compiled in accordance with International Standard of Ukraine DSTU GOST 7.1:2006 «A System of Standards on Information, Librarianship and publishing. A Bibliographic Notation. A Bibliographic Description. General Requirements and Rules of Composition». Also in the source list has to be at least 5 English language references.

- After he references are added abstracts and keywords in three languages (Ukrainian, Russian and English).

- Abstracts should include: an author's name, a title of the article in (Ukrainian, Russian and English) languages. The authors should pay attention that there should be an abstract in English and half a page A-4 (in a separate file).

- The English text should be executed at the professional level of language proficiency. In the case of a text translated, for example, through the Internet Translator (Google, etc.), or unprofessional, the article will not be accepted for publication.

The article and the abstract should be named:

1. issue number should be placed before the name (11, 4, 7, etc.);
2. dot after the number of issue you should place 2 last figures of the year (14, 15, etc.);
3. underscores (_), then the type of document note – abstract topic – Article;
4. after the title of the articles, underscores (which separate code with the author's name) you should place the author's last name, name in English and initials.

Example: 11.14_note_Olenenko A.doc (where «note» – markS annotations) or 11.14_ topic _ Olenenko A.doc. (Where the topic – refer to the article).

- Publication (title, information about author, text, references, abstract, and keywords) should not exceed 20-30 000 signs.

Additions to the scientific article:

- An electronic version of the article in a format MS Word (docx or doc);
- Information about the author in Ukrainian and English (surname, first name, middle name (in full), academic degree, academic status, place of work and position, mailing address, telephone number);

- A statement signed by the author (s) that sent the article is had been not printed and have not given to any other editions;

- a photo of the author (s) in the format jpg, tif;

- Qualitative illustrative materials supplied by a name and number suitable for scanning;

- Extract from the minutes of the Department with recommendation of the article for publication, duly certified (for the Articles of Ph.D., graduate students and adjunct academic degree).

- An article submitted to the editor without complying with these requirements shall not be published.

- All the authors to note: when supplying article necessarily indicate a brief information about the author, telephone and your own e-mail to ease communication with authors.

Editors reserve the right to review, edit, and reduce decline articles.

For authenticity of the article the author is responsible for.

The royalties are not paid for the publication.

Reprints of published materials in the journal are made only with the permission of the author and the publisher.

Available materials are not returned.

Higher education institution «National Academy of Management»

SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

«Juridical science»

03151, Kyiv, Vinnytska street, 10

Тел. (044)246-24-34